ISSN 1814—4357

Дачникам садівникам городникам

Щомісячний виробничо-практичний журнал

ДІМ • САД • ГОРОД

Передплатний індекс 74142

№ 9 (273) Вересень 2011

Осіннє збирання овочів

Арахіс із власного городу

Як вибрати корову

13-15 жовтня 2011

Спеціалізовані виставки-ярмарки

Щедра осінь

САД. ГОРОД. УРОЖАЙ

Технології вирощування, збирання, переробки, пакування та зберігання овочів та фруктів. Добрива, засоби захисту та стимулятори росту рослин. Насіння, саджанці плодових культур, декоративний садивний матеріал. Міні-техніка та транспортні засоби. Садово-городній та господарський інвентар. Декоративні прикраси для саду. Квітникарство. Спецодяг, індивідуальні засоби захисту.

Генеральний медіа-партнер:

ДІМ·САД·ГОРОД

Інформаційна підтримка:

АГРАРНИЙ ТИЖДЕНЬ. УКРАЇНА
АГРОСНАБ ЧЕРНОЗЕМЬЯ
Агросвіт України журнал
АгроСВІТ
РЕКЛАМА НА СЕЛО
ХАТА БАГАТА
ПРЕСС БИРЖА
БІЗНЕС ПРОПОЗИЦІЯ

Національний комплекс «Експоцентр України»
пр-т Академіка Глушкова, 1, м. Київ, МСП 03680
тел./факс: (044) 596-98-01, 596-91-08, (067) 247-70-01
e-mail: agro@expocenter.com.ua,
www.expocenter.com.ua

Провадо® — це комбіновані інсектицидні палички, які захищають декоративні рослини від шкідників та забезпечують їх основними поживними речовинами.

Провадо® використовується на:

декоративних рослинах, що вирощуються у грунті, проти сисних шкідників, таких як білокрилка, щитівки, червеці, попелиці, клопи, цикади, трипси,

декоративних рослинах, що вирощуються у гідропонній культурі, проти попелиць та білокрилки

у житлових та офісних приміщеннях, а також у зимових садах.

Білокрилки

Щитівки

Червеці

Попелиці

Клопи

Цикадки

Захист від шкідників

При наявному ураженні, препарат діє проти попелиць вже через 3–4 дні, а проти білокрилок – через один тиждень. Також проти щитівок та червеців інсектицидна дія проявляється через декілька днів. Проте, видиму дію (висихання шкідників) можна спостерігати лише через три тижні.

Обробку проти білокрилок, щитівок та червеців у разі необхідності, слід повторити приблизно через шість тижнів.

Завдяки системній дії, діюча речовина розповсюджується після засвоєння через коріння по всій рослині.

Таким чином охоплюються також шкідники, що живуть приховано. Продукт має істотну тривалість дії до 10 тижнів і гарно переноситься рослинами.

Провадо®

НАДІЙНИЙ ЗАХИСТ ТА ПІДЖИВЛЕННЯ ВАШИХ КВІТІВ

Дія у якості добрива

Розчинення палички після поливу спричиняє тривале забезпечення рослини поживними речовинами (азотом, фосфором, калієм та магнієм) через корені.

Починати застосування **Провадо**® слід тоді, коли з'являються перші симптоми ураження шкідливими організмами.

Щоб полегшити роботу, спочатку слід зволожити землю, а потім за допомогою олівця, або іншого засобу доставити паличку в кореневу зону рослини (мал. 1). Наприкінці слід гарно полити грунт водою.

Щоб полегшити роботу, спочатку слід зволожити землю, а потім за допомогою олівця, або іншого засобу доставити паличку в кореневу зону рослини (мал. 1). Наприкінці слід гарно полити грунт водою.

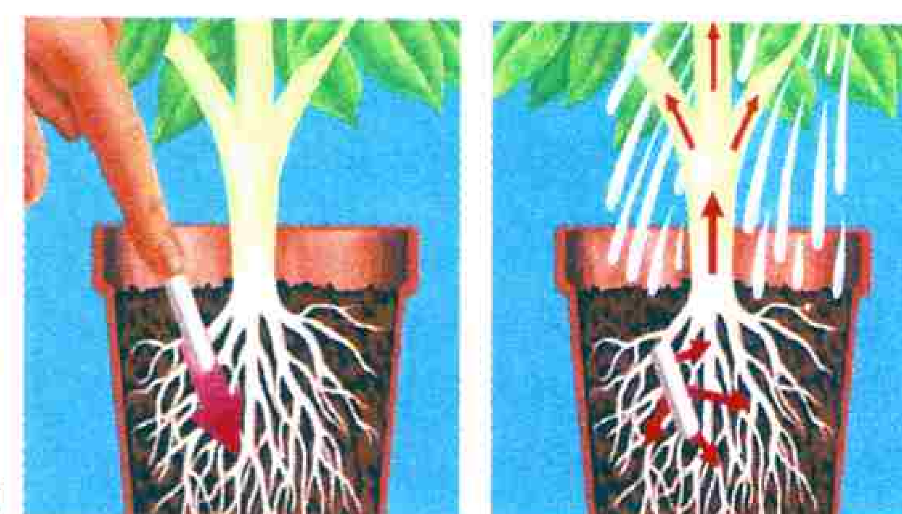
Мал. 1

Рослину із гідропонним внутрішнім горщиком слід підняти і покласти паличку у наявну воду, після чого знову вставити рослину в зовнішній горщик.

У разі необхідності обробку слід повторити! Норма використання: 1 паличка на літр грунтосуміші, із гідропонною культурою 1/2 палички на літр субстрату.

Рослини в грунті	
Діаметр горщика	**Кількість паличок**
до 10 см	0,5
до 13 см	1
до 20 см	2-3
до 25 см	3
до 27 см	4
до 32 см	5
Рослини в гідропонній культурі	
Діаметр горщика	**Кількість паличок**
<15см	0,5
від 15 до 22 см	1
від 22 до 35 см	2
>35 см	3

У чому полягає унікальність Провадо?

- **Надзвичайно висока ефективність проти шкідників кімнатних рослин.**
- **Унікальна препаративна форма, що поєднує захист від шкідників та підживлення рослин.**
- **Малотоксичний для користувача та навколишнього середовища.**

www.zelenysvit.com

Ми допоможемо.

На правах реклами

Дім·сад·город

ISSN 1814–4357

№9 (273) 2011 р.

Щомісячний виробничо-практичний журнал
Засновник і видавець —
КП "Редакція журналу "Дім, сад, город"
Зареєстрований Міністерством інформації України,
серія КВ, №3536 від 23.10.98 р.

Видається з січня 1989 р.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3690 від 30.01.2010 р.

Осіннє збирання овочів

У теплі вересневі дні ще йде посилене наростання врожаю пізн іх овочів. Т ому починають збир ати столові коренеплоди в середині місяця. Спочатку збирають буряк столовий, а потім моркву. Пояснюється це тим, що буряк вибагливий до тепла; коренеплід у нього розміщений над поверхнею ґрунту й менше захищений від приморозків. За перших осінніх приморозків коренеплоди страждають сильніше, ніж інші рослини. Т ому буряк збирають (з діаметром коренеплоду більше 5 см) до перших приморозків або відразу після них. При збиранні буряка листки скручують, але не обрізують. Вчасно зібрані коренеплоди краще зберігаються.

За різких коливань вологості ґрунту морква починає розтріскуватися (особливо скоростиглі сорти ранньовесняної сівби). Якщо стоїть суха погода й коренеплоди не розтріскуються, зі збиранням не поспішають. Відносно суха погода за безпечує згодом кращу лежкість моркви під час зберігання. Коли температура повітря знижується до +4...+5°С, приріст коренеплодів припиняється, нижні листки починають жовтіти й тоді моркву збирають, підкопуючи її лопатою. Вона чутлива до будь-яких ушкоджень, ударів, подряпин. Ушкоджена морква швидко загниває й погано зберігається.

Свіжозібрану моркву охолоджують до закладання на постійне місце, зберігають дві-три доби, накривають соломою а бо сухим листям у невеликих буртах. Покривати бурти морквяним листям не треба, тому що в ньому зберігаються збудники хвороб і шкідників. На зберігання закладають відсортовані товарні коренеплоди, очищені від землі й листя.

Після буряків та моркви наприкінці вересня або на початку жовтня перед приморозками збирають брукву, пастернак, петрушку кореневу, редьку, ріпу й селеру. Більш раннє витягуваггя із ґрунту зазначених коренеплодів небажане, тому що на початку місяця йде посилене нагромадження врожаю. Крім того, більше дозрілі овочі краще зберігаються взимку.

Коренеплоди підкопують широкозубими садовими вилами або лопатою, обережно струшують з них землю і відразу ж обрізують листки врівень із плічками, але не зачіпаючи тканину. Припустимо під час обрізування залишати невеликі (0,3–0,6 см) черешки листків. У бруки, як і в столового буряка, листки не обрізують, а скручують врівень із головкою, тому що коренеплоди в них дуже соковиті й стікають соком. Нижніх коренів у коренеплідних рослин не обрізують, щоб запобігти захворюванням. Потім їх злегка підсушують і сортують.

Не рекомендуються сушити коренеплоди на сонці, тому що внаслідок випаровування вологи погіршується їхня лежкість. Здорові й великі коренеплоди закладають на зберігання, дрібні й ушкоджені використовують для переробки або на корм худобі. Зберігають коренеплоди, перешаровані злегка зволоженим піском. Невелику кількість їх можна успішно зберігати в підвалі на насипі картоплі.

Багато городників#аматорів відбирають маточники – кращі екземпляри, типові для сорту за формою та забарвленням. Листки у коренеплодів-маточників обрізують так, щоб залишити черешки довжиною 1–2 см і не зрізувати верхівкову бруньку. Для продовольчих потреб черешків при обрізуванні не залишають. На зберігання закладають тільки здорові, стандартні коренеплоди.

Продовжують збирати капусту білоголову середньостиглих сортів, цвітну , червоноголову і с авойську. Білоголову використовують для засолювання, інші види закладають на зберігання головками. Для цього залишають три–чотири покривних листки й качани завдовжки 2–3 см. Це зберігає їх від загнивання за битих місць, а в процесі зберігання – від захворювань сірою гнилизною.

Для квашення капусту зачищають до білих листків, а для зберігання у свіжому виг ляді відбирають щільні, неушкоджені головки. Савойську та червоноголову капусту закладають на стелажі в один–два шари.

У багаторічних рослин наприкінці вересня зрізують всю надземну частину на 2–3 см від поверхні ґрунту , зв'язують у пучки й сушать у добре провітрюваному приміщенні. В ластивості з елених р ослин п ід ч ас сушіння зберігаються. У вересні збирають на насіння мелісу лимонну, коли побуріють нижні насінні коробочки. Рослину висмикують із коренем, зв'язують у снопики, сушать і дозарюють, потім обмолочують і очищають насіння.

Гарбузи збирають у суху погоду до настання приморозків. Ознаками зрілості плодів є всихання й опробковіння плодоніжки, добре позначений малюнок на корі та її затвердіння. Плоди зрізують із плодоніжкою. Для тривалого зберігання їх підсушують і прогрівають на сонці протягом 8–10 діб. Якщо ночі холодні, плоди вкривають на ніч матами а бо рогожами. Плоди з механічними ушкодженнями й недостиг лі використовують відразу на корм худобі.

На початку місяця збирають насінники цибулі ріпчастої. Суцвіття підвішують під навісом для дозарювання. Закладають на зберігання садивний матеріал та сіянку . Сіянку попередньо просушують протягом двох–трьох тижнів за температури +25–40°С.

Збирають насінники кавуна, дині, огірка, гарбуза, томату, перцю й виймають із них насіння. На насіння відбирають кращі рослини щодо врожайності, величини плодів, смаку й дружності дозрівання. Плоди, відібрані для о держання н а# сіння, повинні пройти дозарювання в сухому теплому при# міщенні протягом 11–15 діб. Потім масу мезги разом з насінням поміщають у чашку на одну–дві доби для шумування, уникаючи додавання води, тому що в цьому випадку насіння може прорости. Очищене й просушене насіння кладуть на зберігання в сухому місці.

У дворічних овочевих рослин для насінних потреб також відбирають здорові, не ушкоджені хворобами й шкідниками екземпляри, видаляють листки (у капусти залишають корінь і два–три покривних листки), у коренеплодів зберігають черешки (1,5–2,0 см). Зберігають капусту за температури +0,5–2°С, коренеплоди – в піску а бо в поліетиленових мішках за температури +1–2°С. Підвищена або знижена температура однаково негативно позначається на збереженні й наступному рості та розвитку рослин.

Якщо на вашій ділянці вже вирощені насінники овочевих рослин, то необхідно дозрілі екземпляри зрізати, підсушити, обмолотити. Отримане насіння варто до необхідних кондицій довести по чистоті й вологості і засипати в пакетики.

На початку вересня в другій половині дня викопують пізню картоплю, добре просушують (краще на фанері) протягом 4 годин (за сонячної погоди – 2 години). Це сприяє кращому опробковінню шкірки й охороняє бульби від зараження збудниками хвороб. Зібраний урожай сортують, розділяючи на насінний, продовольчий для зберігання й продовольчий для негайної реалізації. До останнього відносять бульби, уражені шкідниками, з ознаками захворювань, дрібні, порізані, травмовані під час збирання.

Здорові великі бульби якийсь час тримають у прохолодному місці (до приморозків), щоб перед закладанням у сховище вони обсохнули й трохи охолонули. Цей період зберігання картоплі називається лікувальним. Картоплю не можна охолоджувати швидко, тому що в ній можуть відбутися небажані фізіологічні зміни: різко охолоджені бульби під час варіння темніють. Швидко охолоджують лише картоплю, уражену фітофторою. Але перед закладанням і її треба добре обсушити.

Насіннєва картопля (здорові бульби масою 60–80 г) озеленюють на сонці (у дощову погоду під навісом). Процес озеленення триває 10–12 діб, бульби періодично перевертають, щоб озеленення відбувалося з усіх боків. Таку насіннєву картоплю зберігають окремо від продовольчої та кормової. У лікувальний період насіннєву картоплю тримають за більш високої температури (+10–12 °С), ніж під час основного зимового зберігання (+2–4°С). Насіннєві бульби зберігаю ть у засіку насипом.

У відкритому ґрунті за гарної погоди врожай теплолюбних рослин збирають до кінця вересня. При похолоданні й сла бких приморозках огірки без укриття гинуть. У городі, своєчасно вкритому плівкою, їх можна зберегти, а п лодоношення с ортів д алекосхідної с елекції продовжити. Для цього видаляють ті, що відплодоносили, слабкі, хворі, а в здорових вирізують жовті, ушкоджені листки й неплодоносні пагони. Ґрунт розпушують, не ушкоджуючи корінь огірків, поливають водою, прогрітою на сонці, і підсипають родючий ґрунт.

Розкладені на землі стебла й пагони пришпилюють дугоподібно зігнутими прутами в тому місці, де є листок із пазушним пагоном. Потім їх присипають вологою землею, злегка ущільнюють і відразу опускають плівку. За сонячної, спекотної погоди плівку вкривають листям а бо іншим матеріалом, створюючи тінь. Провітрюють укриття через дві доби, особливо в теплу погоду, коли літають бджоли. Після вкорінення пагонів і появи нових листків рослини поливають і підживлюють. Т аке омолоджування викликає нову хвилю цвітіння. До кінця місяця на рослинах з'являється багато великих і дрібних зав'язей, які збирають.

О.С. Болотських

Агротехніка і сорти – запорука успіху

Нині в Україні врожайність картоплі на присадибних ділянках ледь сягає 150 ц з гектара. Це не дуже втішні показники. Причинами низької врожайності є:

- неякісний садивний матеріал;
- неправильна підготовка (а часто й відсутність її) садивної картоплі;
- висаджування на одній ділянці рік у рік та без сортозаміни;
- пізнє с адіння – д уже важливий фактор у недоборі врожаю;
- неправильний дог ляд під час вегетації, особливо щодо б оротьби п роти фітофторозу картоплі;
- пізнє з бирання в ро# жаю;
- нехтування висівом сидератів – жита, білої гірчиці;
- неправильний відбір садивної картоплі під час збирання врожаю.

Запорука високої вро# жайності – це насамперед якісне насіння. Обов'язково у своїй колекції потрібно мати ранні, середньостиглі та пізні сорти. Т рапляються роки, коли добре родять ранні, а пізні – гірше, а бо навпаки. У 2010 році в багатьох господарів (особливо у тих, хто садив картоплю пізно) пізні сорти показали невтішний результат.

Насіннєву картоплю бажано закуповувати восени, у перевірених картоплярів – аматорів, в Інституті картоплярства та в селекційних станціях. Придбана восени насіннєва картопля має багато переваг над придбаною навесні. Продавець ніколи не скаже, скільки разів обривалися проро слі паростки у підвалі, що дуже важливо для врожайності. Чим частіше зривають проро слі паростки, тим гіршою буде врожайність. Придбану з осені насіннєву картоплю ви самі зможете підготувати до садіння і будете з хорошим врожаєм. Може, хтось вважає це зайвим, але, картоплю потрібно мити (якщо партія н евелика). П ісля м иття о бов'язково п ро# дезінфікувати в розчині марганцівки 5 хвилин. Минулий рік за погодними умовами видався неста більним: то пекло сонце, то заливало дощами, а це для розвитку збудників фітофторозу картоплі – дуже сприятливі умови, тому обов'язково потрібно продезінфікувати насіннєву картоплю, куплену чи вирощену на своїй ділянці.

Важливий фактор у підготовці насіннєвої картоплі – прозеленення. А якщо ви прозеленили її до занесення у підвал, то це великий плюс до ваших успіхів у врожайності. Дуже дивно, коли господарі навесні під час винесення із сховищ та перебирання садивної картоплі трішки позеленілі бульби відбраковують. Це велика помилка: висаджуйте її в землю. Коли картоплю прозеленити з осені, але не на прямому сонці, а в затінку , то в ній накопичується багато соланіну . Т аку картопельку гризуни не мають бажання смакувати, а швидкість проростання і з з емлі т а в ро# жайність збільшуються. Бажано прозеленену картоплю зберігати у підвалі не на купі, а в пластикових чи дерев'яних ящиках невеликого об'єму.

Коли заготовляємо насіннєву картоплю зі своєї ділянки, головне – це вибрати із кращих щодо врожайності кущів. Постарайтеся не затримуватися з графіком копання картоплі на насіння. Чим довше картопля знаходиться у землі, тим більше вона накопичує інфекції. У врожайності ви трішки програєте (адже як бульби ще могли збільшитися у масі), але у вас буде чудовий садивний матеріал. А особливо важливо те, що ця картопля фізіологічно ще не дозріла та зберігає в собі силу росту навесні у майбутній посадці. Я проводив експеримент: викопував на насіння бульби з кращих кущів рівно через 30–32 дні після початку цвітіння і одержував чудовий садивний матеріал для майбутнього сезону.

За тиждень–півтора до збирання потрібно викосити ділянку й зразу прибрати з городу бадилля. Дбайливий господар після збирання врожаю висіває сидерати. До зими вони дадуть хорошу зелену масу, а коріння розпушать та оздоровлять землю. А якщо сидерати перезимують на ділянці, то й земля не дуже промерзне. Навесні, за місяць до висаджування, винось те насіннєву картоплю для прогрівання та пророщування. Перших 10 днів бажано підтримувати в приміщенні температуру до 20°С – це для того, щоб дружно пробудилися всі вічка. Далі пророщування можливе за нижчої температури, наприклад, на веранді. Якщо з осені не було умов прозеленити картоплю, то за місяць до садіння вона встигне прозеленитися.

Дуже важливо не затягувати із строками садіння. За# будьте про травневі свята – це вже пізно! Клімат в Ук#

раїні змінюється до спекотного літа. Як тільки земля на ділянці прогрілася до 8°С, то вже пора висаджувати – приблизно в середині квітня. За таких строків садіння картопля встигає утворити бульби до настання спеки. На травневі свята картопелька на вашій ділянці вже має дати перші сходи. Якщо за місяць до садіння насіннєва картопля проросла чудовими паростками – це пришвидшує дружні сходи та позитивно впливає на врожайність. Коли у відібраних для садіння бульб є великі вічка і вони розміщені по всій площині, то картоплю бажано різати на часточки, але важливо знати, що робити це потрібно тільки за 3–4 дні до садіння, а не під час висаджування на ділянці.

Насадження не слід загущувати. Міжряддя має бути як мінімум 60 см, тому що на врожайність картоплі впливає фотосинтез листя, а для цього потрібно сонце, повітря (належне провітрювання) та вода. Чомусь завжди кращі врожаї у крайніх рядках, а всередині ділянки картопля менш урожайна. Чим більше сонця вбирає листок картоплі, тим кращий врожай і чим менше бур'яну на ділянці, тим вищий врожай. У мене головний інструмент для боротьби з бур'янами – це граблі. Через 5–7 днів після садіння (а, можливо, й раніше) потрібно пройтися по всій ділянці граблями. Картопля ще не зійшла, а граблі знищують зачатки корінців бур'янів. Через кілька днів цю процедуру варто повторити, і третій раз теж так зробити. На Чернігівщині, де в мене ділянка, господарі по сходах картоплі проходять кіньми з боронами. При цьому картопля трішки травмується, але бур'яну на ділянці стає менше.

Чомусь під час вирощування помідорів ми обов'язково пильнуємо й обприскуємо рослини декілька разів проти фітофторозу, а про картоплю іноді забуваємо, а дехто навіть не знає про це. Фітофтороз картоплі забирає до половини врожаю, а то і більше. Як мінімум 2–3 рази, з інтервалом 10–14 днів, потрібно обприскати картоплю проти фітофторозу . Як кажуть, хворобі краще запобігти, ніж лікувати. Так і в природі: я проводжу перше обприскування одразу після підгортання картоплі, потім, якщо погода дощова, повторюю його через 7–8 днів, а коли сонячна – то досить витримати інтервал 14 днів. Це дуже важливо. Боріться з фітофторою – будете з врожаєм.

Кожний господар у змозі оздоровлювати щороку свій садивний матеріал, але потрібно трохи терпіння та бажання. Оздоровлення картоплі – це спосіб різання картоплі на частки з одним або двома вічками, та садіння її розсадним способом. Різати бульби на частки треба також тоді, коли ви придбали елітний, дорогий (і в малій кількості) садивний матеріал. Для цього слід теж підготуватися з осені, тобто на картоплі, помитій, продезінфікованій та прозелененій потрібно зробити поперечні (по всій бульбі) надрізи на глибину до 15 мм. Таку окільцьовану картоплину через 7–10 днів заносимо у підвал на зберігання (для початку спробуйте на кількох картоплинах).

Окільцювання ножем картоплі роблять для того, щоб стимулювати проростання вічок по всій площині. Це властиво для картоплі великої фракції та з розміщенням вічок по всій поверхні бульб. Для картоплі з розміщенням вічок тільки в головній частині метод окільцьовування на глибину 15 мм не дає позитивного результату. Можна робити окільцювання картоплі під час весняного винесення її з підвалу, але з однією умовою, що картопля не почала проростати у ньому , Якщо на бульбах під час зберігання вже з'явилися маленькі паростки, окільцювання робити недоцільно – вже пізно. Отож краще спробувати восени за 7–10 днів до занесення у підвал.

Навесні окільцьовану (чи не окільцьовану) картоплю

тільки за 3–4 дні до садіння розрізаємо на часточки з одним або двома вічками. Буває, що проростають разом три вічка, тоді не бажано розділяти їх. З однієї часточки, навіть з одним вічком, виростають 2–3 бульби великого розміру (це залежить від підживлення). Завдяки цьому ми не тільки оздоровлюємо картоплю, а й досягаємо швидкого розмноження цінного сорту.

Дотримуючись цих правил, ви зможете досягнути хорошого результату. Ось їхній перелік:

- правильний відбір (з кращих кущів);
- миття картоплі;
- дезінфікування бульб у розчині марганцівки;
- прозеленення;
- різання та окільцьовування (за вашим бажанням);
- весняне прогрівання й пророщування за 30 днів до садіння;
- дотримання оптимальних міжрядь;
- знищування бур'янів за допомогою граблів;
- боротьба проти фітофторозу;
- раннє садіння та раннє збирання садивного матеріалу.

Якісне насіння – це, безперечно, запорука успіху у вирощуванні картоплі. Як я згадував раніше, закуповувати насіннєву картоплю потрібно тільки у перевірених картоплярів-аматорів, в інститутах та на селекційних станціях. Зараз вітчизняні селекціонери у Немішаївському Інституті картоплярства створили чудові за смаковими і врожайними характеристиками сорти картоплі. Розповім про деякі. З-поміж ранніх це – ***Мелодія, Кобза, Загадка, Скарбниця, Серпанок***. Відмінний, дуже смачний та врожайний середньоранній сорт ***Левада*** і менш врожайний, але рекордсмен щодо смакових характеристик сорт ***Світанок київський***. Щодо врожайності та пластичності в різних кліматичних зонах України немає рівних середньостиглому сорту ***Слов'янка***. Дуже смачний і врожайний середньопізній сорт – ***Поліське джерело***. Середньоранній сорт ***Водограй*** рекомендовано для дитячого і дієтичного харчування (особливо хворим на цукровий діабет), у його бульбах підвищений вміст амінокислот та невисокий (до 19,6%) вміст крохмалю. Дуже врожайний і непоганий за смаковими характеристиками середньостиглий сорт ***Надійна***. Є ще багато інших чудових сортів. Чимало сортів виведено на Поліській дослідній станції, що на Житомирщині.

Сорти картоплі цих закладів пройшли випробування від спекотного півдня України до гірських регіонів Закарпаття. Закарпатські картоплярі-аматори випробовували перспективні сорти з підвищеною стійкістю до хвороб картоплі: ***Ужгородська, Свалявська, Мукачевська.***

Нам, городникам, потрібно звернути увагу на чудові досягнення вітчизняної селекції та підтримати її.

Василь Васильович Крутофіст,
м.Київ

Консультує спеціаліст

Субстрат – цінне добриво

Хотілося б дізнатися про субстрат, на якому вирощують печериці (шампіньйон – рос). Нам на дачі привозять його вже відпрацьованим. Ми його використовуємо для мульчування дерев, грядок, суниці, помідорів та інших рослин, додаємо в ямки при висаджуванні картоплі. Чи є в ньому корисні поживні речовини, а, може, він взагалі шкідливий?

Н.А. Лаптєва,
м. Київ

Відпрацьований субстрат – цінне добриво, нині він вважається найціннішим з-поміж органічних. Його виготовляють, додаючи на 1 т соломи 0,8–1 т пташиного послиду і 90–100 кг гіпсу. Солому беруть з ланів, не оброблених пестицидами, немає в ньому також насіння бур'янів. Тому ви робите все правильно, продовжуйте його використовувати, ваші врожаї мають різко зрости.

Деяка проблема можлива, якщо на підприємстві погіршився фітосанітарний стан і разом з компостом можливе занесення комариків, личинок мух, але не настільки, щоб вплинути на врожай овочевих.

Ю.В. Слєпцов

АРАХІС із власного городу

Ця рослина походить із Бразилії, росте у дикому вигляді в Південній Америці. Широко культивується в Індії, Китаї, Африці, США. На території колишнього СРСР його вирощували, переважно, у Закавказзі, в Середній Азії, а в Україні – здебільшого на півдні: у степовій, частково в лісостеповій зонах. До Європи арахіс завезений на початку XVI століття, а в Україні він вперше з'явився наприкінці XVIII ст. Нині у світі арахіс за посівними площами з-поміж олійних культур посідає третє місце і його висівають майже на 15 мільйонах гектарів.

Арахіс підземний – однорічна трав'яниста рослина з родини бобових (тобто, він є родичем квасолі, гороху). Стебла прямостоячі або полеглі (сланкі), розгалужені, заввишки 30–60 см, добре облистнені. Листки великі, двічі парноперисті. Квітки жовті або жовтогарячі, сидячі або на коротких квітконіжках, зібрані по 1–3, рідко по 5–15 у китиці. Чашечка двогуба, з довгою нитковидною трубкою. Боби не розкриваються, здуті. Вони розвиваються в землі на особливих пагонах – гінофорах, які утворюються після запліднення з надземних квіток і "заривають" зав'язь у ґрунт.

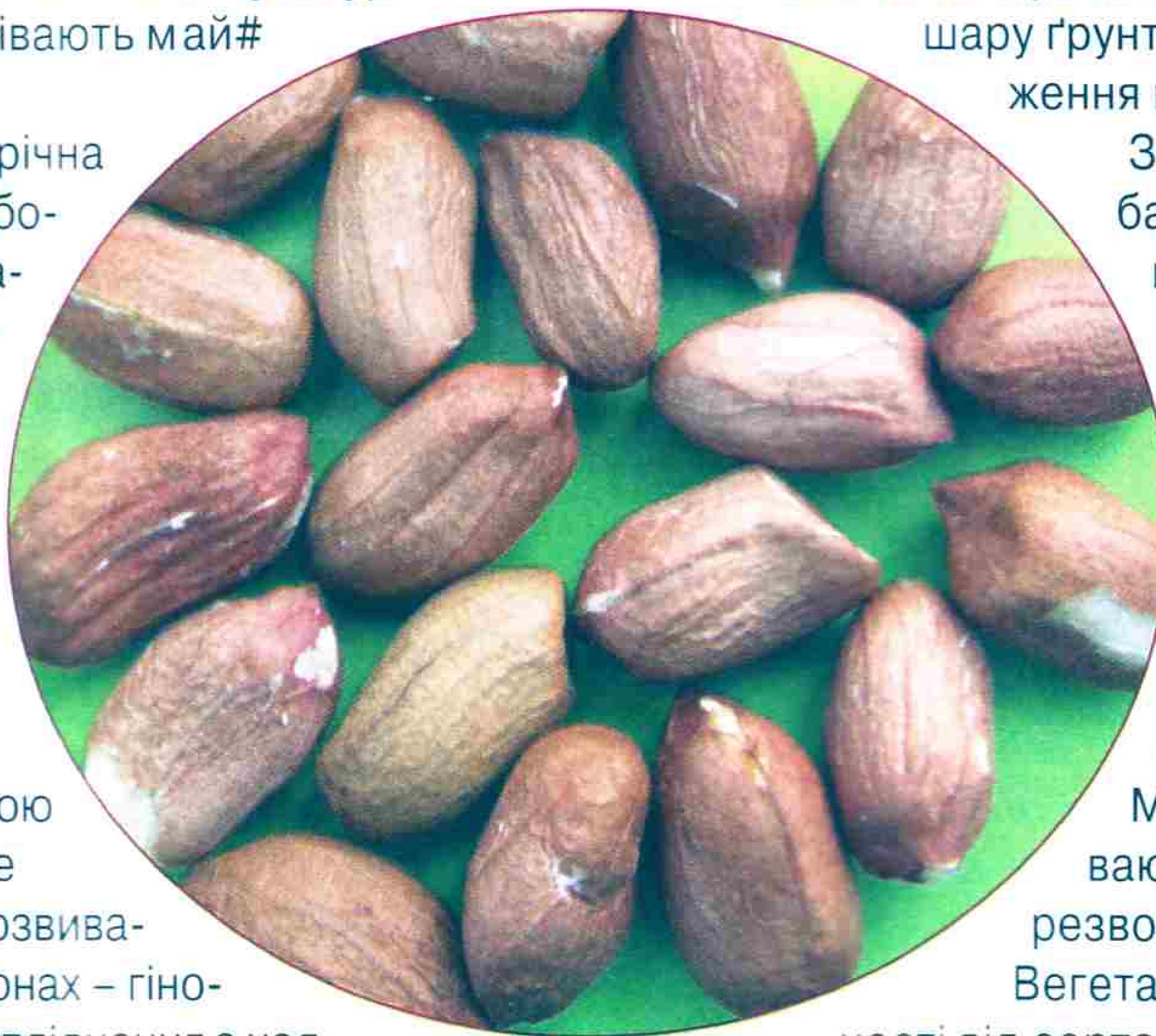

Це теплолюбна рослина, насіння починає проростати за температури 10–12°С. Сходи пошкоджуються заморозками мінус -0,5...-1°С. Оптимальна температура для росту рослин становить +25...28°С. Найбільша потреба в теплі спостерігається у період цвітіння і плодоутворення. За температури нижче +12°С плоди не розвиваються. Осінні приморозки від -0,5°С пошкоджують рослини, при -3°С вони гинуть, а зібрані підморожені й недосушені вчасно боби втрачають схожість. Боби, зібрані при -4°С, стають непридатними для переробки.

Арахіс відноситься до вологолюбних рослин. Хоч в період від сходів до цвітіння може рости в умовах посухи, у фазу плодоутворення він дуже вибагливий до вологості ґрунту. Критичний період за вимогами щодо вологи починається з 30–40-денного віку рослин (друга половина червня) і триває протягом 2–3 місяців. У цей час верхній 20-сантиметровий шар ґрунту має бути постійно зволоженим. Наприкінці вегетації потреба у воді зменшується, однак пересихання верхнього шару ґрунту призводить до суттєвого зниження врожаю.

З урожаєм бобів близько 1 т/га і бадилля 2 т/га арахіс виносить із ґрунту 80–85 кг азоту, 10–20 кг фосфору та 30–45 кг калію. Тому рослину вважають досить вибагливою щодо родючості й механічного складу ґрунтів. Кращими для вирощування арахісу є наносні ґрунти, чорноземи, сіроземи, каштанові легкого механічного складу. Малопридатні – засолені, запливаючі, важкі суглинкові, а також перезволожені ґрунти.

Вегетаційний період арахісу в залежності від сортових особливостей і умов зони вирощування становить близько 110–130 днів, у пізньостиглих сортів (зазвичай непридатних для вирощування в північних областях України) – до 170 днів. Сходи за сприятливих погодних умов з'являються на 8–10-й день після сівби. Через 25–30 днів після сходів настає цвітіння, яке триває до збирання. На одній рослині протягом вегетації може утворюватися до 600 і більше квіток. Першими формуються квітки в нижній частині стебла. Квітка живе 1–2 дні. Одночасно з цвітінням в арахісу наростає вегетативна маса, формуються боби. Таке суміщення фаз розвитку зумовлює підвищені ви-

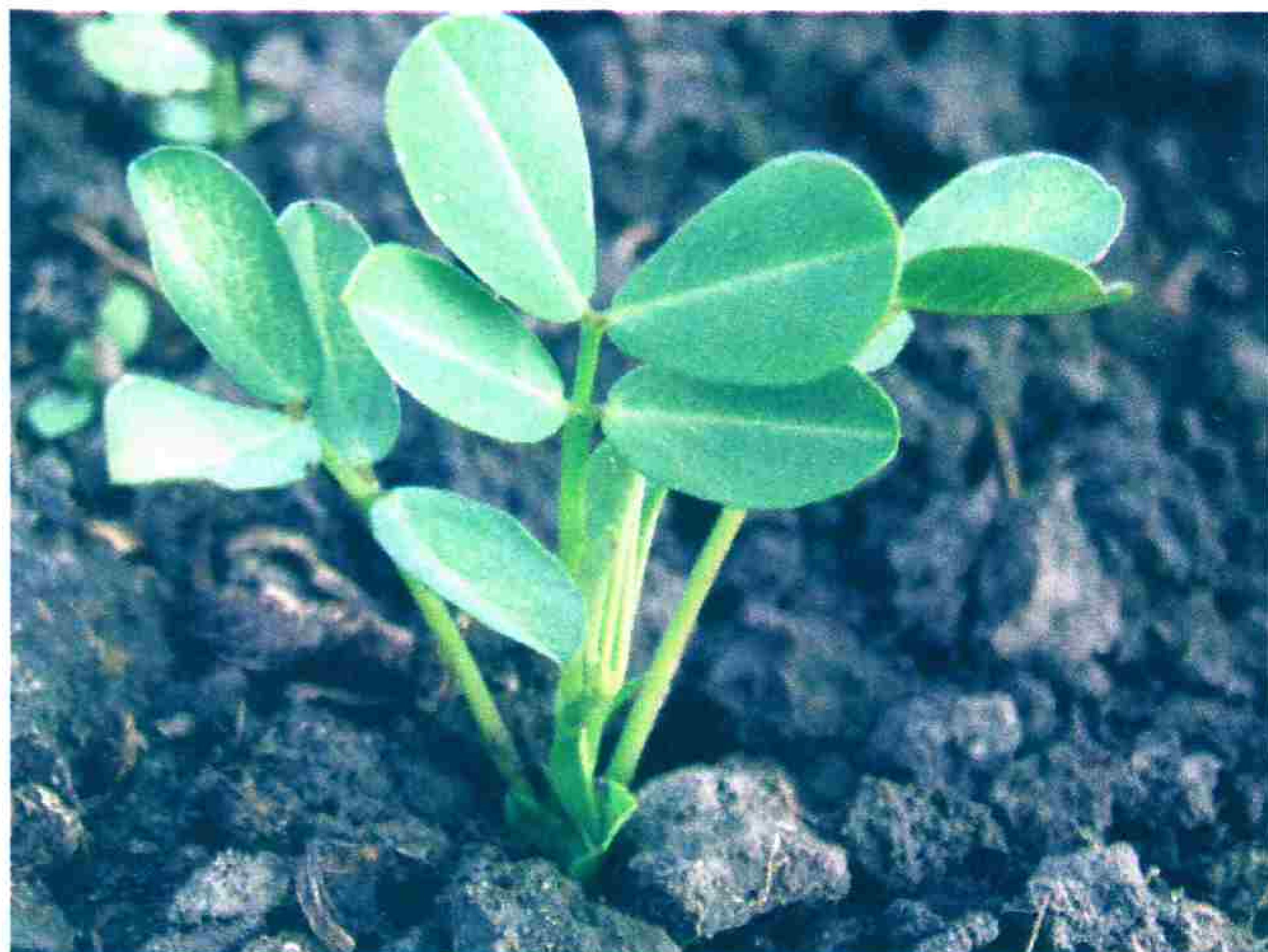

моги рослин до вологи, поживних речовин, особливо в період масового цвітіння і плодоутворення. Від цвітіння до достигання плодів минає півтора–два місяці.

Господарське значення. Боби арахісу містять бага# то білків (24–35 %), олії (43–65 %), вуглеводів (15–20 %) і вітаміну В $_1$. З арахісу одержують дуже цінну харчову олію, яку застосовують у кондитерській, консервній, маргариновій промисловості. За смаковими якостями вона є добрим замінником дорогої прованської (оливкової) олії, яку добувають з плодів маслини. Використовується в їжу, для виготовлення вищих сортів консервів, маргарину, а також у кондитерській, консервній, рибній, парфумерній, миловарній промисловості.

Вичавки також використовують у кондитерській промисловості: арахісова макуха містить до 45 % білка і 8 % олії, її використовують для виготовлення халви, печива, шоколаду, кави, цукерок та інших виробів. З насіння арахісу виготовляють понад 60 різних кондитерських виробів, а в підсмаженому вигляді використовують як ласощі.

Стебла і листки арахісу можна згодовувати худобі, за кормовими якостями вони не поступаються сіну з люцерни та конюшини. Урожайність з одного гектара – 1–2 тонни бобів і 3–4 т сіна; при зрошенні можна отримати врожай вдвічі–втричі більший. Як просапна бобова рослина, арахіс є добрим попередником для багатьох польових культур.

Особливості вирощування. Оскільки посівного матеріалу арахісу на насіннєвому ринку майже немає, залишається п ри б ажанні в ишукувати в ипадкове насіння у ентузіастів, що займаються вирощуванням малопоширених рослин, та купувати сирий харчовий арахіс (лущений а бо в бобах) невідомого походження, (або навіть такий незвичний спосіб придбання, як вибирати арахіс із... суміші корму для папуг). Краще в такому випадку придбати невелику кількість садивного матеріалу, але з більшої кількості торгових місць, а би потім виявилося не тільки схоже насіння, а й у майбутньому підібрати собі зразки для подальшого продукування, наприклад, найбільш ранні, врожайні, стійкі до певних хвороб, ще з якимись корисними ознаками. Поки що вихід тільки такий.

Ґрунт для висіву готують так, як і під картоплю чи овочеві рослини. Для сівби арахісу використовують як вилущене насіння, так і боби, однак урожайність при сівбі насінням буває вищою на 2–6 кг з сотки, ніж при використанні цілих а бо роздроблених бобів. Перед сівбою насіннєвий матеріал знезаражують у рожевому розчині марганцівки.

Сіють арахіс, коли ґрунт на г либині 10 см прогріється до 14–15°С (орієнтуватися можна на строки висіву огірків у відкритий ґрунт). Спосіб сівби широкорядний з міжряддями 70 см. На 1 м рядка висівають 10–12 насінин а бо 4–6 нерозлущених бобів. Г либина загортання насіння – 6–8 см, у посушливих умовах 8–10 см. Дог ляд за посівами полягає у підтриманні площі в пухкому, вологому, чистому від бур'янів стані. У період масового цвітіння й утворення гінофор рослини підгортають, бажано відразу після випадання дощу або чергового поливу.

Протягом вегетаційного періоду посіви арахісу залежно від кількості та інтенсивності випадання опадів поливають до 10 разів з інтервалами 10–20 днів, а в період плодоутворення – частіше. За місяць до збирання в рожаю п оливання а рахісу п рипиняють. Надмірне зволоження, полив холодною водою можуть призвести до загнивання насіння в ґрунті.

До збирання арахісу приступають, коли боби легко відокремлюються від гінофор, а насіння – від стулок бобів, і на бувають характерного для сорту за барвлення. На Ніжинщині арахіс доцільно зібрати до середини вересня, до настання вірогідних приморозків, але не пізніше першої декади жовтня. Спочатку рослини викопують із ґрунту , обтрушують від землі і вкладають у валок. Після просушування боби відділяються від стебел. Затягувати строки збирання не можна, бо свіжі боби й насіння, пошкоджені приморозками, не тільки втрачають схожість, а й стають гіркими та непридатними для вживання в їжу у будь-якому вигляді. Вологі боби сушать за температури не більше 40°С, потім очищають і зберігають при вологості 8 %.

О.В. Позняк,
ДС "Маяк" ІОБ НААН України,
Чернігівська обл.
Фото автора.

Задоволений методом Міттлайдера

Зростом нар одонаселення зрост ає потреба в харчових продуктах. Люд ство постійно п еребуває в пошуках шляхів і методів збільшення ефективності їхнього виробництва. Із середини XX століття в усіх ро звинених країнах св іту для виро ! щування овочів використовують метод Міттлайдера як найпростіший та універсальний, застосування якого дає га рантовано високі вр ожаї овочів, за будь-яких погодних і кліматичних умов, з мінімальними витратами часу й фізичної праці.

На території колишнього СРСР метод Мітт лайдера став відомий на початку 90-х років минулого століття. Із впровадженням нового методу, як завжди, почалася боротьба між прихильниками й супротивниками, що триває й дотепер. У березні в журналі "Моя прекрасна дача" № 3, 2011 р. з'явилася стаття Т. Мурашиної (м. Волгоград) "Міттлайдер отруює нашу землю". Автор задає всім питання: "А чи настільки гарний метод Мітт лайдера й чому дотепер у самій Америці він не знайшов широкого застосування?".

Я познайомився з методом Міттлайдера у 1991 році, тільки-но в газеті "Сільське життя" почали з'являтися статті Т етяни Угарової про овочівництво на вузьких грядках. Придбав книгу "К урс овочівництва по Мітт лайдеру" (у той час це була рідкість) і в першу чергу освоїв готування сумішей добрив № 1 і № 2. З тих пір користуюся ними. Ці суміші готуються з тих самих добрив, що їх випускає промисловість. У суміші № 2 всі елементи живлення рослин збалансовані.

Підживлення овочевих культур

Культури	Кількість підживлень
Помідори, перець, огірки	6, 8
Редис	лише 2
Буряки столові	лише 3
Капуста всіх видів	4–5
Цибуля	5–6
Морква	4

Автору методу дорікають за високі дози мінеральних добрив на одиницю площі. Стверджують, що за сезон на грядки площею 50 кв. м треба висипати майже 50 кг, тобто 1 кг/м². Чи справді це так?

На своїй ділянці я беру для суміші № 1 сиромолотий гіпс 2,3 кг (на Мелітопольщині випадає менше 500 мм опадів) і 20 г борної кислоти; для суміші № 2 беру 2,9 кг нітроамофоски 17-17-17, 450 г сульфату магнію (гірка, або англійська сіль) і 5 г борної кислоти (чайна ложка, заповнена урівень із краями, вміщає 5 г). Багато ґрунтів потребують внесення ще одного мікроелемента – молібдену . Придбайте молібденову кислоту а бо молібдат натрію (чи амонію) та додайте 5 г однієї із цих сполук у суміш № 2 і все це добре перемішайте.

Готуючи ґрунт (до садіння рослин а бо висіву насіння), вношу спочатку 900 г суміші № 1, а поверх розсипаю 450 г суміші № 2 на одну вузьку стандартну грядку шириною 45 см і довжиною 9 м та рівномірно змішую з ґрунтом.

Після в исаджування р озсади р ослин а бо п ояви сходів на кожну грядку через 7–10 днів вношу половинну норму (225 г) суміші № 2, поміщаючи її на поверхні ґрунту посередині грядки між рядами рослин, але не ближче 7–10 см від ряду (щоб уникнути опіку коріння рослин) і поливаю до повного розчинення добрив.

Потім внесення (підживлення) суміші № 2 повторюю кожні 7–10 днів.

У таблиці навожу список культур та кількість підживлень.

При кожному підживленні намагаюся вносити однакову кількість добрив і тим самим способом. На стандартну грядку розміром 45 см і довжиною 9 м вношу 450 г основного добрива + 8 підживлень по 225 г – всього 2250 г. Виходить на 1 м² грядки 555,5 г, або в 2 рази менше, ніж пише Ромашина. Вона стверджує, що від високих доз мінеральних добрив земля стане мертвою через 2–3 роки, все живе загине.

У 2004 році ми придбали на околиці Мелітополя дачну ділянку й відразу ж запровадили город на вузьких грядках. Площа дозволила організувати 15 грядок. За минулий період (6 років) ми не помітили процесів засолення або закислення ґрунту. Вірною ознакою родючості є наявність живих мікроорганізмів і живих дощових черв'яків. Навесні, як тільки потеплішало, ми зробили розкопки й підрахували кількість черв'яків на 1 м² грядки орного шару. У пробі виявилося більше 250 черв'яків усіх віків. Я читав, що наявність більше 1,5 тис. черв'яків на 1м² – ознака окультуреного ґрунту.

На наших грядках рослини завжди зелені й здорові.

У країнах Північної Америки метод Мітт лайдера не знайшов широкого застосування тому , що на дачних ділянках там не вирощують овочів, переважно квіти. Коли моя невістка виїжджає до дочки в Канаду, вона запасається насінням квітів.

Щодо України, то мені здається, метод недостатньо поширений через наше незнання й відсталість. Т акі ми люди. Якось прийшла до мене сусідка. Я готую суміш № 2: треба відміряти або відважити не менше чотирьох видів добрив і все це змішати. Подивилася, як я це роблю, й сказала: "Нехай горить воно синім вогнем"; друга те ж саме сказала, коли я розсипав цю суміш по грядці. Не важко, але клопітно.

Я відстоюю за все нове, що підвищує врожайність і поліпшує екологію, а отже, й здоров'я людей. Але до цього нового треба придивитися, вивчити, обговорити виважено й конструктивно, а як воно буде називатися: метод Міттлайдера або вузьких грядок, органічне або екологічне землеробство, або ЕМ-технологією – покаже життя.

П. Немикін

Хвороби цибулі і часнику

(Закінчення. Поч. у "ДСГ" №8, 2011 р.)

Мокра бактеріальна гниль

Хвороба поширена на цибулі першого року вирощування, особливо під час зберігання цибулин. Завдає значної шкоди і насінникам під час їхньої вегетації у полі. Первинне зараження цибулин відбувається ще в полі. Частіше уражується цибуля-ріпка, а іноді й часник. Навколо стеблового кінця ураженої цибулини утворюється велика, світла або трохи рожевувата пляма. Т канина на її місці розм'якшується й набуває вигляду ніби насиченої водою. У таких цибулин перший зовнішній шар соковитих лусок здоровий, а наступні два набувають жовто-бурого забарвлення. За інтенсивного ураження вся цибулина розм'якшується, ослизнюється і набуває неприємного запаху.

Під час зберігання уражених цибулин мокра гниль поширюється на сусідні цибулини і призводить до загнивання. Вогнища бактеріальної гнилі можуть швидко розростатися й уражувати майже всю партію цибулин, що зберігаються.

Збудниками хвороби є бактерії *Erwinia carotov ora pv. carotovora* (Jones) Bergey та ін. Вони проникають у рослини ще в полі через різні пошкодження. Джерелом інфекції є неперегнилі уражені рештки, закладені на зберігання і заражені ще в полі цибулини і головки часнику.

Шкідливість хвороби полягає у загниванні цибулин і головок часнику та значних втратах урожаю. Висаджені уражені цибулини і зубки часнику не проростають.

Біла гниль денця

Ознаки хвороби проявляються на цибулі та часнику під час вегетації і зберігання. У польових умовах перші ознаки виявляють на рослинах у вигляді пожовтіння кінчиків листків, яке поступово поширюється донизу. Листки жовтіють і пізніше відмирають. Хворі рослини швидко в'януть і гинуть. На коренях та лусочках молодих цибулин утворюється білий пухкий наліт, який пізніше покривається дуже дрібними склероціями у виг ляді чорних зернинок. Уражені цибулини стають водянистими і загнивають.

Під час зберігання цибулі хвороба проявляється на окремих цибулинах у вигляді обводнення й загнивання денця, на якому також з'являється білий пухкий наліт з чорними склероціями гриба *(див. фото)*. Особливо інтенсивно біла гниль денця розвивається при зберіганні цибулі та часнику у вологому приміщенні. Г ниль цибулин завжди починається з денця. Згодом хворі цибулини повністю згнивають.

Збудником хвороби є гриб *Sclerotium cepivorum Berk.* У своєму циклі розвитку патоген розвиває грибницю і формує склероції у виг ляді чорних дрібних зернинок. Вони сферичні, розміром 0,1–1,5 мм у діаметрі. Оптимальна температура для їхнього проростання – 20–24°С.

Сильніше біла гниль денця розвивається на менш зво# ложених грунтах (40% від повної вологоємкості) і в райо# нах, де в період дозрівання цибулин тримається висока температура повітря. Частіше гниллю денця уражуються рослини, пошкоджені цибулевою мухою. Часник стійкіший до хвороби за весняного садіння, ніж осіннього.

Джерелом і нфек# ції є склероції гриба на уражених рештках, на насіннєвих цибулинах, у ґрунті, вона може передаватися й насінням. Склероції патогена у ґрунті зберігають свою життєздатність протягом кількох років. Навесні вони проростають з утворенням грибниці, гіфи якої і спричиняють первинне зараження рослин.

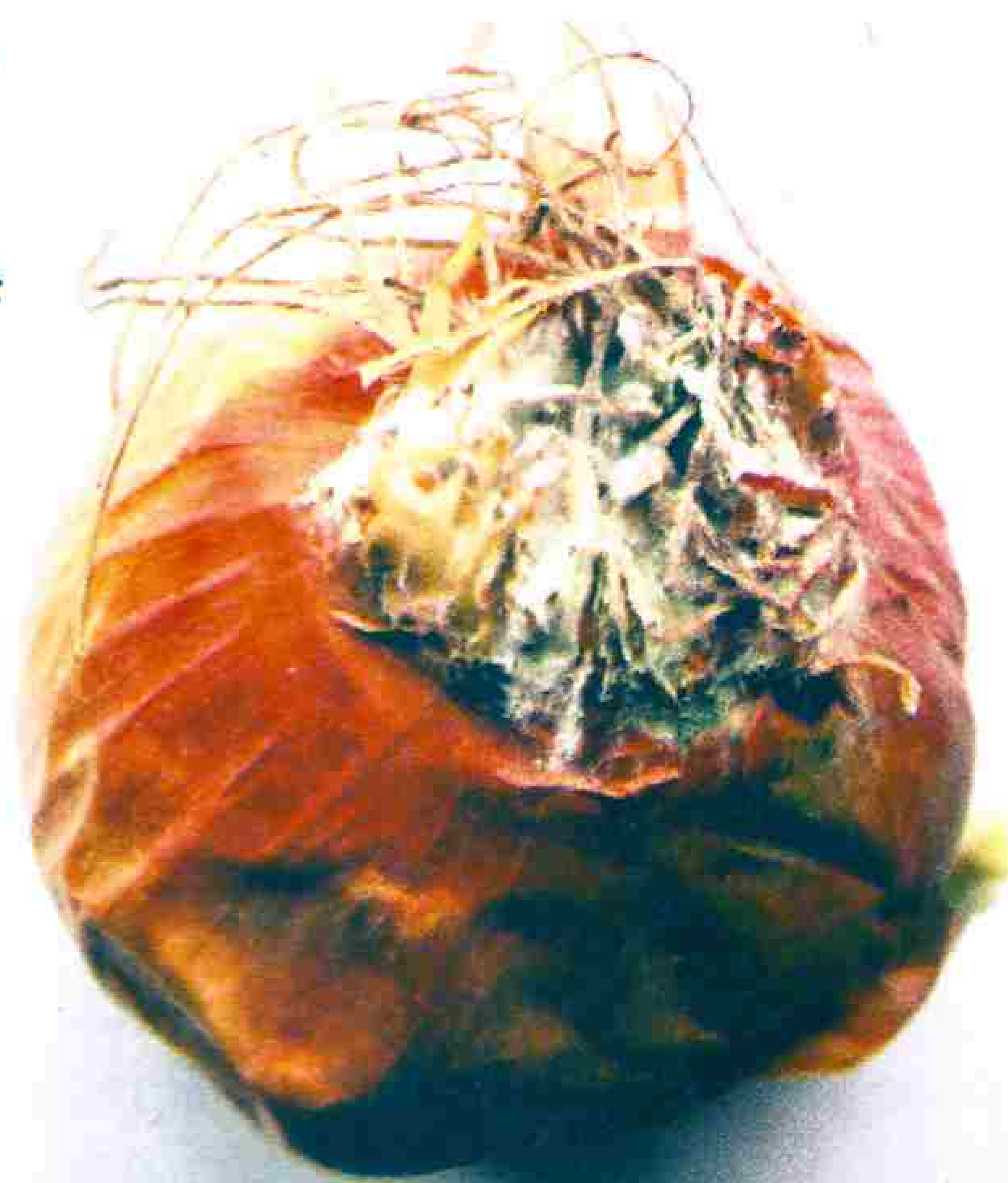

Зовнішні ознаки білої гнилі денця цибулі.

Шкідливість хвороби полягає у зрідженні посівів сіянки, цибулі-ріпки, насінників, в інтенсивному загниванні цибулин під час зберігання, що призводить до значних втрат вирощеної продукції.

Біла гниль (склеротиніоз) цибулі

Хвороба поширена повсюдно. Особливу небезпеку представляє в роки з великою кількістю опадів. Біла гниль виявляється на цибулинах як під час вегетації, так і в сховищах під час зберігання.

У полі біла гниль розвивається поволі, але в сховищах вона швидко прогресує. Проявляється у виг ляді білого пухкого ватоподібного нальоту, який покриває поверхню цибулини, або виявляється між лусочками У хворих цибулин лусочки розм'якшуються, стають водянистими.

Білу гниль цибулі спричиняє сумчастий гриб *Sclerotinia sclerotiorum dBy* (син. Whetselinia scler otiorum (dBy) Korf. et Dumont; Scler otinia libertiana Fusk.). Г риб – поліфаг, він уражує понад 360 видів рослин, які відносяться до 64 родин однодольних і дводольних куль турних і дикорослих рослин. У циклі розвитку він формує грибницю у виг ляді білого нальоту , склероції і сумчасте спороношення – відкриті плодові тіла – апотеції з сумками і сумкоспорами.

Джерелом інфекції є склероції гриба на уражених цибулинах, на рештках уражених рослин, вони можуть зберігатися у місцях зберігання цибулі. В ґрунті склероції гриба здатні зберігати свою життєздатність до 7–10 років.

За теплої вологої зими, без різких перепадів температури, склероції проростають, формуючи нову грибницю. В разі тривалого промерзання ґрунту, різких перепадів температури протягом зими склероції проростають, формуючи плодові тіла –апотеції, в яких формуються циліндричні сумки, в кожній із них міститься по 8 сумкоспор. Розмір сумок – 120–140 x 6–9 мкм., сумкоспор 7–12 x 4–6 мкм.

Проростання склероціїв з утворенням апотеціїв із сумками та сумкоспорами триває 30–38 діб з початку польових робіт. Апотеції формуються за температури 12–22 °С і вологості повітря 60–80%. За вологості 20% і високої тем-

ператури повітря в межах 25 –28 °С вони не утворюються. При високій вологості повітря із дозріваючих апотеціїв вивільняється велика маса сумкоспор (до 31 млн. шт .) і розноситься вітром. Сумкоспори викидаються порціями протягом 40 днів. Вони можуть негайно проростати при вологості повітря не нижче 80% і температурі 18–26°С. За сприятливих умов вони проростають протягом чотирьох годин, формуючи паросток. У сухих умовах сумкоспори зберігають свою життєздатність при температурі 19–24°С протягом 45 днів, а при 5–7°С – декілька місяців.

Сумкоспори проростають й утворюють інфекційний паросток, який проникає в рослину . Від початку зараження до прояву хвороби минає 7–10 днів. Склероції можуть проростати протягом усього періоду вегетації.

Окрім сумкоспор, гриб у вологу погоду може поширюватися шматочками грибниці. У сховищах хвороба передається контактним шляхом, тому часто проявляється у вигляді окремих вогнищ. Збудник білої гнилі розвивається в широкому діапазоні температури від 1–2 до 30–31 °С (оптимум 18–24°С), а оптимальна вологість – 60–80%.

Найсильніше білою гниллю уражуються підв'ялені, погано визрілі або підмерзлі цибулини, а також цибулини з механічними пошкодженнями.

Система інтегрованого захисту цибулі від хвороб

Система інтегрованого захисту цибулі від хвороб відрізняється залежно від грунтово-кліматичних зон, призначення куль тури, сортових особливостей тощо. Вона поєднує організаційно#господарські, се# лекційно-насіннєві, агротехнічні, фізико-механічні, хімічні, профілактичні і знищувальні заходи. Система спрямована в першу чергу на викорінення місць резервації інфекції, обмеження її поширення і розвитку.

Одним з найбільш радикальних, екологічно безпечних і економічно вигідних заходів захисту цибулі та часнику від хвороб є ***виведення й районування стійких сортів і гібридів.*** Більшість з них не потребують хімічного захисту від хвороб у період вегетації, а в роки епіфітотійного розвитку можна обмежитися однією чи декількома профілактичними обробками.

Абсолютно стійких сортів цибулі до хвороб не існує. Але на сьогодні виведені окремі сорти та гібриди цибулі, які характеризуються підвищеною стійкістю до несправжньої борошнистої р оси: Кєнди F1, Універсо F1, Робот, Саброссо F 1, Штутті Амфора, Вольська, Мавка, Копіра.

Менш інших уражуються сірою шийковою гниллю районовані сорти і гібриди Амфора, Вікторія, Володимир, Комета F 1, Львівська, Спірит F1, Тамара F1, Топольська, Універсо F1. Всі вони ха# рактеризуються коротким вегетаційним періодом і відносно раннім та швидким визріванням цибулин.

Важливим заходом у зменшенні поширення хвороб є ***дотримання правильної сіво зміни***. Повернення цибулі і часнику на попереднє місце за наявності у ґрунті спорокупок збудника сажки не раніше, ніж через 5–6 років, в разі поширення іншої інфекції – через 3–4 роки.

Найкращими попередниками в овочевій сівозміні є картопля, огірки, рання капуста. У змішаних сівозмінах – зернобобові, зернові, зайнятий пар.

Агротехніка вирощування цибулі має бути спрямована на своєчасне визрівання цибулин. Цього можна досягти правильним добором сортів, створенням оптимальної для сорту площі живлення, застосуванням високої агротехніки.

Вимоги до основного обробітку ґрунту під цибулю і часник передбачають максимальне знищення бур'янів, збереження вологи. На забур'янених полях після збирання попередника необхідно провести лущення поля дисковими боронами на глибину 6–7 см з наступною оранкою на зяб.

Органічні добр ива під цибулю, як правило, вносять під попередню культуру. Якщо цей захід не проводили, тоді органічні добрива вносять під зяблеву оранку у вигляді добре перепрілого гною – до 30 т/га. Свіжий гній під цибулю вносити не рекомендується, оскільки продукти його окислення пригнічують ріст і розвиток рослин, сприяють розвитку гнилі денця цибулі та часнику.

Передпосівний обробіток ґрунту спрямований на максимальне збереження вологи у ґрунті, своєчасне і якісне внесення мінеральних добрив, отримання вирівняного верхнього шару ґрунту з дрібногрудкуватою структурою, максимальне знищення сходів бур'янів. Внесення збалансованих доз мінеральних добрив з перевищенням від розрахункової норми фосфорних на 15–20% безпосередньо під цибулю і часник суттєво підвищує стійкість рослин до шийкової, фузаріозної та мокрої гнилей, сприяє підвищенню урожайності культур, покращує якість продукції.

Вчасне та високоякісне проведення передпосівного обробітку ґрунту за безпечує появу своєчасних рівномірних сходів цибулі і швидкий ріст та розвиток рослин.

Знезараження посівного і садивного матеріалу цибулі й часнику є одним з економічно вигідних, найпростіших, найкращих та екологічно безпечних заходів захисту рослин від хвороб. З метою захисту насіння чор-

Фунгіциди для використання на цибулі

Діюча речовина, г/л; г/кг (препаративна форма)	Назва препарату	Проти яких хвороб обробляється	Норма витрати: кг/га; л/га	Строк останньої обробки (кратність)
Азоксістробін, 250 г/л (к.с.)	Квадріс 250 SC	Пероноспороз, фузаріозне в'янення	0,6	14 (2)
Диметоморф, 90 г/кг +манкоцеб, 600 г/кг (в.г.; з.п.)	Акробат МЦ	Пероноспороз	2,0	30 (3)
Манкоцеб 640 г/кг + металаксил -М, 40 г/кг (в.г.)	Ридоміл Голд МЦ 68 WG	Пероноспороз	2,5	30 (3)
Метирам, 700 г/кг	Полірам ДФ	Пероноспороз	2,0–2,5	20 (3)
Фосетил алюмінію, 800 г/кг (з.п.)	Альєтт	Пероноспороз	1,2–2,0	20 (5)
Фосфіт алюмінію, 570 г/л + фос# фориста кислота, 80 г/л (в.р.к.)	Фітал	Пероноспороз	2,0–2,5	40 (3)

нушки від пліснявіння, підвищення стійкості рослин до збудників фузаріозної і мокрої гнилей, прискорення появи дружніх сходів за 5–6 днів до сівби насіння чорнушки протягом однієї доби витримують у теплій воді за температури 18–20 °С а бо проводять барботування. Після замочування чи барботування насіння розстеляють шаром до 10 см, вкривають вологою мішковиною і витримують до проростання 3–5% насінин. Після цього насіння підсушують до сипкого стану.

Проти хвороб сходів проводять обов'язкове зволожене протруювання насіння чорнушки одним із дозволених фунгіцидів-протруйників. Зволожене протруювання можна поєднувати з обробкою насіння регуляторами росту – вермістим (5–8 мл/кг) з метою підвищення енергії проростання, прискорення росту і розвитку рослин, підвищення їхнього опору до інфекційних хвороб.

Проти сажки, пліснявіння, гнилей сухе насіння чорнушки можна протруювати формаліном у розведені 1:300. В робочому розчині насіння витримують протягом 5 хв, потім його вкривають брезентом і проводять томління (парами формальдегіду) протягом 3 год. По закінченні томління насіння просушують і провітрюють. Протруєння насіння формаліном проводять за температури повітря не нижче 10°С, не раніше, ніж за 1–2 дні до сівби. Тривале його зберігання призводить до суттєвого зниження схожості.

Обов'язковим є знезараження насіннєвої цибулі-сіянки, цибулі-ріпки, зубчиків часнику. ***Проти збудника несправжньої борошнистої роси*** завчасно виконують прогрівання насіннєвих цибулин за температури 40–45°С протягом 8–12 год. Слід пам'ятати, що чим більша партія цибулі, тим більше часу потрібно для її прогрівання. Висока тривала температура вбиває грибницю збудника хвороби, не спричиняючи ніякої шкоди самій цибулині.

Рання сівба чорнушки і садіння цибулі-сіянки та цибулі-матки сприяє швидкому розвитку рослин, істотно зменшується ураженість сходів збудниками інфекційних хвороб.

З метою кращого провітрювання посівів і насаджень цибулі, створення несприятливих умов для проростання інфекції збудника пероноспорозу, підвищення стійкості рослин до хвороб ***необхідно дотримуватися оптимальних норм витрат насіннєвого матеріалу*** – чорнушки, цибулі-сіянки і цибулі-ріпки. Дотримуватися просторової ізоляції між полями сіянки-чорнушки, товарними посівами та насінниками цибулі не менше 1 км.

На насінниках після появи сходів слід провести ***фітопрочистку***, в разі виявлення дифузно уражених рослин пероноспорозом їх видаляють з поля до появи на них спороношення збудника хвороби, а поле обробляють одним із рекомендованих фунгіцидів (див. таблицю).

У робочу суспензію фунгіцидів, які виготовлені на основі змочуючих порошків, слід обов'язково додавати прилиплювачі Аграл 90, Тритон ЦС-7 або NaКМЦ, ПВС та ін.

На присадибних ділянках на цибулі ***проти пероноспорозу і фузаріозного в'янення*** дозволено використовувати препарат Квадріс 250 SC, к.с., норма витрати на 1 сотку: 6 мл препарату розчинити в 5 л води і проводити обприскування рослин не більше двох разів за вегетацію. Обробку рослин закінчувати до збирання врожаю не пізніше, ніж за 14 днів; Ридоміл Голд МЦ 68 WG, в.г., норма витрати на 1 сотку: 25 г на 4–5 л води і проводити обприскування рослин не більше трьох разів за вегетацію. Обробку рослин закінчувати до збирання урожаю не пізніше, ніж за 30 днів; Фитал, в.р.к., норма витрати на 1 сотку: 20 мл препарату розчинити в 5 л води і проводити обприскування рослин не більше трьох разів за вегетацію. Обробку рослин закінчувати до збирання урожаю не пізніше, ніж за 40 днів.

З метою отримання здорового безвірусного садивного матеріалу необхідно провести 2–3-кратне противірусне прополювання насінників цибулі у період вегетації. Щоб обмежити джерела первинної інфекції на цибулі першого року, необхідно своєчасно видаляти з посівів виявлені поодинокі хворі рослини. Ретельно очищувати насіння чорнушки від домішок сухих часток залишків рослин, тому що в них можуть зберігатися віруси цибулі.

Збирання. Вчасно збирати врожай цибулі й часнику. Збирати цибулю слід у період масового пожовтіння листя і в суху погоду. Обрізування листя у цибулин можна робити відразу ж під час збирання цибулі в суху погоду за умови доброго визрівання цибулин. У разі поганого визрівання його обрізують тільки після попереднього просушування в полі, перед закладанням на досушування з штучним підігрівом.

За сухої сонячної погоди просушувати цибулю можна в полі, розсипаючи її в один шар на поверхні ґрунту, а бо в добре вентильованих приміщеннях. Якщо погода волога, цибулю необхідно сушити спочатку під навісами, а потім у добре вентильованих приміщеннях з використанням штучного підігріву. За температури 25–35°С цибулю витримують 7–10 днів і більше. Просушують її, доки під час ворушіння цибулин не буде чутний специфічний шум а бо шелестіння.

Для закладання на зберігання відбирають добре просушені цибулини з тонкою шийкою, довжина якої має бути не менша 3–5 см для продовольчої цибулі і 5–6 см – для ріпки-матки. Цибулини з довгою шийкою менше уражуються сірою шийковою гниллю під час зберігання.

Слід пам'ятати, що передчасне видалення листків з недостатньо визрілих цибулин сприяє легкому проникненню інфекції через свіжу рану шийки в цибулину, призводячи до її загнивання в період зберігання. Підтвердженням цього є той факт, що цибулини, які зберігаються у вигляді сплетених "вінків" чи "кос", не уражуються, як правило, шийковою гниллю.

У разі виявлення в партії уражених пероноспорозом цибулин температура в сушильному приміщенні має бути доведена до 40–45°С і підтримуватися на цьому рівні протягом 10–12 год. За такої температури інфекція гине, а цибулини можна успішно використовувати для насіннєвих потреб. Найкращі результати отримують, коли активно вентилюють невеликі партії цибулин спрямованим потоком повітря від електрокалориферів за температури 42–45°С протягом 10–12 год.

Збирати насіння і цибулю-сіянку слід тільки з неуражених ділянок. Зберігати цибулю і часник лише в очищених від минулорічних залишків цибулі, у дезінфікованих приміщеннях, в яких стелажі побілені вапном. Дезінфекцію інвентаря потрібно провести розчином формаліну (1:40).

Оптимальна температура для зберігання цибулі – від 0° до +2°С і відносна вологість повітря 70–75%. Під час зберігання цибулі необхідно проводити систематичні аналізи на ураженість цибулин мокрою бактеріальною і шийковою гнилями. В разі виявлення у сховищах окремих вогнищ цих захворювань слід перебрати цибулю і видалити з партії уражені цибулини.

В полі необхідно обов'язково знищувати післязбиральні рештки з подальшим їх загортанням у ґрунт.

І.Л. Марков

ЩОБ ҐРУНТ БУВ ПУХКИЙ

Для забезпечення хо рошого росту р ослинам потрібний родючий і пухкий ґрунт. Щоб полегшити його о бробіток на великих д ілянках, краще вдатися до використання культиватора.

Культиватор Т330 М – це яскравий представник високоякісної техніки виробництва американської компанії MTD, заснованої ще в 1932 р. Цей інструмент відноситься до найбільш затребуваного класу мотокультиваторів середньої вагової категорії (59 кг) і має класичну для моделей такого типу конструкцію:

- чотиритактний двигун з горизонтальним розташуванням колінчастого валу і примусовим повітряним охолодженням;
- зчеплення, яке вмикається переміщенням натяжного ролика клинопасової передачі;
- привід фрез, за допомогою ланцюгового редуктора, наповненого консистентним мастилом;
- важіль вмикання швидкості.

Цей культиватор оснащений чотиритактним бензиновим двигуном потужністю 5,5 к.с., який, завдяки чавунній гільзі, верхньому розташуванню клапанів і нижньому розташуванню розподільного валу (OHV) збільшує робочий ресурс техніки. Т ака конструкція газорозподільного механізму, з одного боку , за рахунок верхнього розташування клапанів за безпечує високу питому потужність.

MTD T330 M
Двигун: MTD ThorX 55 H, 179 см^3
Паливний бак: 2,7 л
Реверс: немає
Ширина обробітку: 33/61 см
Кількість фрез: 4 (2х2)
Кількість ножів на кожній фрезі: 4
Діаметр фрез: 30,5 см
Швидкість обертання фрези: 137 об./хв.
Маса: 45 кг

За інформацією про точки роздрібної торгівлі телефонуйте до найближчого регіону:

Запоріжжя (061) 213-43-13
Київ (044) 501-90-56
Донецьк (062) 345-20-26
Харків (057) 739-06-91
Львів (032) 297-61-35

Як боротися з гризунами

Усім відомо, що гризуни завдають великої шкоди людям і тваринам. Саме щур, заселивши міста, ста в розносщиком найстрашніших епідемій середньовіччя й досі завдає гігантських економічних збитків. За оцінками спеціалістів, чверть усіх пожеж та обривів дротів з невідомої причини – резуль тат "любові" щурів до дротів. Сірий щур може знищити цілий курятник, а іноді й поросят.

Сірий щур живе 3–4 роки, двомісячна самка вже статевозріла і може народжувати до 17 щурів один раз на три тижні, за умови, що їм є чим годуватися.

Як боротися

Отрута швидкої дії та пастки, як відомо, швидко втрачають свою дію на конкретну популяцію щурів через їхню славнозвісну обережність і колективну працю – якщо член зграї гине, покуштувавши отрути, решта щурів уже не потраплять у таку пастку.

Найбільш ефективний спосіб боротьби з гризунами на сьогодні – використання "розумної" готової принади "Крысиная смерть № 1". Така форма, на відміну від брикетів, гранул та зернових принад, не боїться вологи й добре розповсюджує запах, який приваблює гризунів. Скуштувавши принаду, гризуни відчувають нестачу кисню, виходять із нірок та місць укриття (завдяки цьому не треба зривати підлогу). Помітно діяти препарат починає на третю добу, не викликаючи у гризунів підозри щодо небезпечності принади.

Придбати принаду **"Крысиная смерть № 1"** *можна на ринках.*

Шкідливі комахи

Великою проблемою для дачників є оси, мурашки, мухи та інші комахи.

Оси завдають шкоди стиг лим ягодам і ф руктам, п ерегризаючи ї хню шкірочку та висмоктуючи солодкий сік. Шершні, оселяючись поблизу пасік, знищують медоносних бджіл, крім того, вони можуть викликати у людини сильну алергію. Алергійні реакції на укус в окремих випадках можуть призвести до летального кінця.

Мухи переносять збудників інфекційних захворювань, таких як туберкульоз, дифтерія, холера, сибірська виразка та деяких очних хвороб. До того ж, окремі личинки мух можуть поселитися в організмі людини, провокуючи тим самим цілий букет хвороб – від шкірних до кишково-шлункових та сечостатевих.

Давно відомо, що таргани переносять різні інфекції і викликають алергію і астму. Дослідники з Медичного Університету префектури Кіото виявили, що таргани самі по собі можуть бути причиною онкологічних захворювань.

Як боротися з комахами?

Боротьба з побутовими комахами потребує великої кількості різних засобів. Тобто, ми купуємо від тарганів – один засіб, від ос – другий, від мух – третій, перераховувати можна довго. На все це ми витрачаємо час, гроші, хоча й не впевнені в тому , що комахи загинуть. Крім того, вибираючи засоби для знешкодження комах, слід пам'ятати, що вони мають бути безпечними для людини.

Не радимо використовувати аерозольні упаковки, оскільки в них є озоноруйнівні речовини та ДДВФ (фосфорорганічна сполука) – речовина, яка може спричиняти онкологічні захворювання.

Нещодавно в продаж надійшов універсальний засіб від усіх комах, що повзають та літають: тарганів, мурашок, пилових кліщів, бліх, молі, клопів, мух, ос, комарів, стоножок та інших – "Смерть шкідникам № 1". Це засіб широкого спектру дії з подвійним ефектом (миттєва дія і тривалий ефект).

Нехай літо принесе всім добрий врожай, а засіб "Смерть шкідникам № 1" – радість від роботи на дачі без шкідливих комах.

Придбати засіб **"Смерть шкідникам № 1"** *можна на ринках.*

З питань придбання засобів звертатися за телефонами:

Вінницька	04344-2-17-87	**Івано-Франківська**	067-343-70-14	**Рівненська**	0362-54-51-50;
Волинська	03322-40-500	**Київська**	044-538-16-63,		0362-26-44-45
Дніпропетровська	056-790-98-42		044-581-58-56,	**Сумська, Чернігівська**	067-632-49-47,
Донецька	062-348-84-11,		044-599-04-81		067-150-00-03
	050-443-42-08	**Кіровоградська**	067-520-38-27	**Харківська**	057-757-35-25,
Житомирська	041-33-516-82	**Крим**	0625-54-28-43,		050-323-76-20,
Закарпатська	050-514-99-64		0652-57-43-08,		067-577-58-08
Запорізька	061-222-71-60,		095-216-08-55	**Хмельницька**	067-372-06-49
	061-787-44-81,	**Луганська**	050-699-02-40,	**Черкаська**	0472-65-32-06,
	050-900-32-00,		050-443-42-08		096-752-44-26
	050-322-24-35	**Одеська**	067-485-09-54	**Чернівецька**	097-133-90-37

БЕЗКОШТОВНИЙ ДОДАТОК ДО ЖУРНАЛУ "ДІМ, САД, ГОРОД"

ГОСПОДАР

ЖУРНАЛ У ЖУРНАЛІ

Як пастернак із часником потоваришували

Не так уже й багато городників-аматорів вирощують на своїх грядках пастернак. Насамперед, це трапляється тому, що насіння рослини важко сходить. Інколи навіть посіяне навесні насіння взагалі не проростає. Що ж робити за таких обставин?

Дехто радить підживлювати рослини, але ж технологія вирощування пастернаку така, що йому "протипоказані" азотні добрива. Виділяти ж окрему грядку на невеликій за площею дачній ділянці для однієї культури здебільшого просто немає можливості. Ось так і виходить, що багатьом господарям доводиться відмовлятися від вирощування цього корисного і цілющого овоча.

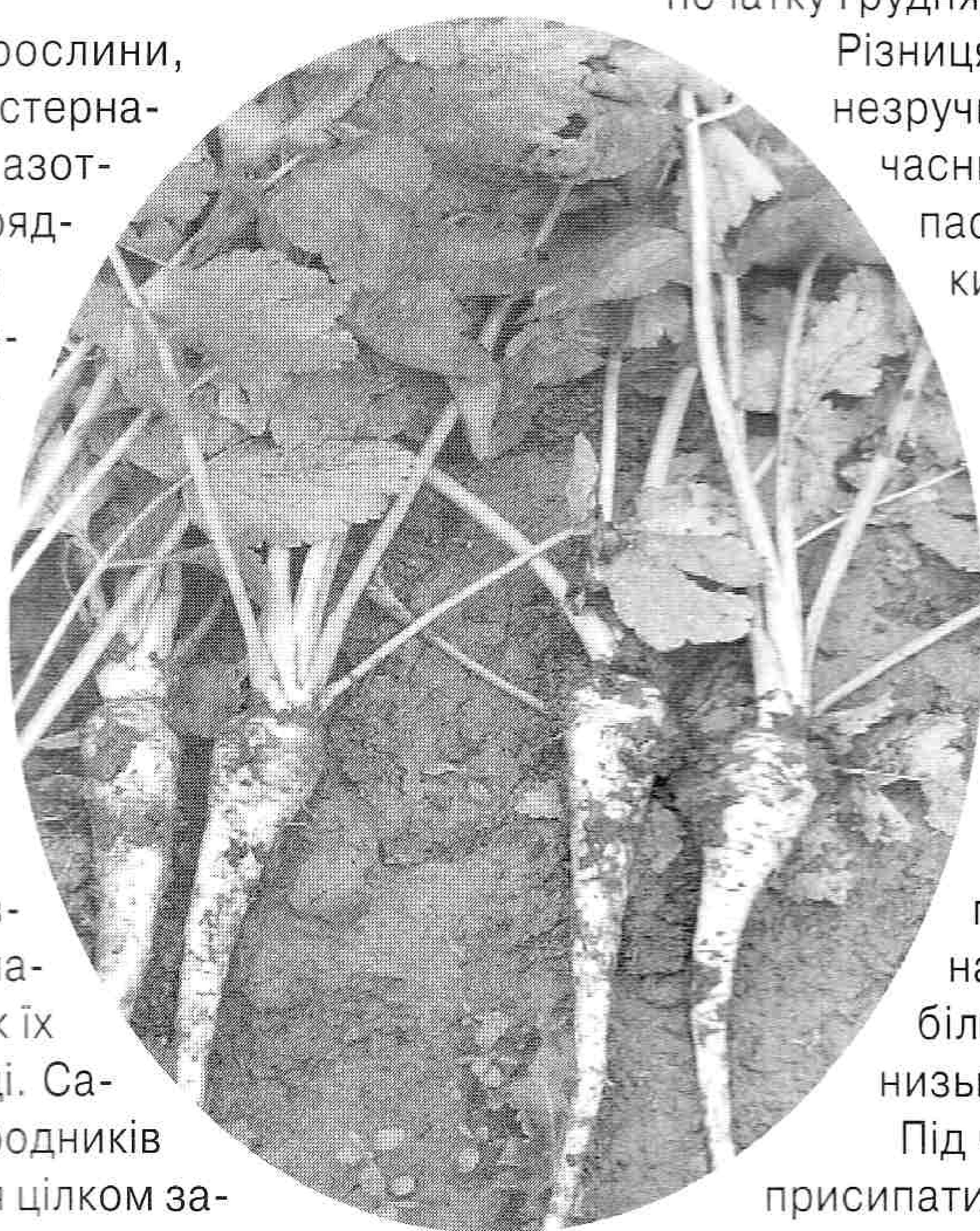

А тим часом виявляється, що вихід знайти не так уже й складно. Якщо порівняти пастернак із часником, то можна дійти висновку, що ці рослини потребують однакових умов вирощування. А відтак їх можна розмістити на одній грядці. Саме цією порадою досвідчених городників я колись скористався і залишився цілком задоволений результатами. Відтоді ось уже кілька років поспіль часник і пастернак ростуть на моїй ділянці поряд.

З'являються вони на грядці восени: часник – як озима культура, а пастернак – як культура, що погано сходить, і насіння якої потребує стратифікації або підзимового посіву. Щоправда, часник ми зазвичай висаджуємо в жовтні, а пастернак лише тоді, коли вдарять перші морози: наприкінці листопада або навіть на початку грудня.

Різниця у строках висіву створює певні незручності. Тож, аби здійснити неодночасний посів на одній грядці часнику й пастернаку, доводиться робити таким чином.

Часник ми висаджуємо у зазначені терміни дворядковими стрічками через 60–70 см, тобто висаджуємо на грядку звичайну норму зубків при рядовій сівбі, а потім між стрічками часнику, поки не замерзла земля, прориваємо рівчачки для підзимового посіву пастернаку. З настанням стійких морозів висіваємо у підготовлені рівчачки насіння пастернаку. Витрачаємо при цьому дещо більше насіння, враховуючи його низьку схожість.

Під час висіву насіння можна навіть не присипати ґрунтом, бо його не їдять ні миші, ні птахи, а рівчачки за зиму "обпливуть", і насіння без сторонньої допомоги присиплеться землею. До того ж, після зимових холодів пастернак може дати сходи і без присипання, "на світлі".

Слід зазначити, що агротехнічно часник і пастернак сумісні, тобто їх можна одночасно полоти, поливати і підживлювати. Крім того, у першій половині літа часник добре притінює пастернак, який не любить спеки. А після збирання часнику, пастернак уже добре облистнений і спека йому не загрожує. До того ж, його життєвий простір збільшується вдвічі, тож до жовтня він дає повновагові коренеплоди.

Ось і виходить, що з однієї грядки збираємо і відмінної якості часник, і високовітамінний пастернак. Тобто, обробляємо одну грядку, а отримуємо подвійний урожай з мінімальної площі.

М.С. Рітченко,
м. Луганськ

Кислотність перевіряє... паслін

Як відомо, з найбільшою точністю перевірити кислотність ґрунту на власній земельній ділянці можна лише в лабораторних умовах, проте не всі дачники мають таку можливість. Т а й чи завжди при цьому потрібна "аптекарська" точність?

Саме тому чимало садівників і городників для визначення кислотності ґрунту часто використовують лакмусовий папірець. На жаль, його не завжди можна знайти у торговельній мережі невеликих міст та селищ. Здавалося б, ситуація безвихідна, але винахідливі городники давно придумали, як вирішити цю проблему.

Кілька років тому один знайомий звернув мою увагу на таку рослину, як паслін. Пізньої осені він ефектно виділяється на т лі похмурого рослинного пейзажу своїми темно-фіолетовими ягодами. Ще в давнину соком із них селяни фарбували тканини, застосовуються пасльонові фарби і в сучасній кондитерській промисловості.

Щодо власників дачних і присадибних ділянок, то вони знайшли цій рослині ще одне застосування. Виявляється, якщо звичайний фільтрувальний папір, нарізаний короткими смужками, прокип'ятити в пасльоновому соку, то він на буде індикаторних властивостей. У нейтральному середовищі цей папір м атиме т емно-фіолетовий к олір, у кислому – малиновий, а в лужному – зелений. Ступінь кислотності або лужності ґрунту, який перевіряється, цілком залежатиме від насиченості за барвлення паперу після обробки його в ґрунтовому розчині. Я досить часто застосовую цей спосіб у своїй сільськогосподарській практиці і завжди отримую ефективні результати.

М.С. Рітченко, *м. Луганськ*

ЗБЕРЕЖЕННЯ

Зрізані квіти не довговічні, вони швидко втрачають свою красу і свіжість. Як зберегти їх якнайдовше? Для цього необхідно знати особливості дог ляду за зрізаними квітами та виконати кілька простих прийомів.

Зокрема, давно відомі певні засоби, які дають змогу подовжити "життя" зрізаних рослин. Так, якщо букет купують у магазині, то транспортувати його необхідно, загорнувши у папір або поліетиленову плівку. Якщо ж господарі зрізують квіти у власному саду, то варто обгорнути кінці їхніх стебел вологою тканиною або папером чи навіть мохом, а потім поліетиленовою плівкою. На букет не повинні потрапляти прямі сонячні промені.

Ще одне важливе правило: не можна відразу заносити букети з прохолодного повітря в тепле приміщення. Раптова і швидка зміна температури може призвести до того, що квіти швидко зів'януть. А відтак – не поспішайте знімати з них захисний матеріал і ставити їх у воду . Деякі прагнуть зробити це якнайшвидше, щоб таким чином "зігріти" квіти. Однак ефект при цьому досягається протилежний, бо квіти мають адаптуватися до нових умов, поступово звикаючи до них. З цією ж метою варто на деякий час залишити букет у передпокої – найпрохолоднішому місці у будинку.

Особливості та терміни зрізування

Термін зрізування має велике значення. Щоб подовжити життя квітів, їх зрізують рано вранці або ввечері, а за похмурої погоди – протягом дня. Коли йде дощ чи відразу після нього або поливу бажано не зрізувати квіти, бо від вологи, що потрапила на їхні пелюстки, вони темніють і псуються. У жаркий полудень квіти зрізати також не рекомендується: вони швидко втрачають тургор. Звичайно, у воді квіти знову набудуть декоративного вигляду, але довго не стоятимуть.

Крім того, з однієї рослини рекомендується зрізувати не більше трьох стебел із квітами. Щоб зберегти кущ, квіткове стебло зрізують обов'язково над добре розвиненою брунькою, інакше подальше цвітіння буде сла бким, а кущ згодом набуде неправильної форми.

Під час зрізування намагайтеся не м'яти, не скручувати й не деформувати кінці стебла, щоб не пошкодити його вологопровідні судини. Досвідчені квітникарі, зазвичай, зрізують квіти не ножицями, які можуть зім'яти стебло, а гострим ножем або секатором. Насамперед це стосується троянд, бузку , гладіолусів, а от гвоздику, герберу, нарциси обламують вручну.

Слід також враховувати, що стійкість зрізаних квітів зале-

ЗРІЗАНИХ КВІТІВ

жить від кількості листків, залишених на стеблі: у тюльпанів їх має бути два, у півонії та гладіолусів – два–три, у троянд – два. Велике значення має і фаза розвитку квітки до моменту зрізування. Так, у фазі бутону зрізують гладіолуси, півонії, іриси, лілії, мак, деякі сорти троянд, тюльпани, нарциси. На відміну від жоржини, хризантеми, айстри, цинії, соняшнику , волошки, флокси, азалії, фуксії, пеларгонії, гортензії, які зрізують у стадії, коли квітка повністю розпустилася.

Зрізані квіти кожного виду відрізняються своєю довговічністю. Наприклад, гвоздики можуть стояти у воді два тижні, інші квіти – кілька днів. Щодо троянд, то довговічність їхніх сортів також різниться. Найменш стійкі сорти з ніжними пелюстками білого й рожевого за барвлення, на відміну від сортів із щільними міцними пелюстками, які довго не втрачають декоративності. Т роянди більшості сортів добре стоять у вазі від 8 до 14 днів.

Головне – правильно підготувати стебло

Усі зрізані квіти, перед тим, як поставити у воду звільняють від ниток а бо шпагату , якщо вони були перев'язані. Слід обов'язково обривати зайві листки, особливо нижні, а у троянд – і шипи. Видалення листя зменшує випаровування і запобігає загниванню води. Потім роблять новий косий зріз стебла. Кінці м'яких стебел зрізують тільки гострим ножем, а щільних – секатором, у хризантем стебла інколи просто обламують. Роблять це обов'язково під водою: квіти краще поглинають воду, якщо повітря не проникає в провідні судини.

Нижню частину стебел багатьох квітів корисно злегка подряпати шпилькою а бо голкою. У рослин із твердим стеблом кінець слід розділити ножем.

Якщо квіти зів'яли, їх можна "оживити": видалити зайве листя, поновити зрізи під водою.

Вимоги до води, повітря, світла

Для більшості зрізаних квітів потрібно багато води, тому воду в вазах наливають майже доверху . Виняток становить гербера, стебла якої занурюють у воду лише на одну третину, бо вони вкриті дрібними волосками, які швидко загнивають.

Вода може бути звичайною – з водопроводу , але не дуже холодною. Однак, щоб подовжити життя зрізаних квітів, воду для них краще брати не з крана, а відстояну нехлоровану а бо кип'ячену. Але найдовше зрізані квіти зберігають свою свіжість у дощовій, сніговій а бо дистильованій воді.

Для більшості квітів воду необхідно міняти щодня. При цьому стебла промивають під краном і під водою поновлюють зрізи на 2 см. На ніч квіти варто поставити у відро з водою, а вазу щодня мити з милом. За такого догляду квіти за ніч на будуть свіжості й краси і їх знову можна буде поставити у вазу.

Варто також враховувати, що зрізані квіти не витримують прямих сонячних променів. Вази найкраще ставити у напівзатемнене прохолодне місце, але не на протязі.

На збереження квітів позитивно впливає додавання до води р ізних п оживних р ечовин, н априклад ц укру і со лі. Так, 2 –3%-ний р озчин ц укру з начно п одовжує ц вітіння бузку, фрезії, гвоздик, троянд, тюльпанів. Гвоздики і троянди м атимуть к ращий в игляд і д овше з берігатимуться, якщо н а 2 л в оди додати 3 ч айні л ожки цукру і 2 с толові ложки оцту або кілька кристаликів лимонної кислоти.

Помічено, що аспірин краще діє на жоржини, троянди, хризантеми. Тому до 1 л води можна додати одну та блетку аспірину . Цукор добре діє на тюльпани, айстри. Камелії краще зберігаються при додаванні до води солі.

Сумісність – важливий чинник

Складаючи букет, слід пам'ятати важливе правило: не всі квіти можна ставити у вазу разом – деякі з них несумісні. Т рапляється це тому, що рослини виділяють у воду продукти обміну, які можуть виявитися токсичними для "сусідів". Зокрема, не можна в одну вазу ставити нарциси і тюльпани, останні швидко зів'януть. Згубно діють на своїх "сусідів" резеда, жовті примули.

Гвоздики та лілії довше зберігаються, якщо стоять у вазі окремо від інших квітів. Це стосується і троянд, які зберігають свою свіжість, якщо стоять у вазі окремо від інших квітів, бо чимало з них, зокрема гвоздики, конвалії, лілії та деякі інші, пригнічують троянди. Чутливі вони і до етилену, який виділяють фрукти, тому поряд із ними вазу з трояндами краще не ставити.

Щодо комбінованих букетів, то вони також можуть виявитися з губними д ля д еяких в идів к вітів. З окрема, осінні квіти швидко зів'януть, якщо їх тримати разом із гілкою обліпихи з плодами.

Однак серед квітів є й добрі "сусіди", деякі з них навіть здатні подовжити життя іншим рослинам. Т ак, тюльпани довше зберігаються, якщо поставити їх у вазу разом із гілкою кипарисовика.

І ще одна порада: не варто тримати в оселі багато зрізаних квітів, якщо там є кімнатні рослини. Адже такі букети можуть бути джерелом інфекції. Т ож радимо уважно оглянути отриманий букет – на ньому можуть бути попелиці, тріпси, кліщі, білокрилки. Помітивши хоча б одного шкідника, обов'язково влаштуйте квітам холодний душ. Вода змиє більшість шкідливих комах. Потім слід обмиті квіти, обережно струсити краплі води і лише після цього поставити їх у вазу.

Підготувала ***Оксана Кіян***

ДЕКОРАТИВНА ВОДОЙМА ВЛАСНОРУЧ

Якщо ви б ажаєте прикраси ти власну діля нку, зробити її оригінальною та неповторною, то, можливо, в арто влаштуват и на ній водойму , я ка стане справжньою прикрасою вашої садиби? Однак при цьому слід дотримува тися певних правил, аби потім не мати чимало клопоту з догляду за такою водоймою.

Головне – правильно вибрати місце

Місце для декоративної водойми на присадибній ділянці, зазвичай, вибирають найвдаліше з естетичної точки зору. Зокрема, якщо її розташувати недалеко від будинку, то мешканці садиби та їхні гості матимуть змогу милуватися міні-озерцем з вікна або з тераси.

Розміщують водойму , як правило, на відкритому просторі, але при цьому слід подбати про захист її від надмірного сонячного освітлення. Найкраще, щоб сонце освітлювало водойму не більше 6–7 годин на день, бо за надлишку сонячної енергії у воді інтенсивно розмножуватимуться зелені водорості й різні бактерії, а це негативно впливатиме на її мешканців. Крім того, декоративна водойма має бути захищеною від сильних вітрів, які пошкоджують прибережні рослини.

Щоб вирішити проблеми, про які йшла мова, варто посадити навколо водойми дерева й кущі, які нададуть штучній водоймі природного виг ляду і одночасно створюватимуть тінь, захищаючи риб та водяні рослини від сонячних променів. Однак дерев навколо водойми має бути не дуже багато, щоб вони не надто засмічували її опалим листям, яке, розкладаючись у воді, може зашкодити життєдіяльності хвостатих мешканців міні-ставка.

Дещо про розміри, форми і матеріали

Дуже часто фахівці радять приватним за будовникам споруджувати декоративну водойму великого розміру , бо вважається, що в ній легше підтримувати екологічну рівновагу. Крім того, за великою водоймою легше доглядати і чистити її доведеться не так часто, як маленьку. Хоча цілком достатньою може виявитися декоративна водойма з дзеркалом водної поверхні у 4–4,5 м^2.

Глибину водойми визначають, виходячи з її розмірів, але вона має бути не менше 50–60 см. Береги її, зазвичай, роблять пологими, на відміну від водойми, г либина якої перевищує 80 см, – тоді береги влаштовують з уступами, інакше вони зсуватимуться.

Нині торговельна мережа для спорудження водойм невеликих розмірів (до 4 м^2) пропонує спеціальні готові ємкості, виготовлені з жорстких матеріалів. Вони бувають різних форм, розмірів і кольорів. У деяких моделях передбачені навіть невеликі виступи для висаджування водяних рослин на різних рівнях.

Щодо матеріалів, то слід враховувати, що готові ємкості (ванни), виготовлені із звичайної пластмаси, – недовговічні: вони погано витримують сонячне світ ло і часто дають тріщини за механічних пошкоджень. На відміну від ємкостей із посиленого пластику, які не бояться уль трафіолетових променів, значно міцніші й пластичніші. Термін служби таких ванн сягає 20 років. Однак найбільш надійними визнані ванни зі скловолокна на гумовій основі.

Щодо кольору ємкості для декоративної водойми, то варто придбати ванну , пофарбовану під натуральну гальку. Це дасть змогу органічно вписати її у природний ландшафт.

Встановлення – відповідальний етап

І це насправді так, адже потім, під час експлуатації, складно буде виправляти помилки, яких за будовники могли припуститися ще на початковій стадії спорудження декоративної водойми. Отже, насамперед слід визначити контури кот ловану. Для цього ємкість ставлять на обрану ділянку й обводять лопатою, а потім викопують котлован, який має повторювати форму ванни. Коли він буде готовий, його дно вистилають шаром піску завтовшки до 4 см, що дасть змогу уникнути осідання. Після цього ємкість встановлюють на місце, слідкуючи за тим, щоб вона стояла рівно, і наповнюють водою. Всі порожні місця навколо неї ретельно заповнюють піском або просіяною землею.

Наступний етап – укріплення та маскування водойми, краї якої з цією метою викладають бетонними плитами, цеглою, натуральним або штучним каменем. Такі камені варто класти з невеликим напуском, що сприятиме маскуванню пластикових бортиків ванни та наданню водоймі природнішого вигляду.

Як уже зазначалося, для спорудження невеликої декоративної водойми нині часто застосовують готові ємкості-основи. Якщо ж ви вирішили влаштувати на присадибній ділянці ставок більшого розміру , то доведеться скористатися еластичною плівкою. На відміну

від готових ємкостей вона має певні переваги, зокрема, дає змогу спорудити міні-ставок з будь-якою формою берегової лінії. До того ж, плівка зручна в роботі: її легко транспортувати й укладати.

Щодо видів плівок, то їх існує чимало, і кожна з них має свої особливості. Т ак, поліетиленова плівка (ПЕ) прозора, однак вона практично не тягнеться, не витримує тривалого впливу прямих сонячних променів і не відрізняється довговічністю. Термін її експлуатації становить близько двох років. Плівка з полівінілхлориду (ПВХ) відрізняється більшою міцністю й довговічністю. При цьому вона краще розтягується і легко приймає будь-яку форму та добре склеюється. Термін придатності таких плівок становить 10–15 років. Бутилову гуму (бутилкаучук) фахівці вважають значно міцнішим за плівку покриттям, що відрізняється гнучкістю, морозостійкістю, світ ловідбиваючої здатністю і великою довговічністю. Термін служби такого покриття – до 50 років. Крім того, гума легко піддається ремонту і незамінна для створення водойм на кам'янистому грунті.

Щодо товщини плівки, то для створення невеликих та середніх водойм підійде плівка завтовшки 0,5 мм, для водойми глибиною до 1,5 м – 1 мм, г либокі ставки вистилають матеріалом завтовшки 1,5 мм.

Подбайте про рослини

Жодна водойма не матиме декоративного виг ляду, якщо її не прикрашатимуть живі рослини, які поділяють на кілька типів. До першого з них належать рослини прибережної зони (купальниця, астильба, лілійник, молочай, бадан, деякі види папоротей, пель тіфіллум, сімплокарпус, хоста тощо), а також мілководні рослини, що здатні рости на тимчасово затоплюваних ділянках (очерет, лепеха, рогіз, маннік, марсилея, вероніка, болотник, горець, водяна сосонка та ін.).

Ще один тип рослин для декоративної водойми – глибоководні: корені у них знаходяться в ґрунті під водою, а листки й квіти – над водою. Зазвичай, такі рослини спочатку висаджують у горщики і лише після цього опускають у воду. Однак слід враховувати, що, готуючи водойму до зими, доведеться виймати з неї ці рослини і зберігати їх у будинку, занурivши у діжку а бо якусь іншу ємкість із водою. Щ оправда, і снують д осить м орозостійкі в иди рослин, які належать до цієї групи. Вони не потребують вилучення на зиму. З-поміж них чи не найвідомішим є латаття, а також болотноцвітник, бразенія, лотос тощо.

На відміну від г либоководних, плаваючим рослинам не потрібен ґрунт. Розетка їхніх листків розташовується на поверхні води, а коріння вільно плаває у товщі води. Ці рослини слугують чудовими фільтрами для води. До них належать ряска, сальвінія, пухирчатка, водокрас, рдест, рогульник тощо.

До о кремої г рупи н алежать т ак з вані р ослини-помічники, що допомагають утримувати декоративну водойму в належному стані. З-поміж них насамперед варто назвати рослини-оксигенатори (наприклад, болотниця), що збагачують воду киснем і пригнічують ріст шкідливих синьо-зелених водоростей. Крім того, серед їхніх стебел люблять ховатися амфібії та мальки риб. Інші рослини-помічники здатні поглинати з води різні солі, тим самим пом'якшуючи її та поліпшуючи якість води (елодея, кушир, рдести тощо).

А про очищення не забули?

Як у же з азначалося, у д екоративних в одоймах порівняно малих розмірів дуже складно досягти природної біологічної рівноваги. Крім того, за відсутності якісного дог ляду в них можуть періодично цвісти синьозелені водорості і траплятися замори. Т ому, зазвичай, належний стан таких водойм підтримують шляхом постійної штучної фільтрації, застосовуючи основні способи о чищення в оди (механічний, б іологічний, хімічний тощо).

При застосуванні механічного очищення на дно водойми встановлюють насос, який проганяє воду через фільтруючий матеріал (гравій, крупнозернистий пісок) і видаляє часточки бруду, невеликі водорості і дрібний пісок.

Біологічне очищення передбачає переробку решток органічного походження, до яких належать недоїдені корми та екскременти риб, відмерлі частини водяних рослин тощо. Здійснюється таке очищення за допомогою аеробних і анаеробних бактерій. У торговельній мережі нині можна придбати для біологічного очищення спеціальні філь три а бо біопрепарати, що містять культури корисних бактерій.

З м етою з астосування х імічного с пособу о чищення до води додають спеціальні реагенти, які сприяють відновленню нормального рівня кислотності води, зв'язуванню шкідливого аміаку та з'єднань металів, насичуванню води киснем, розчиненню водоростей тощо.

І насамкінець варто було б сказати про ще один спосіб очищення води у декоративній водоймі – знезараження її за допомогою ультрафіолетових променів, яке впливає на ДНК вірусів, бактерій, мікроводоростей, тим самим знищуючи їх і відновлюючи належний стан води. Здійснюють таке очищення за допомогою ультрафіолетового фільтру, всередині якого розташована спеціальна лампа.

Отже, влаштувавши на власній дачній а бо присадибній ділянці декоративну водойму , ви надасте їй оригінального вигляду, створивши куточок відпочинку , де завжди буде затишно й красиво. Адже водне плесо наповнює сад певним настроєм, вносить особливу "ноту" в загальну композицію навіть надзвичайно "нудної" пласкої ділянки, а витрати на спорудження водойми не такі вже й значні. Зате фантазії при цьому – немає меж!

Л. Марченко

Еліксир вічної молодості – морква

Стародавні цілителі, не знаючи ще нічого про вітаміни, призначали хворим як ефективний засіб від більшості захворювань масло, "підфарбоване морквою" (соком). Нині фахівці з соколікування пропонують рецепти, до складу яких входить сік цього овочу, від 154 хвороб. А ще моркву вважають справжнім еліксиром вічної молодості. І ті, хто шукали такий еліксир, вважали, що на 90% він мав складатися з морквяного соку.

Та все ж найголовніше в моркві – каротин, за вмістом якого вона не знає собі рівних серед інших овочів, поступаючись хіба що перцю. З ним пов'язані загальнозміцнюючі особливості впливу моркви на організм та захист його від різних інфекційних захворювань, поліпшення зору та добрий ріст дітей, а за деякими даними – підвищення стійкості до злоякісних пухлин. Лікарі переконані, що морква може бути дуже корисною при хворобах серця, гіпертонії, захворюваннях жовчовивідної системи та нирок. Адже цей коренеплід надзвичайно багатий на солі калію і після його вживання спостерігається послаблюючий, жовчогінний та сечогінний ефекти.

Ще про одну не менш важливу властивість моркви писав Авіценна, називаючи її ліками для тих, "хто втратив цікавість до інтимного життя". Він нагадував, що не слід забувати про те, що ніч дана для кохання. На жаль, чимало з нас у повсякденних турботах інколи про це забуває.

Лікуємося морквою

◈ За недокрів'я, загального знесилення, статевого безсилля, катарів верхніх дихальних шляхів, пневмонії, задухи, застуд рекомендують пити сік моркви з медом (1:1).

◈ Для посилення роботи шлунково-кишкового тракту та доброго засвоєння їжі слід пити свіжий сік моркви за 30 хвилин до їди.

◈ При запорах і геморої 150–200 г соку з м'якушем приймають натщесерце. Маленьким дітям при закрепах дають по 1 столовій ложці вранці та ввечері.

◈ За каменів у нирках і сечовому міхурі 2–3 столові ложки насіння моркви залити 2 склянками окропу, настояти протягом двох годин, на ніч поставити у духовку. Процідити й приймати по чверті склянки тричі на день.

◈ За нирковокам'яної хвороби, а також як проносне й вітрогінне змолоти насіння моркви в порошок і приймати його по 1 г тричі на день.

◈ При авітамінозах, сечокам'яній хворобі, хронічному холециститі, гастритах зі зниженою кислотністю шлункового соку, поліартритах обмінного характеру, бронхітах, ларингітах, нефритах, а також для полоскання рота й горла при стоматитах і запальних процесах слід пити морквяний сік по 0,5 склянки тричі на день.

◈ За сечокам'яної хвороби, стенокардії та ниркових кольок (спазмолітична дія) 2 столові ложки насіння моркви залити склянкою окропу, настояти протягом ночі. Вранці прокип'ятити 3 хвилини, охолодити, процідити й пити теплим по одній склянці тричі на день до їди.

◈ До обморожених ділянок шкіри, опіків, виразок, гнійних ран прикладають кашку з натертої моркви.

◈ При лікуванні бронхітів і ларингітів слід змішати 250 г морквяного соку з 2 столовими ложками меду. Приймати по 1 столовій ложці через 2–3 години 4–5 разів на день.

◈ За слабкості у м'язах, застуд, відставанні у розвитку, дитячому паралічі (ДЦП) терта морква дуже корисна дітям – по 50–100 г тричі на день.

◈ Від поліартриту відвар бадилля моркви прикладають зовнішньо у вигляді компресів на хворі місця, а потім добре їх утеплюють. У цьому випадку можна також застосовувати компрес із тертої моркви з цибулею.

◈ Для лікування геморою народні цілителі рекомендують приймати чай із морквяного бадилля, яке заварюють як звичайну заварку, – по 1 склянці 3–4 рази на день.

Протипоказання

Морква протипоказана при загостренні виразкової хвороби шлунка й дванадцятипалої кишки, запаленнях товстого й тонкого кишківника, підвищеній кислотності шлункового соку, діарейному синдромі, гострому коліт та ентериті, проносі, фосфатурії, гіпервітамінозі А, цукровому діабеті (особливо високоцукристі сорти), пониженій функції щитоподібної залози.

Також обережно слід вживати моркву в другій половині вагітності, бо вона може спричинити посилену перистальтику кишківника, що небажано.

Слід враховувати, що в сирому вигляді морква перетравлюється важко, викликає газоутворення. Тому лікуватися краще соком цього овочу.

До речі, показником надлишку нітратів у моркві є білувата серцевина. Тож під час заготівлі коренеплодів на зиму слід перевірити їх, зрізавши у кількох морквин по 2 см з обох кінців, а би побачити серцевину . Готуючи страви, білувату серцевину краще видаляти. Не варто також вживати коренеплоди зеленого кольору . Верхні частини коренеплодів, що знаходяться над поверхнею землі і мають зелений колір, негативно впливають на діяльність серця.

Хочете бути красивими?

Маски з моркви

Сучасна косметика просто не може обійтися без моркви, яку вважають еліксиром здоров'я й краси. Морквяні маски живлять і розгладжують шкіру, допомагають позбутися пігментації. Крім того, морква багата на вітаміни, різні кислоти, олії. Маски з тертої моркви й моркви з жовтком добре підходять для сухої шкіри, а маска з моркви, картоплі й жовтків – для жирної.

◈ ***Зволожуюча й поживна маска:*** 2 столові ложки морквяного соку , 1 столову ложку маслинової олії, стільки ж сметани, 1 яєчний жовток і 2 столові ложки вівсяного борошна ретельно перемішати, розтерти й нанести отриману суміш на шкіру. Через 15–20 хвилин змити теплою водою або пивом.

◈ ***Якщо шкіра обличчя обгоріла на сонці***, допоможе терта морква, яку слід нанести рівним шаром на 20 хвилин. Можна додати 1 столову ложку молока. Т акож можна легенько протерти обличчя морквяним соком. Але робити це слід обережно – якщо шкіра світ ла, сік моркви може злегка її забарвити.

◈ ***Для надання приємного відтінку легкої засмаги занадто блідій шкірі*** тричі в тиждень вранці та ввечері слід прикладати до обличчя терту моркву в марлі.

◈ ***За зів'ялої та блідої шкіри*** змішати рівну кількість тертої моркви й тертого яблука й нанести рівним шаром на обличчя на 15 хвилин. Змити прохолодною водою.

◈ ***За сухої шкіри*** 2 столові ложки морквяного соку змішати з 1 чайною ложкою вершків та 1 столовою ложкою сиру. Нанести отриману масу на обличчя. Через 15 хвилин змити теплою водою. Якщо ж шкіра дуже лущиться, маску варто потримати 30 хвилин.

◈ ***За жирної ш кіри*** до 1 столової ложки тертої морквяної маси додати 1 чайну ложку лимонного соку , 1 яєчний білок і 1 столову ложку крохмалю. Якщо суміш вийшла дуже густа, розбавити її невеликою кількістю

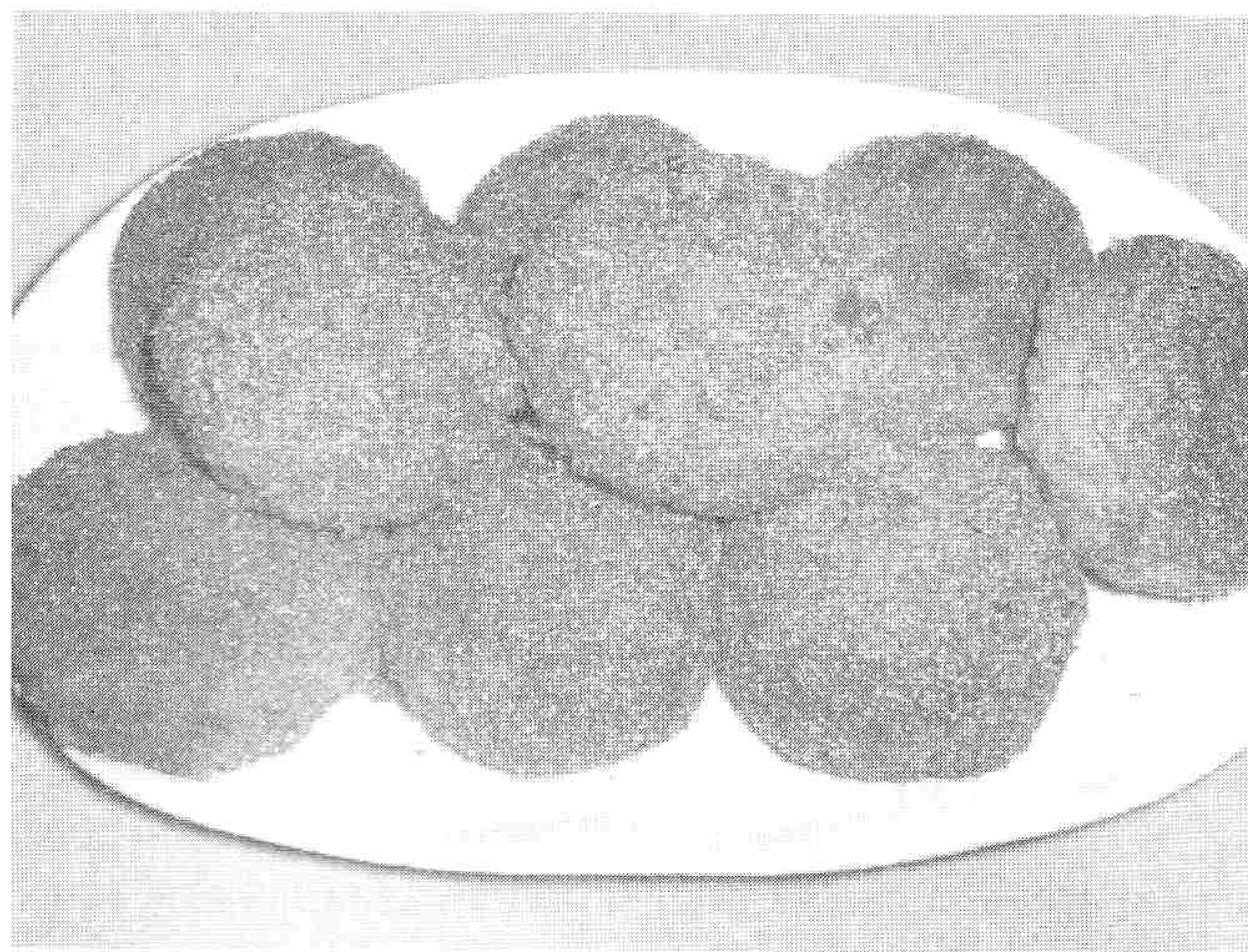

кип'яченої води. Накласти маску на обличчя й шию на 15 хвилин, а потім змити прохолодною водою.

Страви з гороху

Салат із моркви та зелених помідорів

Для приготування потрібно: 3–4 морквини, 6–7 зелених помідорів, 1 ріпчаста цибулина, 2 столові ложки олії, 4–5 зубочків часнику , зелень петрушки, чорний мелений перець, сіль.

Свіжу моркву й зелені помідори нарізати кружечками, змішати з подрібненою ріпчастою цибулею. Посолити, поперчити, залити олією й тушкувати 20 хвилин. Потім зняти з вогню й дати охолонути. Додати розтертий часник, подрібнену петрушку й можна подавати до столу.

Морквяні котлети

Для приготування потрібно: 800 г моркви, 60 г вершкового масла, 1 яйце, 0,5 склянки манної крупи, 3/4 склянки молока, 200 г сиру, 0,5 склянки панірувальних сухарів, 1 склянка сметани, сіль.

Обчищену моркву нашаткувати соломкою а бо натерти на великій тертушці. Скласти в каструлю, влити молоко, додати масло й під кришкою на слабкому вогні тушкувати до напівготовності. У цю ж каструлю, помішуючи моркву, всипати манну крупу й довести масу до готовності. Потім охолодити її до 60 °С, додати яйце, протертий сир, заправити цукром і перемішати. З отриманої маси сформувати котлети, обваляти їх у сухарях і присмажити на розігрітій сковороді з вершковим маслом. Готові котлети викласти на блюдо. Окремо подати сметану.

Сушена морква (заготовки на зиму)

Свіжі незіпсовані коренеплоди моркви промити, обчистити й порізати на кубики а бо кружечки. Покласти моркву в окріп і варити до 5 хвилин, процідити й дати добре обсохнути. Присушити 10–15 хвилин у духовці, а потім досушити на повітрі.

Щиро зичимо вам здоров'я!

О. Кисленко, Р. Овсієнко

Від редакції:

Шановні читачі! Нагадуємо, що ви можете надсилати до редакції ста тті з простими й дост упними рецептами з народної медицини. Найцікавіші з них ми обов'язково надрукуємо у рубриці "Допоможи собі сам".

Біодинамічний календар

Жовтень

У жовтні на городі, в саду, на винограднику та в квітнику особливо багато роботи. Адже в цей час необхідно закінчити збирання картоплі, коренеплодів, пізніх сортів капусти, садовини тощо. Господарям потрібно вс тигнути виконати чимало робіт, тим більше, що у д ругій декаді міся ця часто бувають заморозки, а іноді навіть випадає перший сніг.

Стрілець 1 (7:43) – 3 (11:17)

У перших числах жовтня завершують роботи, не виконані у вересні. Закінчують збирати і закладати на зберігання зимові сорти яблук і груш. Після збирання врожаю садові рослини необхідно полити, звичайно, за умови тривалої відсутності дощів.

Також у саду необхідно виконати г либоке перекопування міжрядь і пристовбурних кіл, одночасно вносячи необхідні добрива. Ґрунт у пристовбурних кругах прикривають перегноєм або торфом.

У першій декаді місяця (після обпадання листя), зазвичай, на постійне місце висаджують саджанці яблуні.

Козеріг 3 (11:17) – 5 (18:20)
Перша чверть Місяця – 4 (6:15)

Городники, як уже зазначалося, до настання сильних приморозків закінчують викопувати і закладають на зберігання пізні сорти картоплі.

Збирають зимові сорти білокачанної капусти, висмикуючи головки з корінням. Перед закладанням на зберігання качани обрубують. Щодо брюссельської капусти, то її можна зібрати і прикопати у підвалі, що подовжить споживання свіжої капусти на місяць–півтора.

Цибулю-порей збирають у другій половині місяця і прикопують у підвалі у вологий пісок. За дотримання умов зберігання вона залишатиметься свіжою і незіпсованою до трьох місяців.

Водолій 5 (18:20) – 8 (4:15)

Початок жовтня – найкращий час для догляду за малинником. У ці дні варто вирізати сла бкі й хворі пагони, а також ті, що відплодоносили. Завдяки такому обрізуванню наступного року на рослинах малини буде менше шкідників і хвороб. Пагони необхідно вирізувати біля самої основи, залишаючи по 15–20 сильних на 1 метр ряду. Потім їх підв'язують до шпалери вертикально. Можна також підрізати верхівки на малині на 10–15 см.

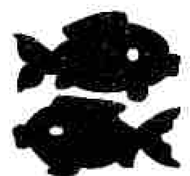

Риби 8 (4:15) – 10 (15:59)

Садівники закінчують проріджувати крони дерев у плодовому саду. Очищують штамби і основи скелетних гілок від відмерлої кори, закладають дупла і білять їх вапном із г линою. Знімають і знищують зимуючі гнізда шкідників.

Крони молодих дерев зв'язують, а штамби обв'язують ялиновим лапником а бо толем і підгортають землею. Також, аби захистити кору молодих плодових дерев від пошкодження мишами та зайцями, стовбури своєчасно, до настання холодів, обгортають дрібновічковою металевою а бо пластиковою сіткою. Розкладають отруєні принади для гризунів.

Готують ями для весняного садіння, заправляють їх добривами. До настання заморозків закінчують прикопувати на зиму саджанці.

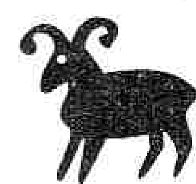

Овен 10 (15:59) – 13 (4:36)
Повний Місяць – 12 (5:06)

Дні, коли Місяць уповні, несприят ливі для будь-яких робіт із рослинами. Крім того, велика ймовірність травматизму робітників, тому будьте дуже обережні під час роботи із сільськогосподарським реманентом: киркою, мотикою, ножем, сокирою, лопатою тощо.

Краще в ці дні зайнятися прибиранням теплиць і знищенням шкідників у них. Перш ніж заносити до теплиці неморозостійкі рослини з ґрунту , потрібно обробити її проти шкідливих комах. Це особливо важливо в тих випадках, коли шкідники дошкуляли овочевим та іншим рослинам цього літа.

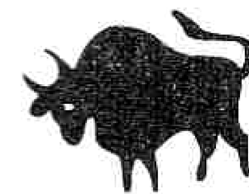

Тілець 13 (4:36) – 15 (17:16)

Городники перед настанням стійких морозів виконують підзимовий посів моркви, петрушки та інших городніх культур.

Досвідчені садівники знають, що не варто поспішати з укриттям суниці: якщо вкрити її завчасно, вона починає підпрівати. Вкривають кущики "з головою" лише тоді, коли ґрунт починає підмерзати, а до цього достатньо лише утеплити міжряддя, використовуючи для цього землю, тирсу а бо торф так, щоб за жодних обставин не засипати "сердечки" суниці.

Чимало садівників восени обрізують на аґрусі, смородині, малині, а також на молодих яблунях і вишнях пагони, що ростуть. Вважається, що це готує їх до майбутнього плодоношення і взагалі корисно для здоров'я рослин. Це й насправді так, але нерідко початківці припускаються помилок, обрізуючи пагони на всіх куль турах без винятку . Але слід враховувати, що при зрізуванні верхівок пагонів на червоних і білих порічках можна залишитися без ягід, адже саме на них формується урожай майбутнього року.

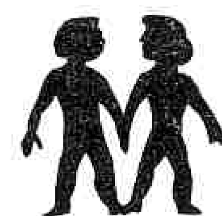

Близнята 15 (17:16) – 18 (4:39)

Городники поспішають до середини місяця викопати селеру, петрушку, редьку і пастернак. Листки у них обрізують на рівні шийки. Коренеплоди закладають на зберігання у підвали або погреби.

Якщо восени ви не плануєте зайняти теплицю повторними овочевими куль турами, то на вільне місце наприкінці вересня – у жовтні можна посіяти на зелене добриво такі сидерати, як конюшина, люпин або люцерна. Перед початком цвітіння наступного року їх скошують, подрібнюють і закладають у ґрунт . Рослини-сидерати добре розпушують ґрунт і збага-

чують його органікою, а, отже, й поживними речовинами.

Рак 18 (4:39) – 20 (13:07)
Остання чверть Місяця – 20 (6:30)

Виноградарі у жовтні закінчують збирати врожай, після чого виконують осінній обробіток ґрунту, одночасно підгортаючи виноградні кущі і вносячи добрива. Якщо виноградник не укривний, то цю роботу можна виконувати до пізньої осені.

Продовжують ремонтувати виноградники, видаляючи старі й не плодоносні та малоцінні кущі. Замінюють їх шляхом щеплення, підсаджування або укладання відсадків від цінних сортів.

Під час обрізування винограду заготовлюють живці, які зв'язують у пучки і укладають на зберігання в підвали або траншеї.

Лев 20 (13:07) – 22 (17:42)

Досвідчені квітникарі знають, що у жовтні більшість кімнатних рослин переходить у стан зимового спокою, тому їх поливають значно рідше і до весни не підживлюють. Систематично розпушують ґрунт у горщиках, якщо на його поверхні утворюється мох, його видаляють. За необхідності у горщики підсипають трохи торфу й піску.

Рослини, які до цього часу залишалися в саду або на балконі, заносять у приміщення (лавр, аукуба, лігуструм, криптомерія тощо). При цьому їх обов'язково разом із горщиками ретельно обмивають у мильній воді, щоб не занести до оселі пилу, бруду, шкідників або інфекції.

Діва 22 (17:42) – 24 (18:51)

Нагадаємо, що високі врожаї малини можна отримати лише за умови якісного догляду за рослинами. Щодо весняних заморозків, то вони малині через пізнє цвітіння не страшні, а от взимку вона може підмерзнути. Найкращий захист від морозу, перепадів температури і вітрів – сніговий замет. Тому у жовтні, поки стебла зберігають свою гнучкість, їх пригинають і зв'язують на зиму, розташовуючи на висоті 30–40 см від поверхні ґрунту. Сніг, який випаде взимку, захистить їх від низьких температур, вітру, сонячних променів. Якщо ж снігу буде замало, то його збирають з доріжок та вільних городніх ділянок і підсипають до малини.

Однак попередньо, саме в жовтні, не забудьте полити насадження малини, особливо якщо літо було сухе. Наприкінці місяця на молодому малиннику встановлюють опори (кілки, шпалери).

Терези 24 (18:51) – 26 (18:10)

Збирають органічні рештки, а також бур'яни, використовуючи їх для приготування компосту. Вигрібають обпале листя з-під плодових дерев і ягідних кущів, його також можна використати для приготування компосту. Але слід враховувати, що листя рослин, заражених грибною інфекцією, у компост закладати не можна, його краще спалити або закопати глибоко в землю.

Щодо компосту, то його, як правило, закладають шарами на попередньо вибраному, добре утрамбованому сухому майданчику в штабель, висота якого має бути 1,5–2 м. Чим частіше чергуються шари у компості, тим вищою буде його якість. Зазвичай, у нижній шар закладають матеріал, що відрізняється найбільшою вологоємністю, – торф, солом'яну різку, полову тощо. Кожен шар сухого матеріалу, що компостують, зволожують відповідною кількістю гною, розчином фекалій або води. Вапно, попіл, суперфосфат рівномірно розподіляють по всій масі компосту. Зверху його вкривають шаром землі або торфу.

Слід зазначити, що вологість компосту має бути досить високою. Для цього періодично його поливають водою або гноївкою. Термін дозрівання компосту визначають за його зовнішнім виглядом – це має бути темна маса, що добре розклалася.

Скорпіон 26 (18:10) – 28 (17:47)
Новий Місяць – 26 (22:56)

На Молодик астрологи не радять будь-що садити або сіяти. Тож краще присвятити ці дні ретельному прибиранню присадибної ділянки, зокрема, виконати осіннє прибирання у квітнику. Часто початківці залишають плоди на багатьох багаторічних рослинах для декоративності або як корм для птахів, але все ж таки краще їх зібрати і знищити. Також прибирають з клумб відцвілі однорічники, перш ніж вони почнуть гнити. І не забудьте ще раз прополоти весь квітник, одночасно обрізуючи по краях куртини трав'янистих багаторічників, що надто сильно розрослися, аби наступного літа рослини не розповзалися.

Стрілець 28 (17:47) – 30 (18:40)

Квітникарі у жовтні продовжують регулярно, але помірно поливати теплою водою сенполії, дзвіночки, бегонії, примули та інші культури, що цвітуть. Зрідка їх підживлюють слабким розчином повного мінерального добрива (0,5 чайної ложки на 1 л води). Цвітіння багатьох із цих рослин можна продовжити за допомогою досвічування люмінесцентними лампами (10–12 годин на добу).

Щодо гіппеаструмів, які скинули листя, то їх краще тримати у прохолодному темному приміщенні майже без поливу до появи квітконосів.

Кактуси, що перебувають у стані спокою, поливають дуже помірно, не частіше 1–2 разів на місяць. Ґрунт у горщиках підтримують у злегка вологому стані, не допускаючи повного пересихання.

Козеріг 30 (18:40) – 2.11 (0:09)

Наприкінці жовтня – на початку листопада, до настання стійких холодів, слід подбати про укриття багаторічних рослин. Як відомо, чи не найтепліше й надійніше укриття на зиму виходить при використанні плівки: вона міцна і утримує тепле повітря, що піднімається від землі, під укриттям. Але застосовувати плівку слід правильно, уникаючи її контакту з рослинами.

Ще кілька правил: не вкривати плівкою рослини з листям, по вологій землі, своєчасно провітрювати і прибирати плівкове укриття. Якщо ж через певні причини ви не маєте змоги дотриматися цих вимог, то краще зовсім відмовитися від плівки, аби не завдати рослинам більше шкоди, ніж користі.

ТЕПЛІ ГРЯДКИ – природодогоджаючий метод

У цій статті ми вирішили розповіс ти про теплі грядки, які дають змогу ефективно використати те, що для багатьох власників дачних і присадибних ділянок не являє ніякої цінності: бур'яни, листя, солому, картон, та й не лише це . Поспостерігаймо за тим, скільки щоденно викидаємо у сміття відходів від чищення карт оплі, цибулі, б уряків, капусти, бананів тощо. Скільки с палюємо трави, а в результаті вся енергія, накопичена садом у вигляді листя й трави, перет ворюється на б агаття. Т аке спостереження може навести на певні роздуми…

Виявляється – це тонни органічних відходів, які можна розумно використати. Особливо прива бливим таке рішення є для власників присадибних ділянок і дач. Тож за жодних обставин не спалюйте органічні рештки, адже вони можуть слугувати цінним добривом для ваших городніх рослин, плодових дерев і кущів, а також домашніх квітів.

Як зробити теплу грядку?

Дмитро і Олена Регейли з Івано-Франківська, Василь Морар із с. Михальчого Чернівецької області поділилися власним досвідом. Їх практичний результат стане у пригоді багатьом. Василь Морар вперше випробовував можливості т еплих г рядок. Д ля ц ього в ін п осадив помідори і традиційним методом, і на теплих грядках для порівняння. Резуль тати перевершили всі очікувані сподівання: на теплих грядках рослини сягали висоти 2,5–3 м і рясно плодоносили протягом усього літа, а от на традиційних все було значно сумніше.

Порядок виконання роботи:

1. Спочатку знімаємо шар цілини, звичайно, якщо вона присутня на городі. Ширина грядки становить 1 м, довжина – довільна.

2. Потім виймаємо верхній родючий шар землі і нижній, окремо один від одного.

Утворилася яма, г либиною не менше 30–40 сантиметрів. Заповнити її слід у такому порядку:

1. Для дренажу на дно ставимо обрізані гілки з дерев або малину.

2. Після цього шар органіки, який рясно поливаємо спочатку водою, а потім розчином ЕМ-настою або розчином готового препарату ЕМ-А (1:100).

3. Засипаємо органіку шаром ґрунту , який виймали останнім (так званий нижній шар). Зволожуємо його, щоб у майбутньому грядка не давала провалів.

4. Затим укладаємо шар цілини, корінцями вверх, зволоживши його розчином ЕМ-препарату.

5. Наступний шар – родючий, його також потрібно пролити водою.

6. Коли вся ця ґрунтосуміш практично зрівняється з землею, можна встановлювати бордюри, хоча за бажанням можна залишити таку грядку і без них.

7. До висоти бордюрів засипаємо родючим шаром землі, а зверху мульчуємо, знову таки обприскуючи мікроорганізмами.

Ось і все. Тепла грядка створена і тепер забезпечуватиме господарів щедрими врожаями не один рік.

Переваги теплих грядок очевидні: земля на них завжди пухка, багато черв'яків і найрізноманітніших мікроорганізмів.

Бажано закладати теплі грядки восени, коли достатньо всіляких органічних решток із городу і з саду. Але не додавайте туди отруйні рослини, такі як гіркий полин, пижмо, бадилля томатів, капусту , вражену килою, рослини, заражені борошнистою росою, паршею тощо. Крім того, обов'язково потрібно стежити, аби була достатня вологість. А завдяки ефективним мікроорганізмам грядка дасть віддачу вже через 45 днів, якщо ви зробили її навесні. На таких грядках добре висаджувати помідори, перець, огірки, баклажани, моркву.

Принцип дії теплих грядок

Принцип дії таких грядок заснований на двох чинниках:

по-перше, при розкладанні органіки виділяється тепло, тому ці грядки називають теплими. Розсаду тут можна висаджувати на тиждень–два раніше, ніж зазвичай;

по-друге, коли органіка у теплій грядці розкладається, то створюється велика кількість поживних речовин. Рослини отримують найкраще живлення – природне, завдяки чому врожайність значно зростає.

Слід сказати, що нічого складного у цій технології немає, тому її може освоїти навіть городник-початківець,

але доведеться попрацювати і витратити трохи власного часу. Обнадіює те, що грядки потрібно робити лише раз, а надалі, щоб підтримати їхню родючість, засівати сидератами, поливати ЕМ-препаратами, мульчувати тощо.

Насамкінець варто було б зазначити, що, якщо вам лячно застосовувати щось нове, не знаючи, який отримаєте від того результат і зиск, то зробіть лише одну таку грядку, і ви на власному досвіді переконаєтесь в її ефективності та ще й інших надихнете на створення теплих грядок.

Грядка чи газон?

Дивні відчуття охоплюють, коли працюєш на землі. Спокійно, радісно, аж душа співає... Щоразу, повертаючись з дачі, відчуваєш приплив енергії від взаємодії з живою природою, рослинами, деревами, коли працюєш і отримуєш задоволення від того, що робиш. Коли те, що посадив, наливається соками, плодоносить і дає смачні якісні продукти для зцілення й оздоровлення всієї родини.

Свого часу, вивчаючи роботи відомого психолога Маслоу, я усвідомила, що щастя людини залежить від деяких важливих факторів – наявності харчів, житла, безпеки тощо. Якщо людина не може забезпечити собі належний рівень цих необхідних факторів, то вона потрапляє у певну залежність від обставин.

А відтак, наявність продуктів харчування – це одна з необхідних умов для того, щоб людина або розвивалася далі, забезпечивши собі первинні необхідні умови, або ж усе життя думала про те, як нагодувати себе і своїх дітей.

Василь Морар (м. Чернівці) біля теплих грядок із помідорами

Слід зазначити, що нині дедалі більшої популярності набирає тема вирощування газонів, декоративних кущів і дерев. І навіть маючи присадибну ділянку, багато хто відмовляється від вирощування власних продуктів харчування. Цікаво, чому?

Здавалося б, питання забезпечення себе і власної родини повноцінними продуктами харчування є найпріоритетнішою справою, перший фактор необхідності для щастя людини, а ми – ні, краще газони, бо в наш час це дуже модна течія. Отруюємо ділянку для звільнення від різнотрав'я і засіваємо газонною травою. А за продуктами ідемо до магазину чи на ринок. А звідки ця продукція? Чи вона не генетично-модифікована, чи дотримано у її вмісті норми нітратів, скільки разів її обробляли і чим, аби вона добре зберігалася?

Де знайти відповідь на ці запитання? Вирощування продуктів для себе й своєї родини, на мою думку, нині надзвичайно важлива справа. Адже доступні прості ефективні технології вирощування продуктів. Відмовившись від перекопування, спланувавши грядки, освоївши секрети вирощування улюблених культур, поступово, крок за кроком ми отримаємо хороший і смачний результат. І тоді власні помідори й огірки будуть найсмачнішими з усіх, що є, та й картопля – та, що для себе, – така, що не можеш наїстися, і цибуля з грядки, і зелень, і баклажани власні, й перець, і морква, й буряки... А смак такий, що до продукції із магазину якось і рука не тягнеться. І поступово мода на газони, декоративні кущі й дерева пошириться і на власні грядки з вирощеною для себе доброякісною та смачною продукцією. І смак у таких овочів і фруктів виразний і насичений, і здоров'я від них тільки поліпшується. Та й поруч, під руками: вийшов зранку, а через кілька хвилин на столі – і зелень кропу, й петрушки, й цибуля, й молода картопля, й салати найрізноманітніші, й огірочки свіженькі. Скільки потрібно часу? Не так багато, якщо почати всього-на-всього з однієї грядки або з двох. І посадити лише те, до чого найбільше душа лежить і що найуживаніше до столу і найпростіше для вирощування. Це – петрушка, кріп, салати, цибуля-кущівка, кабачки, буряки, адже вони не потребують особливих навичок для догляду. А далі – вже за відчуттями. Головне – почати і відчути перевагу особисто для себе.

Однією з причин відмови від грядок із овочами є брак доступної і ефективної технології, яка давала б можливість отримувати власний високий урожай. Але сьогодні є достатньо інформації для тих, хто хоче розпочати цю справу. Чимало ефективних методик пропонує і Клуб Органічного Землеробства.

Щоправда, дехто нарікає на відсутність часу. Хоча й для догляду за газоном також потрібен і час, і знання методів, як його правильно зробити, і підстригати його потрібно регулярно, і підживлювати... А в результаті що? Потрібно їхати або на ринок, або в супермаркет, бо газон – це не скатертина-самобранка, а лише певні види трав, а ми не кролі й не гуси, щоб тим харчуватися.

А відтак – можна розпочати з простішого, а потім, крок за кроком, розширити коло знань, і залежність від магазину поступово відпаде, їсти ж бо нам є що. Коли є що їсти, то якось простіше. Тоді й працювати можна трохи менше на когось, а краще на себе, на своїй діляночці.

"Землеробство" буквально означає "землю робити". Земля – це живий організм і ставитися до неї, доглядати її потрібно так само, як дитину чи улюблену домашню тварину. Таке ставлення додає сили землі й вона обдаровує нас щедрими врожаями. А це дає основу для фізичного і духовного життя людини. І тоді приказка "Чого бідний? Бо дурний. А чого дурний? Бо бідний" не матиме під собою ніякого підґрунтя.

О.В. Соколан,
голова Івано-Франківського ОЦВГО "Клуб Органічного Землеробства"

Рекламне гроно винограду

Виноградники радують нас у ж итті, вони пр ик-рашають да чні д ілянки, д ають н ам з в ами смачні ягод и – цінні продукт и харчування, як і є справжньою коморою вітамінів . Вирощуючи виноград на своїх дачних і присадибних ділянках, більшість із вас набули цінного багаторічного досвіду аматорського виногра дарства, навчилис я знаходити відповіді на най різноманітніші питання, що стосуються садівництва.

Але іноді навіть перед досвідченими виноградарями виникають проблеми, для вирішення яких потрібні поради й рекомендації знаючих консультантів. Одне з таких питань – як самостійно виростити рекламне гроно винограду. Постараємося відповісти на нього, використовуючи лише такі відомості й поради, які кожний виноградар зможе застосувати в себе на ділянці.

Кілька р оків т ому я о держав л иста в ід М иколи Олексійовича Шахворостова з Бердянська, у якому він написав: *"Виноградарством займаюся більше шести років. За допомогою друзів і знайомих зібрав і посадив у своєму саду багато гарних сортів винограду. Всі кущі плодоносять і ми щорічно збираєм о ще дрий урожай. Але в мене виникла одна проблема: мені ніяк не вдається ви ростити такі ж гр   она, які демонструю ть продавці саджанців винограду на рин ку: – величезні, з великими ягодами, дуже гарні. Бувало, що і я купував у таких продавців саджанці. Багато з н их були які сними, мали таку ж ф орму листків і грон, такий же колір ягід, але самі ягоди й грона були наполовину менши ми від демонстраційних.*

Я пробував розп итувати виноградарів н а р инку, як їм вдається виростити такі великі й гарні грона, але вони відмовчуються або відповідають несерйозно. Може, ви підкажете, як можна виростити такі гарні грона? Дуже хочеться цьому навчитися.

З повагою, ***М.А. Шахворостов***".

У своїй відповіді виноградареві я написав, що він правильно підмітив: куплені саджанці винограду найчастіше мають таку ж форму листків і на них виростають такі ж грона, які мають таку саму форму й колір ягід. Тобто, майже все збігається, але от розміри ягід і грон всеж відрізняються. А справа в тому , що досвідчені виноградарі, які продають саджанці винограду на ринку, спеціально, у рекламних цілях, вирощують такі великі грона. Роблять вони це, як правило, так.

Вибирають молодий потужний кущ винограду у віці 5–7 років середньопізнього строку достигання (друга половина – кінець вересня). Сорт має бути такий, котрий у звичайних умовах дасть середньої щільності грона винограду масою 600–900 г з ягодами масою 8–10 г . І найголовніше – вибраному кущу навіть у несприятливий рік має вистачати сонячної інсоляції для повного достигання грон.

Крім того, кущ має бути чистим від ураження шкідниками й хворобами. Він не повинен затінюватися деревами й іншими кущами винограду, а рости на відкритому сонячному місці.

Восени, перед морозами, незалежно від того, звичайний це сорт або комплексностійкий, кущ знімають з арки, виконують попереднє обрізування, зв'язують його у фашину й обробляють водним розчином залізного купоросу (400 г на 10 л води), щоб бруньки не випріли під укриттям. Потім кущ підсушують і надійно вкривають на зиму утеплюючим матеріалом, захищаючи лози й вічка від морозів.

Відступивши від куща 50–60 см, довкола нього викопують круглу яму глибиною 35–40 см (зона розташування основної маси коріння виноградного куща) і вносять у неї кілька відер перепрілого гною великої рогатої худоби або кінського. Пташиний послід і свинячий гній вносити небажано.

Поки земля не замерзне, корені будуть рости й живитися. До початку весняної вегетації мікроорганізми, що живуть навколо коренів виноградної рослини, добре підготують гній для його засвоєння корінням куща.

Навесні, коли встановиться стійка тепла погода, виноград розкривають, очищають від відмерлої кори, під якою зимують шкідники, обрізують, залишаючи мінімальну кількість вічок (60–70% норми), і обробляють водним розчином ДНОК у (100 г на 10 л води). Що стосується ДНОКу, то цей препарат я вважаю універсальним засобом, який надійно вбиває зимуючі спори грибних хвороб, кліщів і їхні яйця, лялечки листокруток та інших шкідників.

Коли з вічок почнуть рости пагони, без зволікання видаляють двійники і трійники, а кущ підживлюють водним р озчином к оров'яку (1:6) а бо к урячого п осліду (1:10) по 1–2 відра під кущ. Якщо ж коров'яку немає, то можна використати сечовину: 30–40 г на 10 л води.

Тільки-но на пагонах виростуть квіткові грона (кашка) довжиною 3–4 см, їх обробляють водним розчином гібереліну – 10–20 мг/л води. В резуль таті такої обробки обране нами молоде квіткове гроно збільшується у 2,5–3 рази порівняно з контрольним гроном–кашкою. У цей час наша головна мета – виростити великий гребінь, щоб на ньому сформувалася велика кількість ягід винограду.

Якщо в процесі росту пагонів на них виростають пасинки, то їх обов'язково прищипують, залишаючи на кожному тільки по два листки. А якщо на вибраному пагоні, на якому вирощують рекламне гроно, утворилися два квіткові грона, то менше з них відразу ж видаляють. Адже на кущі треба мати мінімальну кількість точок росту, точок засвоєння поживних речовин.

Виноград, як правило, зацвітає з 6 по 12 червня. За 3–4 дні до початку цвітіння кущ треба добре підживити рідким добривом: 20 г сечовини, 15 г калійних і 50 г фосфорних добрив на 10 л води.

Над майбутніми рекламними гронами залишають по чотири листки, всі інші зрізують. На інших пагонах обов'язково прищипують верхівки, видаляючи точки росту – основні засвоювачі поживи, вироблюваної корінням і листками. Завдяки цьому заходу дослідне (рекламне) гроно буде впродовж 10–14 діб одержувати підвищені дози поживних речовин, що сприяє збільшенню його розміру й маси на 20–25%.

Як ми вже зазначали, оброблене гібереліном квіткове гроно ("кашка") виростає у 2,5–3 рази біль-

шим, ніж звичайні грона. Тепер наше завдання – виростити на ньому велику кількість ягід. Для цього рекомендуємо зробити додаткове запилення за допомогою пуховок. Цей процес досить зрозуміло описаний майже у всіх посібниках з виноградарства, тому зупинятися на ньому докладніше немає сенсу. Єдине, про що варто зауважити: додаткове запилення роблять двічі – на другий і четвертий день цвітіння грона. Цей ефективний агрозахід збільшує кількість ягід у гроні на 20–30%.

Якщо кущ двостатевий і ми бачимо, що зав'язалося занадто багато ягід, то через 10 днів після цвітіння знову обробляємо грона водним розчином гібереліну – 40–50 мг/л. Обробка гібереліном двостатевого винограду спричиняє опадання 17–22% зав'язі ягід, що сприяє гарному росту тих ягід, які залишилися, кращому їхньому визріванню й нагромадженню в них цукрів, ароматичних речовин, а також формуванню ошатних грон. Слід зауважити, що гібереліном можна й не обробляти, а, використовуючи довгі ножиці з вузькими лезами, вирізати у щільних гронах горошисті та зайві ягоди.

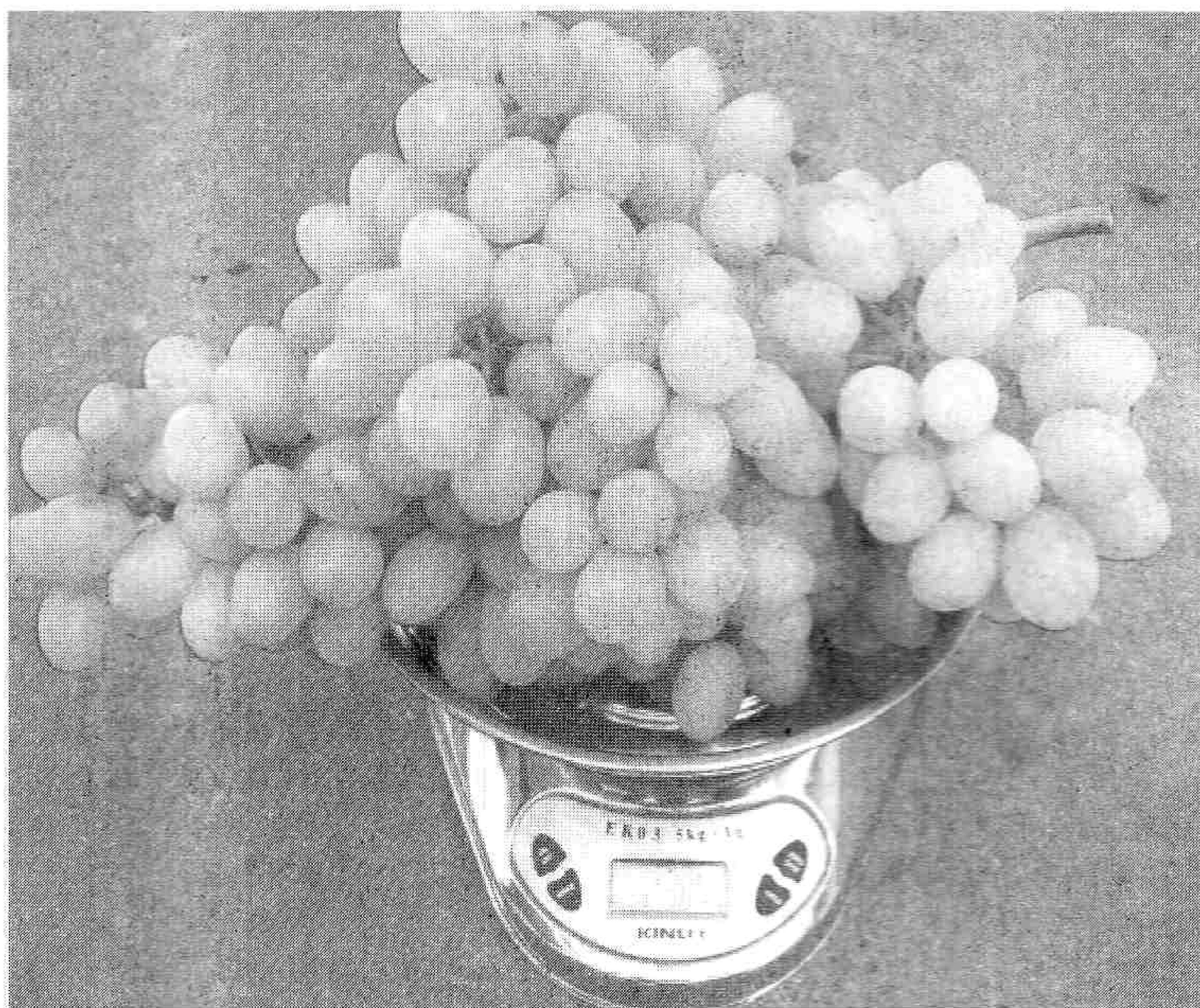

Відразу ж після цвітіння кущ винограду обробляють одним з фунгіцидів для захисту його від можливого ураження грибними хворобами.

Через 12–14 днів після обрізування пагона над дослідним (рекламним) гроном з пазушних бруньок залишених листків починають рости пасинки. Для подальшого росту залишають один кращий пасинок, інші видаляють, тому що не можна допускати масового росту пасинків – споживачів елементів живлення. Адже максимум поживи в цей період має надходити у грона.

Надалі догляд за дослідним кущем винограду , на якому ви вирішили виростити рекламне гроно, зводиться до регулярного поливу водою з розчиненими в ній добривами у мінімальних дозах: 5 г азотних, 3 г калійних і 6–10 г фосфорних добрив на 10 л води. Варто зауважити, що норми внесення добрив на винограднику змінюються залежно від періоду вегетації й складу добрив. Зокрема, до кінця червня азотні добрива з водою вносять у зазначених нормах, а з початку липня їх виключають, збільшуючи при цьому норми фосфорних та калійних добрив: 5 г калійних і 10–12 г фосфорних.

Поливають виноградні кущі один раз на 10 днів, але рясно, добре насичуючи водою кореневмісний шар ґрунту. А ще дуже важливо, щоб на дослідному кущі винограду одночасно з рекламним гроном росла обмежена кількість інших грон.

Для захисту рекламного грона від оїдіуму кожні два тижні кущ обробляють водним розчином колоїдної сірки (100 г на 10 л води) або препаратом ТІЛТ 250 (3 г на 10 л води), хоча ці види обробки виноградного куща краще чергувати. Але при цьому необхідно враховувати, що сірку можна застосовувати в діапазоні температур 20–30°С. За більш низької температури вона малоефективна, а за більш високої обпалює листки. Хоча у колоїдної сірки є й істотні переваги: як отрутохімікат вона корисна тим, що практично нешкідлива для людини, не накопичується в організмі й легко змивається з листків і плодів рослин звичайною водою.

У міру росту грона, до початку його достигання, необхідно в 3–4 прийоми обірвати листки, що його прикривають від сонця. За температури +32°С спори оїдіуму на ягодах винограду на сонячному боці гинуть (висихають). Крім того, варто вжити всіх необхідних заходів, щоб захистити листки від шкідників і хвороб. Треба завжди пам'ятати одну з найважливіших заповідей виноградаря: хочеш мати високий урожай винограду – бережи листя на кущі.

У першій декаді серпня виконують прищипування пагонів винограду, що у цей період дає найбільший ефект. Слід зазначити, що прищипування – досить трудомісткий захід, але він має велике значення у виноградарстві. Під час прищипування на пагонах видаляють верхівки з 4–5 листками. Це необхідно зробити, оскільки верхні листки витрачають на свій ріст і розвиток більше поживи, ніж виробляють необхідних речовин.

Своєчасне прищипування також припиняє ріст пагонів і зменшує їхню загущеність, забезпечуючи цим кращий доступ світла, тепла й повітря всередину куща, завдяки чому прискорюється достигання грон і підвищується їхня якість за рахунок збільшення ягід та кращого нагромадження в них цукру. До того ж, цей захід попереджає розвиток хвороб, тому що молоді верхівки пагонів швидше уражуються мільдью й іншими хворобами.

Отже, виконуючи наші рекомендації, кожний виноградар зможе створити невеликій кількості грон або навіть одному грону такі умови, які сприятимуть одержанню ними максимального живлення й сонячної інсоляції протягом усієї вегетації рослини, забезпеченню повного захисту від шкідників та хвороб. Все це дасть змогу кущеві винограду повною мірою використати закладений у даному сорті потенціал. І, якщо за звичайних умов грона виростають масою 600–900 г, а ягоди масою 8–10 г, то за вищеописаної технології вирощування у вас сформується гроно масою 1500 г і більше, а ягоди будуть масою по 10–14 г. Тож чим не рекламне гроно?

Г. Г. Бреус,
вул. Зелінського, 102, кв. 75,
м. Маріуполь, 87556
Фото ***М.І. Ливаренка***

Пропоную...

...**кролі** великих елітних порід, багатоплідні (австрійської, словацької селекцій).

Володимир Федорович Гордієнко,
м. Вінниця, тел. (097) 308-20-95

...квіти–поштою. Подробиці на сайті *www.Kvity.at.ua*

...поросят, свиней породи мангал.

Волинська обл.,
тел. (03352) 96-3-35, (097) 640-73-15

...шиншили дорослі і молодняк.

Тел. (050) 98-205-90

...квіти: багаторічники і цибулинні, клематис, ромашки різні і багато ін.

Ярослава Михайлівна Тиркус,
вул. Бакинська, 25/1, м. Львів, 79022

...постійно найкращі новинки сортів суниці великоплідної: Альбіон, Морський пейзаж, Флорін, Дарсеваль, Сірано, Сізоже, Рабунда, Сірафін, Дженто, Фігаро, Маестро, Остара, Дарселект та інші. Малина, ожина, смородина, аґрус, порічки. Опт, роздріб.

Ю.В. Коміренко,
вул. Леніна, 399, с. Мошни, Черкаський р-н,
Черкаська обл., 19615, тел. (097) 575-77-81

...саджанці суниці садової: Альба, Азія, Роксана, Адрія, Сірія, Альбіон, Санте Адреас, Ірма. Ціна – 5 грн. Саджанці ківі.

Кізіменко,
с. Козачі Лагері, Херсонська обл.,
телефони: (050) 315-9370, (098) 110-75-75,
Італія + 393204847914

...чистопородні мангали, королівські кармали.

П.М. Коломієць,
с. Журавка, тел. (096) 338-45-43, (099) 047-77-37

...високоякісну насіннєву картоплю. Найкращі новинки. Вигідні умови.

В.А. Хілінський,
вул. Метробудівська, 4-а, кв. 39, м. Київ-65, 03065,
тел. (044) 408-26-32, (050) 551-23-82

...велику колекцію квітів. Каталог з фото – безкоштовно у вашому конверті.

В.О. Головко,
с. Олексіївка, Арбузинський р-н, Миколаївська обл., 55333

...саджанці троянд колекції Каньовського Віталія Михайловича. Чайно-гібридні, плетисті, кущові, бордюрні, ґрунтопокривні, флорибунда. Конверт – каталог.

Григорій Михайлович Мостіпака,
вул. Трояндова, 29, с. Кугаївці,
Чемеровецький р-н, Хмельницька обл., 31632,
тел. (03859) 9-86-19, (066) 706-51-98,
веб-сайт: picasaweb.google.com/rozamgm

...розсадник пропонує на осінь 2011 року садивний матеріал плодових, ягідних та декоративних культур: саджанці яблунь, груш, слив, персика, нектарина, абрикоса, черешні, вишні, малини, троянди, аличі, аґрусу; підщепи М9, М99, Д1071, ІС-2-10, ІС-4-6, 54-118, сіянці шипшини. Виростимо саджанці за попереднім замовленням. 25 років вирощуємо саджанці для оптових покупців. Опт від 100 саджанців. Потрібні реалізатори – торгові представники у містах України.

О.В. Живов,
вул. Підгірна, 42, с. Артемівське-2,
Артемівський р-н, Донецька обл., 84510,
тел. (050) 627-54-03, (050) 627-54-05
Zhivovsad@mail.ru

...цибулини тюльпанів, гіацинтів, нарцисів, крокусів, хризантему – мультифлора, великоквіткову горщикову. Кольоровий каталог.

Л.В. Петрусенко-Касьянова,
вул. Шевченка, 77, смт Голоби,
Ковельський р-н, Волинська обл.,
тел. (096) 796-69-62

..цибулини тюльпанів, гіацинтів, нарцисів, крокусів з Голландії – на вигонку.

Тел. (097) 664-88-33
E-mail:volodia ostrog@mail.ru

...саджанці крупних великоплідних високоврожайних сортів чорної і червоної смородини, аґрусу. Конверт – каталог.

Микола Васильович Капля,
вул. Хоменка, 26, кв. 36, м. Черкаси, 18008
тел. (0472) 63-26-51, тел. (067) 439-12-80

...саджанці актинідії (5 сортів), гумі, жимолость їстівна (3), журавлина (клюква) садова (4), чорниця канадська деревовидна (7), лимонник китайський, кизил, брусниця, рододендрони, фундук, малина чорноплідна, гінкго, магнолії, півони, тюльпанне дерево, бругмансія (3), будлея, барбариси, вейгели, гортензії, гібіскуси, морозники, корінь перстачу білого (лапчатка), лікує зоб та ін. Конверт – каталог.

Мар'яна Юріївна Штігер,
вул. Лермонтова, 5/2, м. Жидачів, Львівська обл., 81700,
тел. (097) 209-10-40, E-mail:Shtiger@ukr.net

...поросят угорської пухової мангалиці.

Полтавська обл.,
тел. (066) 301-38-54, (095) 619-62-07

...безкоштовно опис і схему нового високоефективного вітродвигуна.

п/с 4, м. Тараща, Київська обл., 09500,
т/ф (097) 140-36-53

...саджанці нових високоврожайних великоплідних плодово-ягідних культур та ін. Каталог – великий конверт з марками на 2,2 грн.

В.М. Головатенко,
с. М. Крушлинці, Вінницький р-н, Вінницька обл., 23242

...мангали.

Люба,
Барський р-н, Вінницька обл., тел. (097) 235-35-84

...живці, саджанці комплексностійких сортів винограду сучасної селекції. Великоплідні ягідні сорти садової суниці. Конверт – каталог.

Ольга Вікторівна Пояреля,
проспект Дзержинського, 32, м. Донецьк, 83014,
тел. (062) 297-18-57, (095) 380-82-62

...високоякісну насіннєву картоплю (70); саджанці великоплідної смородини (30); порічок (25); аґрусу (35); малини (15). Конверт – каталог.

В.Б. Мостіпан,
пров. Чайковського, 8, м. Прилуки, 17502

...саджанці і чубуки новітніх комплексностійких сортів винограду селекції Капелюшного, Крайнова, Павловського та ін. Конверт – каталог.

Володимир Аполлінарійович Шпак,
вул. 60 років Жовтня, 55-А,
м. Карлівка, Полтавська обл., 39500,
тел. (05346) 2-46-47, (050) 304-15-42,
E-mail:Shpakvino@mail.ru

...насіння і саджанці з власної колекції. Понад 1200 найменувань. Каталог – у вашому великоформатному конверті з марками на 2,2 грн.

О.І. Джус,
с. М. Крушлинці, Вінницький р-н,
Вінницька обл., 23242

...високоякісну сортову картоплю вітчизняної та іноземної селекції. Новинки і суперновинки 2011 року . Конверт – каталог.

С.А. Пилипков,
с. Ковтунове, Шосткинський р-н, Сумська обл., 41122,
тел. (095) 932-27-47, (096) 884-66-81

...саджанці, чубуки елітних столових, технічних, безкісточкових сортів винограду . Найкращі сорти великоплідної малини, суниці (ремонтантної, шпалерної, надранньої, з р ожевими к вітками...). О жина б езколючкова, жимолость, фундук, калина, актинідія, чорниця канадська, смородина, аґрус, гібіскус. Штамбові смородина, аґрус. Конверт – каталог.

О.М. Онищенко,
вул. Санітарна, 19, м. Запоріжжя, 69118,
тел. (066) 755-50-38, E-mail:o-naslada@mail.ru

...післяплатою гофровані гладіолуси 350 сортів. Новинки з Росії. Осінні знижки. Реалізація з 25 жовтня 2011 р. Конверт – каталог.

В.В. Трепачко,
вул. Нагірна, 29, смт Талалаївка,
Чернігівська обл., 17200

...саджанці морозостійкого винограду , актинідії, жимолості, аґрусу, малини, смородини, гумі, барбарису та ін. Декоративні кущі та ліани. Конверт – каталог.

Олександр Федорович Дейцев,
вул. Жовтнева, 137, с. Садки,
Кременчуцький р-н, Полтавська обл., 39764,
тел. (066) 222-01-77, (098) 974-33-08

...поросят м'ясної породи: п'єтрен та окорочкових.
Тел. (097) 271-91-12

...чубуки та саджанці кращих сортів винограду . Живці яблунь. Конверт – каталог.

Григорій Віталійович Теслюк,
вул. Комсомольська, 35,
м. Карлівка, Полтавська обл., 39500,
тел. (050) 630-93-74

...кращі промислові сорти малини і смородини. Суниця. Аґрус. Ожина. Виноград. Конверт – каталог . Кольоровий каталог на сайті www.olna.com.ua з повним описом сортів і догляду за ними.

О.А. Крохмаль,
с. Соснівка, Олександрівський р-н,
Кіровоградська обл., 27322

...плодовий розсадник "Вишенька" реалізує оптом та вроздріб поштою та самовивозом саджанці плодових, ягідних та декоративних куль тур (понад 200 сортів): смородину чорну , білу, червону (Краса Львова, Селеченська 2, Сластьона та ін.), аґрус (Уральський безколючковий, Сливовий, Берил...), малину (Ізобільна, Г ордість та Краса Росії, Поляна, Феномен, Брусв`яна, Геракл...), ожину безколючкову, суниці (Королева Єлизавета, Єлизавета-2, Ольвія...), жимолость, гумі, виноград (Лівія, Софія, Віктор, Ювілей Новочеркаська...), фундук та ін. Конверт – каталог.

А.Д. Драганов,
вул. К. Маркса, 34, смт Вільшанка,
Кіровоградська обл., 26600,
тел. (098) 245-08-70, E-mail:agrokg@yahoo.com

...тільки опт: дво-, трирічні саджанці аґрусу понад 20 сортів – по 10 грн., малина – 8 грн., смородина – 8 грн.

Андрій,
тел. (066) 354-01-54, agrokg.1@mail.ru

...недорого г ладіолуси, тюльпани, гібіскуси, дейція, міні-троянди та ін. Каталог – у вашому конверті.

Галина Миколаївна Дейцева,
а/с 75, м. Кременчук-25, Полтавська обл., 39625,
тел. (05366) 68951, (068) 898-06-49

...реалізую за помірними цінами саджанці та чубуки винограду різних сортів і строків достигання. Конверт – каталог.

В.І. Пришляк,
вул. Скоробрехи, 5, смт Маньківка,
Черкаська обл., 20100,
тел. (04748) 612-07

...тюльпани, гладіолуси, горіх Ідеал.

Є.І. Вакулін,
с. Голубівка, Новомосковський р-н,
Дніпропетровська обл., 51230,
тел. (098) 65-98-110

...саджанці великоплідної малини Маросейка та ремонтантної Мрія фермера. 5 саджанців – 50 грн. Оплата попередня. Пересилання за мій рахунок.

В.С. Швець,
с. Політанки, Шаргородський р-н,
Вінницька обл., 23542

...саджанці, чубуки винограду. Каталог.

Ю.О. Дворовенко,
вул. Гурамішвілі, 11, кв. 80,
м. Карлівка, Полтавська обл., 39500,
тел. (066) 935-23-80

...міцелій грибів – печериць, трюфелів (45 видів) – нескладна технологія вирощування. Екзотичні рослини. Каліфорнійський черв'як. Виноград, суниця, картопля.

Б.С. Карпич,
а/с 32, м. Харків, 61052

...велика колекція осінніх цибулинних. Ціна невисока. Можливий опт . Т роянди, клематиси, гібіскуси і багато інших квітів.

Наталія,
тел. (096) 248-30-24, (095) 935-33-91

...кращі сорти ремонтантної малини: Козакова – Оранжеве чудо, Євразія, Жар-птиця; Кичини – Сіренєвий туман, Патриція та інші. Суниця – Альбіон, Роман F_1, Єлизавета-2, Принцеса Діана та інші.

М.М. Макаренко,
с. Любомирка, Олександрівський р-н,
Кіровоградська обл., 27316,
моб. тел. (099) 654-55-31

...саджанці плодових дерев, троянд (120), малини, смородини. Самовивіз.

Олексій,
Черкаська обл., тел. (096) 340-51-66

...саджанці яблуні, груші, черешні, вишні, сливи, кизилу, шовковиці, інжиру, хурми, хеномелесу, шипшини; ягідники.

Віктор Миколайович Передерій,
вул. Стратосферна, 22, м. Запоріжжя, 69083,
тел. (095) 071-81-31, (097) 548-17-18

...насіння перспективних сортів томатів (в т.ч. "Сибірський сад", "Т оматний гороскоп", екзоти), перцю, баклажанів, а також гарбузових, квіткових культур та ін. Конверт – каталог.

В.В. Паранчук.
пл. Меліораторів, 4, кв. 36,
смт Брилівка, Херсонська обл., 75143

...сортове насіння овочів. Багато новинок. Конверт – каталог.

Валентина Іванівна Чебаненко,
с. Бреусівка, Козельщинський р-н,
Полтавська обл., 39150

...кури: брама – чорна, світ ла палева, куріпчаста; кохінхін – голубий, чорний, фавероль; індокачка червона; курчата.

Тел (050) 108-47-80, (050) 969-30-69

...картоплю: 200 новітніх сортів світової селекції. Суперновинки. Конверт – каталог.

Анатолій Миколайович Дзюба,
с. Ковтунове, Шосткинський р-н, Сумська обл., 41122,
Тел. (098) 597-17-19, (066) 813-43-43

...саджанці та живці: яблунь, груш, персика, винограду , малини, смородини, суниці; картоплю. Конверт – каталог.

Борис Михайлович Гаврилюк,
с. Княже, Снятинський р-н,
Івано-Франківська обл., 78360,
тел. (03476) 35545, 0973327394,
E-mail: havrilyuk b@ukr.net

...саджанці суниці садової безперервного плодоношення: Арома (США, найврожайніша і найвеликоплідніша – краща за Альбіон); Диво світу – має найсмачнішу ягоду , найбільше подобається дітям. Надранньої суниці разового плодоношення: Розанна київська. Високопродуктивних середньостиглих сортів: Г еркулес, Пенсіонер Челсі, Моделайн, Незабудка та ін. Самого пізнього сорту Молінг Пандора, який на 10 днів дозволяє продовжити сезон збирання ягід. Окультуреної лісової суниці Вільма (Польща, ягоди мають смак і аромат лісової суниці, але в кілька раз більші. Дуже рясно родить). Саджанці перспективних сортів малини, смородини, агрусу. Двадцятирічний досвід вирощування якісних саджанців і надсилання поштою. Т елефонуйте ввечері з 21-00 і повідомивши, що саме вас цікавить, – замовляйте каталог.

Тел (096) 729-97-71, (095) 786-60-35

...великий вибір урожайної суниці. Конверт – каталог . Доставка за 1 добу.

О.Ф. Ясінська,
вул. Січневий прорив, 7, кв.5,
м. Біла Церква, Київська обл., 09113,
тел. (067) 164-95-23, (093) 732-73-46

...в роздріб та оптом. Саджанці великоплідної суниці садової звичайного плодоношення; малини, ожини, смородини, агрусу.

О.Ю. Савейко,
с. Хорішки, Козельщинський р-н,
Полтавська обл., 39112,
тел. (096) 771-24-75

...саджанці персика і нектарина (26 сортів) відібраних з понад 150 сортів за морозостійкістю, товарністю та смаковими якостями, а також швидкостиг лого грецького горіха (8 сортів). Конверт – каталог.

Федір Борисович Стойков,
вул. Спеціалістів, 8, с. Калинівка,
Єланецький р-н, Миколаївська обл., 55553,
тел. (093) 752-45-46

...велика колекція (понад 300 найменувань). Саджанці і насіння лікарських, пряних, овочевих куль тур, декоративних кущів, грунтопокривних рослин, садових квітів, екзотичних кімнатних. Конверт – каталог.

Лідія Іванівна Єлагіна,
вул. Ювілейна, 5, с. Придніпровське,
Нікопольський р-н, Дніпропетровська обл., 53280,
тел. (050) 533-85-78, (0566) 675-066

...виноград, кизил, горіхи, фундук, мигдаль, смородину, малину, гранат та інші плодові і декоративні культури.

Олександр Іванович Кожуховський,
с. Водяне, Новоукраїнський р-н,
Кіровоградська обл., 27152,
тел. (097) 299-52-06, (066) 251-56-63

...найкращі сорти картоплі вітчизняної та зарубіжної селекції – 70 сортів.

О.А. Горбач,
вул. Гагаріна, 18, м. Сарни, Рівненська обл., 34503,
тел. (096) 467-63-00

...травоїдні поросята пухової мангалиці та свиноматок.

Михайло,
м. Житомир,
тел. (067) 878-57-76, (093) 312-34-75

Інтенсивні сади на насіннєвих підщепах

Вданий час інтенсивні промис лові насадження переважної більшості зерняткових і кісточкових плодових порід, які характеризуються високою щільністю с адіння д ерев, о бмеженим г абітусом крони, швидкоплідністю та високою продуктивністю, створюют ься з використа нням слабкорослих і карликових клонових підщеп.

Такі сади потребують ґрунтів з високою природною родючістю, належної агротехніки, обов'язкової іригації та постійних опор для дерев. Крім того, багато порід, і особливо сортів, через своє еколого-географічне походження дуже вибаг ливі до а грокліматичних умов. Зокрема, дерева як західноєвропейських сортів, так і інтродукованих на клонових підщепах, особливо їхня коренева с истема, х арактеризуються н изькою з и# мостійкістю в умовах України і можуть ушкоджуватися при зниженні температури в кореневмісному горизонті до -9...-13°С. Тож значні території нашої країни, на яких можлива промислова культура названих порід, виявляються зонами ризику, де рослина може навіть загинути в екстремальну зиму за відсутності снігового покриву.

Мінімізувати ризик, а також значно розширити ареал промислових насаджень плодових культур можна як за рахунок новостворених сортів на регіональному рівні, так і використовуючи зимостійкі сла бкорослі та карликові насіннєві підщепи в сорто-підщепних конструкціях пропонованих садів. Для вирішення цієї проблеми пропонуємо технологію створення інтенсивних промислових насаджень, яка базується на використанні зимостійких адаптивних насіннєвих підщеп, карликових проміжних вставок і сортів, імунних та високостійких до хвороб.

У таких насадженнях га бітусні параметри крони дерев, швидкоплідність і продуктивність регулюються силою їхнього росту і довжиною вставки. Це дає змогу розміщувати в таких садах дерева з широким діапазоном щільності (800–3500 шт. на 1 га). В якості вставки виступає форма того ж виду , що й сорто-підщепне комбінування, тому повністю знімається питання несумісності. Циклічне і детальне обрізування, котрі виконуються відповідно до вікового періоду насадження, сприяють підтриманню активних ростових процесів, отриманню високоякісних плодів.

Переваги таких насаджень очевидні:

1. Насіннєві підщепи забезпечують високий природний потенціал куль тури, підвищену зимостійкість, імунність і стійкість до грибних хвороб та шкідників, несприйнятливість до деяких екстремальних факторів, що значно подовжує експлуатаційний період саду . Це

Саджанці груші з карликовою вставкою (у розсаднику).

Цвітіння черешні сорту Аннушка з проміжною вставкою вишні в другому полі розсадника.

дає можливість закладати промислові насадження запропонованих культур у зонах плодівництва, суворих у кліматичному плані, значно скоротити кількість хімічних обробок, знизити витрати, поліпшити екологічні умови середовища. Стосовно груші та кісточкових порід, їхнє вирощування у північно-східних регіонах України на традиційних слаборослих клонових підщепах (форми айви – для груші; ВСЛ, Мрія – для черешні, вишні) практично неможливе, зважаючи на значний ризик щодо зимостійкості і вірусологічного прояву несумісності щеплених компонентів у стані розмноження.

2. Технологія повністю знімає питання несумісності. Продуктивний експлуатаційний період садів, закладених за цією технологією, значно зростає порівняно з насадженнями на середньорослих і карликових підщепах й за оптимальної агротехніки становить близько 40–60 років.

3. Сади можна розміщувати на ґрунтах з низькою природною родючістю і підвищеним вмістом карбонатів, що важливо для груш і є актуальним особливо в Криму та південних регіонах; у зоні Полісся та в аналогічних умовах – на дерново-підзолистих ґрунтах легкого механічного складу. На відміну від клонових форм айви, на яких груша та інші плодові породи уражуються кальцієвим хлорозом за вмісту $CaCO_3$ у ґрунті більше 7%, насіннєві підщепи груші витримують концентрацію цієї сполуки понад 30% (Кузьменко М.С., 1989).

4. Насадження не потребують опори, затрати на яку становлять 20% їхньої вартості. Коренева система дерев у такому саду насіннєвого походження глибоко проникає в ґрунт і в силу біологічних особливостей не локалізується у верхніх горизонтах навіть за умов іригації, як це скрізь спостерігається у зрошуваних насадженнях груші, яблуні та інших порід на слаборослих і

Поодиноке плодоношення сортів черешні Аннушка (1) і вишні Ерді Ботермо (2) з вишневою карликовою вставкою на сіянцях дикої черешні (в розсаднику).

Плодоношення вишні Ерді Ботермо в рік садіння саджанцями "кніп-баум".

карликових підщепах. Вона сприяє оптимізації іригаційних і, як наслідок, мета болічних процесів. Це дає змогу значно економити воду і мінеральні добрива, оптимізувати й покращити природні процеси мета болізму за рахунок надходження ґрунтових мікроелементів, що в цілому призводить до позитивних змін як у продуктивності садів, так і особливо в якості продукції.

5. Оптимізуються іригаційні процеси (у яблуні, груші, кісточкових). З'являється реальна можливість промислової культури деяких кісточкових порід за богарних умов, у тому числі сортів раннього строку достигання (іригаційна система – 23% вартості насадження).

6. Насіннєві компоненти менше уражуються вірусами, повільніше відбувається повторне інфікування їх як під час розмноження, так і в саду, що значно зменшує витрати на підтримку його вірусологічної чистоти і фітосанітарного стану як на етапі розмножування, так і в процесі експлуатації.

7. Поліпшуються зовнішній вигляд та біохімічний склад плодів за рахунок збалансованого надходження елементів живлення, яке забезпечує насіннєва коренева система; подовжується термін зберігання плодів (яблуня, груша) зимового та пізньоосіннього строків достигання як у звичайних, так і в контрольованих умовах, при цьому значно зменшуються втрати продукції.

Що стосується недоліків, то запропонована технологія передбачає орієнтовно на 35–40% підвищену вартість садивного матеріалу порівняно з саджанцями на клонових підщепах залежно від способу розмноження. Застосування тільки окулірування і включення в структуру розсадника третього поля ч и н а п ершому е тапі з ащеплений п осередник (вставка) висаджується в перше поле з подальшим окулірування сорту, що прискорює отримання садивного матеріалу на один рік і виключає необхідність у третьому полі розсадника.

Висновок

Проаналізувавши комплекс і взаємодію факторів, які впливають на насіннєві та клонові підщепи, можна зробити висновок, що використання перших з названих підщеп у сорто-підщепних конструкціях садів, які пропонується закладати, є більш природним і несе в собі високий життєвий потенціал. Існуючі ж інтенсивні промислові насадження, що базуються на слабкорослих і карликових підщепах, не можуть бути їм природними конкурентами у плані енергозбереження та екологічності через свою "індустріальну технологічність", що спричинює невиправдані економічні витрати, спрямовані на штучне підтримання так званих передових технологій, та за бруднення навколишнього середовища. Імунітет , природний і репродуктивний потенціал таких конструкцій послаблений, а вся енергетично затратна "індустрія" спрямована на його "реанімацію".

М.В. Матвієнко,
кандидат сільськогосподарських наук,
Інститут садівництва НААН

Суничний сезон спекотного 2011 року

Суниця садова – одна з найулюбленіших ягід дітвори. Вона чи не найпопулярніша у світі, є цінним продуктом харчування з лікувальними властивостями, користується необмеженим попитом у населення, швидкоокупна у виробництві. До того ж, її плоди надходять на ринок раніше інших ягід, вона також є сировиною для технічної переробки.

Ще за радянських часів суниця садова широко культивувалася в Україні, нині ж її вирощують в обмеженій кількості, особливо скоротилося вирощування на великих площах. Проте на дачних і присадибних ділянках суниця стає дедалі популярнішою. Зарубіжні селекціонери, на відміну від вітчизняних, вивели ряд нових високопродуктивних сортів, які наразі користуються в нашій країні великим попитом. Прикро, але наш УкрНДІ садівництва мовчить. Немає в нас ні літератури, ні нових сортів. Тому маємо те, що маємо.

У попередніх публікаціях я вже писав, що одним з основних і найбільш важливих елементів сучасних технологій вирощування ягідних куль тур є використання високоякісного садивного матеріалу. Завдяки цьому та застосуванню ряду агротехнічних заходів мені вдалося виростити в цьому році небувалий врожай суниці, незважаючи на нечувану спекоту під час достигання ягід. Не обминула й посуха. За весь квітень і травень не випало в нашій місцевості й краплини дощу. Десь далеко над Дністром блискало і гуркотіло, але до нашого села дощ не доходив. Тільки завдяки великому запасу дощової та снігової води, про яку поведемо мову далі, раціонального її використання через крапельну систему зрошення було досягнуто й отримано гарний урожай. Про те, що він таким буде, я знав ще тоді, коли суниця цвіла. Такого квітування суниці в моїй практиці ще не було. Ніби снігом були вкриті всі грядки. Але на душі була тривога через сильний вітер, який віяв весь травень. Бджоли не літали. Виникла проблема із запиленням. Виручив багаторічний досвід: купив нового віника й ним, як двірники взимку розмітають сніг на тротуарах, рухами вліво-вправо пройшовся по грядках.

Може, це комусь здається дивним, але метод спрацював і врожай видався на славу . Впевнитися у цьому ви можете, глянувши на фотографії, а бо зайшовши на мій Інтернет-сайт, і побачите ягоди в усій їхній красі.

Не приховую – аби досягти такого результату, довелося добряче попрацювати. Уявіть: спекота, температура в обідню пору зашкалює за 50 градусів, так що довелося рятувати квітки, а відтак і ягоди. Можливо, не всі садівники знають, що коли денна температура підвищується до 35–40 градусів з позначкою плюс, а сонячні промені падають прямо на цвіт , то пилок на ньому частково стерилізується, після чого ягоди виростають дрібні, неп-

равильної форми, а про гарний врожай годі й думати.

Зверніть увагу: там де з дерев падає тінь на грядку, там ягоди більші за розміром, кращої форми й кольору, ніж ті, що на відкритому місці. За високої температури плоди передчасно достигають, не на бравши своєї м аси т а ф орми. Т ому п лодоносні г рядки потрібно притінювати, що я й зробив. На всі грядки поставив дуги з дроту висотою 70–80 см. У магазині "Зелений світ" купив спеціальну сітку з нетканого матеріалу для притінення, накинув її на дуги, від чого прямі сонячні промені почали розсікатися й не так обпікати квітки та ягоди.

На кількох плодоносних грядках провів ще такий експеримент: дуги накрив поліетиленовою плівкою. Відтак розчинив гашене вапно, додавши господарського мила, аби воно краще прилипало, й з обприскувача зверху побілив плівку. Експеримент виявився не дуже вдалим, позаяк під час дощу побілку змило, а накривати побілену плівку ще однією дещо накладно. То я накосив у саду трави й розстелив її по плівці, а щоб вітер її не зносив, накинув зверху сітку. "Інновація" виявилася вдалою. Під таким покриттям температура з низилася м айже н аполовину. В ідтягнувся термін достигаання ягід, зменшився полив. Хоча в спекотні дні з 12 до 16 години я проводив освіжаючий полив методом дощування на листки суниці, позаяк листя теж відіграє важливу роль у формуванні ягід.

Ми бачимо, як в останні роки змінився клімат. У такі спекотні літа, не маючи великого запасу води, неможливо отримати гарного врожаю. Й не тільки суниці. Як співається в пісні: "А потому, что без воды и ни туды, и ни сюды".

Свого часу, коли я почав серйозно займатися вирощуванням суниці, стався такий випадок. Посушливими були літо й осінь. Великого запасу води я не мав, отож рослини загинули. Т ому тієї ж осені в саду я викопав котлован 2 х 2 х 2 м, тобто на 8 т води. Стіни міні-басейну вимурував з каміння, оштукатурив, дно забетонував. Коли все добре висохло, пофарбував. Минуло кілька років, але вода добре утримується. На всіх будівлях, які є на території мого обійстя та на сусідській хаті приладнав ринви й підвів їх до місткості для води. Відтепер уся дощова та снігова вода стікає в басейн. Додатково придбав металевий бак на 7 т води й підняв його на двометрову висоту. Воду електронасосом закачую в ємкість, до якої приладнав кран з шлангом і під'єднав його до крапельної системи. На 7-тонний бак зверху поставив ємкість на 400 л. У ній розчиняю комплексні мінеральні добрива й теж через крапельну систему підживлюю рослини. Практика показала, що двометрової висоти достатньо для створення нормального тиску в системі. З часом придбав ще два металевих баки на 8 та 2 т води. Т епер маю достатній запас ємкостей для цілющої дощової води.

Поділюся ще одним секретом, як я збираю дощову воду. У попередніх публікаціях я писав, що вирощую суницю на 10 грядках розміром 10 м у довжину, 1 м 60 см в ширину та висотою по 30 см. На кожній грядці стоять металеві дуг и, н а які під час частих дощів натягую плівку . Вся вода стікає з грядок на забетоновані доріжки, а з них у вкопану в з емлю 2 00#літрову бочку з електронасосом та плаваючим в имикачем. П ід'єднав до насоса шланг і підвів його до басейну. К оли б очка н апов#нюється водою, насос автоматично вмикається та перекачує воду в басейн. Т аким чином "убиваю два зайці": збираю дощову воду й захищаю грядки від вимивання дощем з ґрунту мінеральних та органічних добрив.

Коли я був у Європі з приводу обміну досвідом в одній з країн, на фермерських полях, де вирощуються суниці та овочеві куль тури й де поблизу немає джерел води, я бачив, як там також подібним способом збирають цілющу вологу. Серед поля викопують великий котлован і застелюють його товстою поліетиленовою плівкою. Кругом такої водозбірні змонтовані навіси, які теж вкриті плівкою. З них дощова вода стікає в басейн. Будуючи такий водозбір, землю вивезли посеред плодоносних плантацій і зробили з неї своєрідну дамбу, на якій поставили 60-тонну цистерну, яку й заповнюють водою з котловану. Відтак уже до цистерни підключена крапельна система. Ось таким чином люди виходять із скрутного становища.

Але, як бачимо, навіть незважаючи на природні негаразди, при бажанні можна мати добрі врожаї. Отож бажаю всім, хто займається вирощуванням солодкої ягоди, щедрих врожаїв і міцного здоров'я.

Микола Розшибін

КАШТАН ЇСТІВНИЙ – дерево з безліччю достоїнств

Поряд з каштаном кінським, який особливо добре знайомий жителям і гостям Києва (вулиці нашої столиці прикрашають близько 50 тисяч дерев каштана кінського), існує каштан їстівний, або справжній.

Їстівний і кінський каштани різко відрізняються за зовнішнім виглядом, квітками, листям, вони навіть відносяться до різних родин: кінський – до родини кінськокаштанових, а їстівний – до родини букових. Рослини названі однаково через чисто зовнішню подібність плодів, а з ботанічної точки зору значно відрізняються одна від одної. Проте каштан кінський – прекрасне дерево й заслуговує окремої розмови. А в цій статті я хочу викласти свій погляд на достоїнства каштана справжнього, якого називають ще шляхетним, їстівним, посівним, або європейським, а також поділитися особистим досвідом його вирощування.

Каштан справжній, або їстівний – винятково цінна медоносна й горіхоплідна культура родини букових. Плоди його завжди відігравали значну роль у харчуванні населення Азії, Малої Азії, Південної Європи, Північної Америки. У Японії його вирощували за 4000 років до нової ери. У Північній Америці індіанці вживали горіхи каштана ще до відкриття її Колумбом. На острові Корсика вони й тепер замінюють хліб. Французи дуже люблять каштани і вважають їх своєю національною їжею. Страви з каштанів подають у дорогих ресторанах, а осінні прилавки кращих магазинів пропонують вишукані страви, у процесі готування яких не обійтися без каштанів. Останнім часом каштан посідає значне місце й на ресторанному ринку Росії.

Споживання. Каштани їдять сирими, печеними, вареними і смаженими. Із сушених роблять борошно, що за поживністю майже не поступається пшеничному. Невелика домішка каштанового борошна до пшеничного підвищує смакові якості хліба. В Італії й у Франції каштанове борошно цінується у два рази дорожче, ніж борошно із зерен гороху, бобів, квасолі й сочевиці. Кондитери використовують каштани для приготування тістечок, тортів і цукерок. Підсмажені каштани використовують як сурогат кави. Тільки у Західній Європі вирощують близько 500 сортів каштана. Більшість із них завезені з Малої Азії ще 2000 років тому.

Чому ж каштан такий популярний? У його плодах багато легкозасвоюваних вуглеводів (у сухих плодах – до 70 %), 5–11 % білків, і 2–9% жирів (це більше, ніж у пшениці), близько 1% яблучної й лимонної кислот. У сирих плодах є навіть вітаміни В і С. Ядро містить багато калію, натрію, магнію й 14 амінокислот.

Каштан справжній, або їстівний – дерево висотою 35–40 м, з діаметром штамба до 2 м. Форма крони – від пірамідальної до округлої й розлогої, залежно від густоти насаджень. Плоди – горішки (головне багатство каштана), масою 5–25 г, достигають із середини вересня до середини листопада. Достигнувши, падають на землю. Мають характерне каштанове забарвлення з добре помітною світлою плямою при основі. Верхівка плоду витягнута в носик. Частіше в плоді є одна насінина, іноді дві–три.

Культивується каштан їстівний у Китаї, Японії, Туреччині, а у Європі – в Угорщині, Італії, Франції, Греції, Іспанії, Швейцарії, Словенії. Світове виробництво плодів каштана досягає півтора мільйона тонн, з яких половина припадає на Італію. Заготівля каштанів у цій країні посідає четверте місце після винограду, маслин і цитрусових, а у Франції – після винограду, яблук та груш. Цікаве ставлення до каштана в Японії: якщо в 1960 році там було близько 100 тисяч гектарів його насаджень, то через десять років – уже 300 тисяч. Для порівняння зазначимо, що в нашій країні, де він з успіхом міг би виростати й плодоносити, промислових насаджень каштана поки що немає, але він відмінно почувається в колекціях ботанічних садів і дендропарків, у фермерських та аматорських садах. А також широко використовується для озеленення лісництвами деяких областей.

Каштан – вологолюбний, помірно світлолюбний, вибагливий до ґрунтів (не любить карбонатних). Добре росте на кислих, бурих, лісових суглинках, але може рости й на різних типах ґрунтів. Добре почувається на глибоких, родючих, вологих ґрунтах. Може рости на кам'янистих малородючих ґрунтах, але дуже пригнічується на важких перезволожених. Погано витримує спеку й тривалу посуху.

За літературними даними, каштан їстівний у молодому віці потребує захисту від морозів, а добре росте й плодоносить тільки там, де температура повітря взимку не нижча мінус 20–22°. Але на власному досвіді й досвіді садівників-аматорів північних областей України це не підтвердилося. Зокрема, у селі Верхів Острозького району Рівненської області ось уже років з десять добре росте, не підмерзає й навіть плодоносить їстівний каштан. Це кущ висотою до 5 м, з діаметром крони понад 4 м. У селі Клевань цієї ж області мій знайомий садівник-аматор восени 2008 року посіяв плоди каштана їстівного, придбаного ним на Закарпатті. Сіяв під зиму, плоди просто розкидав на вологу пухку землю, утоптував ногами і вкривав шаром опалого листя товщиною 5–10 см. Каштан зійшов дружно, схожість була близько 75%.

До осені окремі сіянці досягли у висоту 1 м і сформували бічні гілочки. Частина сіянців була реалізована, а

Плоди каштана їстівного

решта найбільш сильних залишена в шкілці. На зиму їх нічим не вкривали. Зима 2009–2010 рр. на Рівненщині була досить холодною, з температурою до мінус 33°С, і навіть тоді не підмерзли ні пагони, ні бруньки. Зараз ті сіянці досягли висоти більше 3 м з діаметром штамба 4–5 см. Із усього цього можна зробити висновок: літературі довіряй, але й сам не лінуйся, перевіряй...

Плодоношення починається з 3–5-річного віку, масове – з 15 років і повільно наростає до 50-річного віку. Доросле дерево каштана дає від 10 до 70 кг каштанових горішків, а з 1 га каштанового лісу можна зібрати від 1 до 3 т плодів. Повне плодоношення настає тільки у віці 60 років. Плодоносить каштан до глибокої старості (500 і більше років), а рясне плодоношення повторюється через кожні 2–5 років.

Це дерево – ***добрий медонос***. У каштановому лісі бджоли збирають меду майже стільки ж, скільки в липовому. Одне доросле дерево здатне дати 15–20 кг меду. Каштановий мед не дуже густий, темного забарвлення, він майже не кристалізується, має специфічний запах і гіркуватий присмак, що, втім, легко усувається, якщо мед злегка підігріти у відкритій посудині або просто потримати на відкритому повітрі два–три дні. Застосовується переважно в кондитерській промисловості та для зимової підгодівлі бджіл. Каштанові ліси мають важливе водоохоронне й протиерозійне значення.

Листки, багаті вітамінами й танінами, застосовують у народній медицині при внутрішніх кровотечах, а також використовують відвари й настої рослини як в'яжуче, ранозагоювальне і як протиопіковий засіб. Кору й плюски на Кавказі застосовують для фарбування.

Розмноження. Розмножують каштан щепленням, саджанцями від поросли і висівом плодів. Я вже багато років вирощую каштан їстівний з насіння. Рослини каштана, отримані шляхом висівання насіння з покоління в покоління та завдяки постійному добору , дають початок новим формам, більш зимостійким.

Плоди заготовляю восени з кращих дерев, відбираю найбільші й без зволікання змішую з вологим (не мокрим) піском або пропареною тирсою та опускаю в холодний підвал (не вище +9°С) до весни, тобто, до моменту сівби. Коли насіння небагато, його можна помістити у звичайний домашній холодильник. Якщо почекати й дати каштанам трохи підсохнути, схожість насіння значно знижується. Взимку я постійно слідкую за вологістю тирси: якщо вона зверху починає підсихати – зволожую декількома жменями снігу , а коли снігу немає – просто обприскую дощовою водою.

Навесні, на початку травня, насіння дістаю з підвалу й оглядаю. За цей час майже всі каштани проростають і дають корінці довжиною 10–20 мм, а іноді й 30 мм. Висіваю їх у підготовлені лунки на глибину 7–9 см. Зверху грунт мульчую перегноєм. Догляд полягає у своєчасних прополюваннях і розпушуваннях. Сіянці нічим не підживлюю. У північніших районах сіяти потрібно пізніше, пам'ятаючи при цьому акліматизаційні поради Мічуріна – скорочувати першу вегетацію сіянців південних культур пізньою сівбою, плануючи появу сходів у середині червня.

За активністю росту надземної частини каштан їстівний відноситься до швидкорослих порід: висота однорічних

Каштани можна висівати

сіянців – 20–40 см, семирічних – 5–9 м. Коренева система добре розвинута.

Сіянці каштана досить тіневитривалі. У молодому віці вони добре витримують пересаджування. Краще ростуть на кислих бурих лісових суглинках. Погано реагують на високий вміст у ґрунті вапна.

Під каштан їстівний можна відводити рівнини й схили різних експозицій, добре аеровані зволожені долини з різними типами ґрунтів. На постійне місце 1–2-річні сіянці каштана висаджую за схемою 10х10 м (можна й рідше).

Каштан добре витримує обрізування, швидко відновлюється, тому придатний навіть для створення довговічних гарних живоплотів.

Зберігання. Плоди каштана на 50% складаються з води, їх потрібно зберігати в холодильнику, щоб не висохли. Свіжі каштани в шкаралупі зберігаються за кімнатної температури не менше одного тижня. У холодильнику вони зберігають свіжість протягом місяця. Їх можна заморожувати на строк до шести місяців.

Застосування. Каштани широко застосовують у національних кухнях народів Південної Європи, Малої Азії, Закавказзя. Їх використовують у приготуванні солодких і несолодких страв, у фаршируваннях, солодощах і десертах. Готувати ці плоди досить складно, але після деякого тренування має обов'язково вийти.

Для початку потрібно підготувати сирі каштани: зробити невеликий розріз у шкаралупі, починаючи з найширшого місця – світлої плями, а потім запекти в розігрітій духовці за 200°С протягом 10 хв. Можна занурити в окріп і варити ті ж 10 хв, додавши у воду олії, щоб шкаралупа легше відділилася, а потім сполоснути холодною водою й очистити. Важливо видалити всі перетинки і плівки, тому що вони мають гіркий присмак і можуть зіпсувати смак страви. Готувити каштани треба маленькими порціями, тому що очистити їх можна тільки гарячими.

Рецептів з приготування страв з каштана безліч. Ось кілька з них, моїх улюблених.

Запечені каштани в сирній шкоринці

Розігріти духовку до 200°С. Запекти протягом 10 хв 350 г цілих свіжих каштанів, очистити їх від шкірки. Змішати 15 г подрібнених сухарів і 15 г тертого сиру пармезан, приправити чорним перцем. В окремій мисці збити одне яйце. Занурити каштани в яйце, потім у сирні

крихти. Змастити сковороду маслом, розкласти на ній каштани, зверху посипати крихтами, що залишилися в мисці, і невеликою кількістю натертого на тертці вершкового масла. Запікати в духовці 15 хв. Подавати, посипавши петрушкою й нахромивши на зубочистки.

Надзвичайно смачні смажені каштани, приготовані на відкритому вогні. У Німеччині без цих ласощів не обходиться жоден різдвяний базар. Гарячі каштани, тільки що з жаровні, очищають і їдять, запиваючи г лінтвейном або виноградним соком, що трохи забродив. Але тільки не забудьте перед тим, як готувати у такий спосіб каштани, надрізати їх. Це обов'язкове правило! Інакше каштани вибухнуть прямо у вас у духовці.

Вишуканий гарнір до м'яса

Каштани можна подати як гарнір до печені – замість звичної картоплі. Або додати у плов. Або, як на Кавказі, засипати їх з великою кількістю цибулі в посуді, де готується м'ясо, і залишити хвилин на десять – п'ятнадцять: у каштанів з'явиться зовсім інший аромат . А подати їх потрібно буде окремо, щедро посипавши гранатовими зернами.

Каштановий суп

Друзі, що цікавляться гастрономією, оцінять, якщо ви приготуєте для них каштановий суп. Він не потребує спеціальних знань або зусиль: до м'ясного бульйону, заправленого цибулею, часником, селерою й петрушкою, після каштанів потрібно додати ложку вершкового масла, склянку вершків і трішки алкоголю типу бренді.

П'яні каштани

(мій улюблений рецепт, завжди готую на Новий рік)

Оболонку каштанів потрібно хрест-навхрест надрізати ножем, потім злегка присмажити їх у духовій шафі, очистити. Смажені каштани (300 г) засипати 1–2 столовими ложками цукрового піску й залити на кілька годин спиртом (у найгіршому разі – горілкою). Потім смажені каштани із цукром та спиртом варто злегка підігріти й підпалити, струшуючи при цьому посуд, щоб каштани карамелізувалися рівномірно. Відразу, як тільки вигорить спирт, влити до каштанів небагато червоного вина. От і все, п'яні каштани готові!

Каштаново-яблучний десерт

Добре смакує поєднання каштанів з яблуками: спочатку, заливши водою, довести плоди до приємної м'якості, потім, зливши воду , додати нарізані яблука і вершкове масло й тушкувати, поки фрукти не стануть м'якими. Пікантності страві додадуть чорнослив і горішки.

Каштановий торт

Коли немає часу морочитися із смаженням та очищенням горіхів, можна скористатися консервованим каштановим пюре. Воно становить основу для десятків цікавих і легких у приготуванні страв, переважно солодких. Найпростіший торт, який навіть не потрібно випікати: ретельно розмішати пару склянок пюре з 175 грамами вершкового масла, 300 грамами темного шоколаду й декількома ложками рому, викласти у форму й витримати ніч у холодильнику. Або просто збити пюре разом з вершками.З каштанового борошна виходить ароматне печиво (з волоськими або кедровими горішками й родзинками), але, напевно, більшість із нас, особливо дітей, люблять каштани цілі: гризти великий, як яйце, горіх, до того ж з таким незвичайним смаком, – кому це не сподобається?

А ще слід додати, що деревина каштана їстівного дуже коштовна, гарна й міцна, легка й пружна, майже не розтріс# кується і не жолобиться, добре колеться й полірується, до# сить стійка до гниття, оскільки в ній, як і в листках та корі, багато дубильних речовин. Згодом вона темніє і на буває надзвичайно приємного за барвлення. Вона застосовується у меблевому виробництві й будівництві, високо цінується як на внутрішньому , так і на зовнішньому ринках. Завдяки цьому успішно застосовується в кора блебудуванні й у гідротехнічних спорудах. З неї роблять клепки для винних бочок, палі, рудничні стійки, стовпи, коли. Молода поросль і гілки каштана йдуть на виготовлення різних плетених виробів: крісел, кошиків. Плодами каштана в лісах живляться дикі тварини, наприклад, ка бани, ними відгодовують свиней і птахів. Майже всі органи рослини містять таніни (деревина – 8–18%, кора – 10, плюски – 8–20, свіжоопале листя – 12, суцвіття – 13%), тому можуть слугувати сировиною для виробництва дубильних екстрактів. Поки що з цією метою використовують лише відходи деревини й кору, рідше плюски, хоча маса опалого листя становить близько 2000 кг/га, суцвіть – 400, плюсок – 800 кг/га. З 100 кг деревини можна одержати 18–25 кг дубильної речовини.

Каштан їстівний – декоративний, його можна з успіхом використовувати для озеленення, він досить стійкий до хвороб та шкідників, має важливе водоохоронне й протиерозійне значення (закріплює гірські схили). Він є лікарською рослиною: листя, багате вітамінами й танінами, застосовують у медичній промисловості. Кору й плюски на Кавказі використовують для фарбування.

Територію України вкриває густа сітка автомобільних шляхів і залізниць, де уздовж кожного кілометра відведено в середньому до двох гектарів землі під пришляхові насадження. Ці землі не дають безпосередньої господарської віддачі й практично втрачені для сільськогосподарського виробництва, тож один із способів раціонального й ефективного використання цього величезного резерву родючих земель – це максимальне введення до складу пришляхових насаджень каштана їстівного. Виконуючи захисну й протиерозійну функції, він давав би одночасно значну кількість сі льськогосподарської продукції. До речі, якщо залізниці практично не дають шкідливих викидів, то нескінченний потік автомобілів на ділянках автодоріг з інтенсивним рухом дуже за бруднює навколишнє середовище. Т ому вирощування овочів, фруктів тут небажане. Ядра ж каштанів надійно захищені від потрапляння шкідливих викидів автомобілів товстою плюскою і шкаралупою. Шкідливі викиди осідають на плюсці, яка при збиранні врожаю відкидається.

Всі ці достоїнства каштана привертають увагу промисловців. З ог ляду на величезний попит на каштан за рубежем, відсутність конкуренції в даному секторі рослинництва закладання садів для масового вирощування каштана на великих площах може стати солідною дохідною статтею експорту. А якщо до цього додати, що один гектар каштанового лісу дає від 1 до 3 т смачних горішків, то стане зрозумілим, яка велика користь людині від каштана їстівного. І це з огляду на те, що треба тільки один раз посадити, а потім – доглядай і збирай.

Л.В. Марущак,
м.Виноградів, Закарпатська обл.

Як вибрати корову

У присадибному господарстві доцільніше утримувати корів молочного напрямку , продуктивності тієї породи, яка найбільше поширена в даному регіоні, оскільки такі тварини краще оплачують корми продукцією, Можна придбати молочно-м'ясних корів, продуктивність яких дещо нижча, ніж молочних, але за рахунок відгодівлі телят одержують більше м'яса. Тварин м'ясних порід утримують рідко через їхні низькі надої, частіше купують молодняк цих порід і відгодовують його на м'ясо.

Слід пам'ятати, що в породі продуктивність корів видозмінюється щодо с тандарту: є тв арини як з високими, так і з низькими надоями. Залежить це не тільки від умов вирощування, годівлі, віку, а й від індивідуальних особливостей корів.

Рівень молочної продуктивності значною мірою залежить від рівня розвитку внутрішніх органів у корови, стану газообміну, кровообігу , травлення.

Отже, вибір молочної корови визначається багатьма чинниками, з-поміж яких основними є порода, вік, тип конституції, період лактації, стан.

Від породи залежать фізіологічні можливості організму тварин. Тому, купуючи корову, важливо з'ясувати її родовід, тобто основні дані про батьків, їхні продуктивні якості, вік тварини, її продуктивність та вміст жиру в молоці.

Від породи залежать фізіологічні можливості організму тварин. Т ому, купуючи корову, важливо з'ясувати її родовід, тобто основні дані про батьків, їхні продуктивні якості, вік тварини, її продуктивність та вміст жиру в молоці. Чистопородною вважають ту корову, в якої батько й мати, а також предки належать до однієї і тієї ж породи. Якщо вони різних порід, то їхніх нащадків вважають помісними. Помісні корови за продуктивністю не поступаються чистопородним.

Молочну продуктивність у більшості випадків можна передбачити за будовою тулуба, виразністю окремих статей та ознак молочності.

Екстер'єр, а бо зовнішній виг ляд, молочної худоби характеризується розвиненою середньою третиною тулуба, в якій містяться органи травлення, г либокою і неширокою грудною кліткою, чітко вираженими, добре функціонуючими молочними венами та молочною залозою (вим'я), кутастими формами тулуба, тонкими кістяком і шкірою, сла бким розвитком м'язів, високими, тонкими й сухими кінцівками з добре вираженими суглобами і твердим копитним рогом, легкою головою, довгою та нетовстою шиєю з великою кількістю дрібних складок (запас шкіри), часто з високою і гострою холкою, прямими й довгими спиною та попереком, широким, довгим, але мало обмускуленим задом.

Ідеальна молочна корова за ог ляду збоку й зверху має трикутну, а м'ясна подібна до прямокутника.

Здорова тварина спокійна, з ясними очима, легко, без кашлю дихає, у неї легка хода. Волос г ладенький на дотик, м'який. На шкірі відсутні будь-які пошкодження чи пухлини, а на дійках тріщини та бородавки. Здорова корова видоюється легко, з дійок молоко витікає цівками. У високопродуктивних корів після доїння вим'я різко зменшується в об'ємі, у малопродуктивних майже не зменшується.

У присадибному господарстві корів утримують до 10–12, а іноді й більше 18 отелень. У первісток та корів двох отелень надої бувають нижчі, ніж у повновікових на п'ятій – шостій лактаціях. У більшості порід шоста лактація найпродуктивніша. Надій за першу лактацію у корови становить 60%, третю – 76, п'яту – 90% від надою за шосту лактації. Отже, бажано купувати корову не старше шостої лактацію.

Вік корови можна визначити за документами, а за їхньої відсутності за кільцеподібними перехватами на рогах, де після кожної тільності утворюються кільця. Кількість таких кілець на рогах відповідає кількості отелень корови – плюс ще два роки, вік у роках до першого отелення, що в сукупності становить повний вік корови. Ширший проміжок між перехватами свідчить, що корова тривалий час була яловою, таку тварину краще не купувати. Крім цього, вік корови можна встановити по зубах: у молодих тварин за зміною молочних зубів на нижній щел епі постійними, у старих – за зміною форми потертості поверхні постійних зубів,

У здорової корови постава кінцівок повинна бути така, щоб під час ог ляду спереду (а бо ззаду), коли тварина стоїть спокійно, передні кінцівки закривали задні. Ратиці передніх і задніх кінцівок мають бути направлені паралельно середньої осі тулуба, без викручення їх всередину або назовні.

Для високопродуктивної тварини характерне вели-

ке, розвинуте в ширину й довжину , вим'я, з тонкою шкірою та випуклими венами, з дійками середньої товщини, довжини та щільності.

Молочні криниці (місце проникнення вен у черевну порожнину) повинні бути широкі, хвіст – тонкий і довгий. Слід звернути увагу на те, щоб на видоєному вимені шкіра між задніми кінцівками збиралася у складки. У нетелів і телиць молочні ознаки розвинуті ще недостатньо. Тому потрібно зібрати якнайбільше інформації про продуктивність їхньої матері, матері матері і батька.

Якщо предки були високопродуктивними тваринами, без сумніву , з такої телиці за дотримання оптимальних умов годівлі та утримання виросте високопродуктивна корова. Головне під час купівлі – щоб корова сподобалася усій сім'ї як за красою будови тулуба, так і за мастю. Тоді всі в родині будуть любити її, а корова, як і будь-яка тварина, любить ласку.

Методика лінійної оцінки екстер'єру корови

Методику лінійної оцінки екстер'єру розроблено в 1977 р. спеці алістами америка нської голштинської асоціації. Суть цієї методики в тому , що для корів молочних порід розробляють модельний тип тварин, який повинен відповідати таким вимогам:

- шия довга, нетовста;
- груди глибокі, довгасті;
- черево об'ємисте, дуже розвинуте, але не відвисле;
- вим'я чашо- і ванноподібної форми, з правильно розташованими дійками;
- кінцівки міцні й відносно довгі.

Такий тип забезпечує високий рівень молочної продуктивності корів, міцне здоров'я, нормальну відтворювальну здатність, придатність до промислового використання.

Що треба знати для забезпечення високої продуктивності корови

Утримання

Технологія виробництва молока в домашніх умовах визначає необхідну кількість тварин, приміщень, обладнання, коштів, параметри всіх процесів та операцій, послідовність і тривалість їхнього виконання. Визначальними й вузловими елементами технології утримання є прийняті способи годівлі та доїння, методи організації відпочинку. На основі цього можна класифікувати варіанти технології утримання корів у зимовий та літній періоди року, а з урахуванням способів організації відпочинку утримання розрізняють, як прив'язне і безприв'язне. Прив'язне утримання характеризується тим, що корова відпочиває у стійлі і корми поїдає в зафіксованому стані. Доять її також у стійлі на прив'язі. Гній із стійла прибирають вручну в жолоб. Такий традиційний спосіб утримання корів поширений у зимовий період року . Він за безпечує умови для нормальної годівлі і спокійного відпочинку тварин.

За безприв'язного утримання корови відпочивають вільно без фіксації: взимку – в боксах на г либокій підстилці, а влітку – на вигульних майданчиках. Г одують і доять їх переважно без фіксації і біля годівниць. Зимове утримання є найвідповідальнішим періодом, оскільки тривалість останнього за рік становить 210–230 днів. Тому організовують його так, щоб не допустити різкого зниження продуктивності і вгодованості тварин. Цього можна досягти, якщо поголів'я буде забезпечене на зиму необхідною кількістю доброякісних кормів, добротним приміщенням, яке відповідає зоогігієнічним вимогам.

Досвід показує, що в умовах зимового утримання продуктивність корів можна підтримувати на рівні весняно-літнього періоду.

Догляд

Як уже зазначалося, корова – охайна тварина, яка вибирає для відпочинку неза бруднене місце. Протягом доби вона лягає декілька разів і загальна тривалість такого відпочинку становить 8–10 год. За добу в корови буває ще від 8 до 13 періодів відпочинку по 40–30 хвилин кожний. Встановлено, що збільшення тривалості відпочинку корів у лежачому положенні на 2 години (від 7 до 9 годин на добу) сприяє підвищенню продуктивності на 12%.

На повторне пережовування корму корова витрачає 7–8 годин за добу , в тому числі близько 5 годин вона пережовує корм лежачи. За добу у тварини спостерігають 13–19 жуйних періодів і тривалість кожного досить стабільна: 25–30 хвилин.

Влітку відпочинок і годівлю корів організовують на вигульно-кормових майданчиках, які можуть прилягати до корівника. На майданчику передбачають (з розрахунку на голову) 8 м^2 твердого покриття і 12 м^2 вигулу без покриття. Шкіра тварин виконує захисні та обмінні функції. Оскільки через неї з організму виділяється тепло і волога, шкіру необхідно регулярно чистити волосяними щітками. За бруднені калом, гноєм ділянки витирають жмутом соломи, а потім обмивають теплою водою.

Влітку корів корисно купати. Т емпература води для купання має бути не нижча 18°С. К упання загартовує тварину і підвищує життєвий тонус. Т акож необхідно постійно обрізувати й розчищати ратиці. Прогулянки корів організовують залежно від їхнього фізіологічного стану та норову. Тривалість прогулянок– не менше 2–3

годин активного моціону. Влітку кращим моціоном для них є випасання на пасовищі. Протипоказані прогулянки тварин у дощову погоду восени, а взимку в хуртовину та морози (нижче –18°С) із сильними вітрами.

Лагідне ставлення до корови викликає у неї довіру до людини. Г рубе поводження, побої і спричинений ними біль зумовлюють розвиток оборонних рефлексів, цебто тварина може травмувати господаря. Корову не слід дратувати, а телят чухати між рогами і привчати їх битися, хоча молоді тварини рідко травмують людей.

Коровам, які б'ються, спилюють верхівки рогів, а потім прилаштовують і закріплюють на них дерев'яну планку.

Багато корів під час доїння б'ють кінцівками. Причиною цього є біль чи страх тварини під час доїння. Лагідне поводження і легкий масаж усувають цю ваду.

Важливо також дотримуватися режиму дня, в одну й ту ж годину годувати, напувати, чистити корову, доїти, випускати на прогулянку . Влітку необхідно вести боротьбу з мухами. Для цього беруть 100 г каніфолі, 60 г касторової олії, змішують, потім розігрівають на сла б-кому вогні й наносять на папір, дошку, металевий лист. Гній з приміщення регулярно вичищають і складають у купи.

Приміщення

Корів слід утримувати в приміщені, яке відповідає основним зоогігієнічним вимогам щодо їхньої експлуатації. Воно має бути помірно теплим, але не душним, без протягів, вологості, добре провентильоване. Основні параметри мікроклімату: температура 16–18 °С, відносна вологість повітря 75–85 %. Г ранична допустимість вуглекислоти становить 0,25%, аміаку – 0,026%, або 0,02 мг на один літр повітря, обмін повітря н е менше 50–60 м ^{3}/год. Нормальною природною освітленістю приміщення вважають ту , за якої співвідношення площі вікон до площі підлоги становить 1:10–1:12.

Влітку корову можна утримувати під навісом, зробленим на чотирьох стовпах заввишки 2,2–2,4 м. Дах роблять із нахилом і покривають шифером а бо руберойдом. Під високою частиною навісу обладнують годівницю. Внутрішній об'єм приміщення може бути різний (відводять місце для теляти та реманенту), але з розрахунку не менше 2, 2 м^2 на корову.

У корівнику влаштовують стійло завдовжки 190–225 і завширшки 110–130 см. Ширина кормового проходу – 1,0–1,2 м, для гною – 1, 5–1,7 м. Стійло обладнують підлогою, яка може бути дерев'яною, асфаль товою, цегляною, глинобитною і мати нахил у бік сечовивідного лотка.

Дерев'яна й асфальтова підлоги найбільше відповідають вимогам щодо утримання тварин. У прис адибному господарстві у стійлах найчастіше влаштовують комбіновану підлогу: під передніми кінцівками г линобитну, решту – дерев'яну.

Годівницю виготовляють із міцної деревини а бо цегли. Вона має вигляд корита з низьким переднім (45–50 см) і високим заднім (80–90 см) бортами та відстанню між ними по верхньому краю 80–90 см і по дну 45–50 см. З такої годівниці не втрачаються корми, її легко очистити від кормових залишків, дезінфікувати. Розміщена вона має бути так, щоб під час споживання корму корова опускала голову вниз, а не піднімала її вгору.

Прив'язь роблять міцною, проте з м'якого матеріалу, щоб вона надійно фіксувала тварину в стійлі, але не травмувала її, давала можливість вільно лягати і вставати. Фіксують її тільки на шиї, а не на рогах. Прив'язь, яку прикріплюють до годівниці в горизонтальному положенні, не повинна бути дуже короткою чи довгою.

Застосування підстилки за будь-якої конструкції підлоги поліпшує зоогігієнічні умови утримання корови в приміщені. Для підстилки використовують різку соломи, сухе листя, торф, тирсу. Суха підстилка добре вбирає вологу та сприяє очищенню повітря від пилу.

О.І. Лашко

Страви з грибів

Дорога редакція журналу "Дім, сад, город"! Вся наша сім'я залюбки читає цікаві матеріали про городину, сад та квіти. Кулінарні рецепти також використовуємо. От і вирішили поділитися своїми простими рецептами. Дуже любимо збирати гриби. Готуємося до зими. Пропонуємо рецепти страв з грибів.

Олександра Андріївна Романюк та Зіновій Максимович,
смт Іваничі, Волинська обл.

Осінній салат

Треба мати: 250 г маринованих грибів, 3–4 кислих яблука, 100 г шинки, 1 червоний буряк, 250 г картоплі, майонез, ложку гірчиці, ложку оцту, пучечок петрушки.

Буряк середнього розміру спекти в духовці. Якщо немає можливості буряк спекти, то можна зварити. Також варимо і картоплю у "кожушку". Охолоджуємо.

Усі перераховані продукти для салату нарізаємо кубиками, солимо та вимішуємо. Треба додати й гірчицю, яку розтерти з оцтом, а також дрібно нарізати пучечок свіжої петрушки. Потім заправити майонезом і ретельно вимішати.

Салат з грибів і помідорів

Треба мати: 300 г помідорів, 300 г свіжих грибів (їх треба зварити), 200 г картоплі, 1 цибулину, олію, сіль.

Картоплю у "кожушку" та гриби треба зварити в окремому посуді. Охолодити. Картоплю нарізаємо кубиками, а гриби – соломкою. Помідори нарізаємо скибочками. Все перемішуємо, солимо та заправляємо пахучою олією. Викладаємо в салатницю, а зверху салат прикрашаємо нарізаною кільцями цибулею.

Грибний соус

До всіх страв із грибів можна подавати грибний соус.

Треба мати: 50 г сухих грибів, 2 цибулини, жир, 2 столових ложки пшеничного борошна, сіль кладемо за смаком.

Гриби замочуємо у воді на 10–12 год. Потім варимо до готовності. Коли трохи охолонуть, дрібно нарізаємо й смажимо на жирі. Додаємо січену підсмажену цибулю, підсушене на сковороді пшеничне борошно. Солимо за смаком. Доливаємо грибний бульйон. Розмішуємо і проварюємо. Заправляємо вершковим маслом і вимішуємо до однорідної маси.

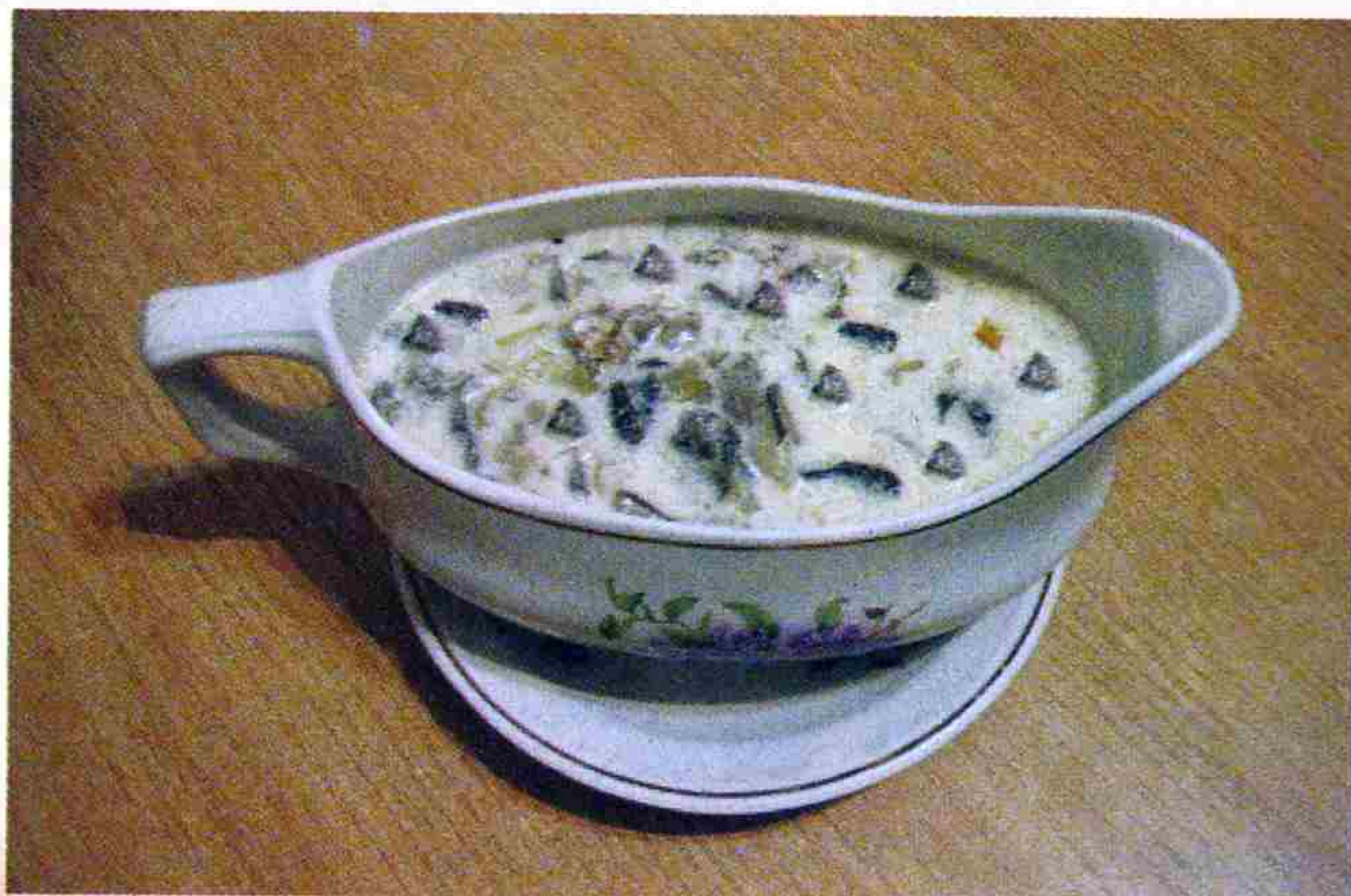

Бутерброди з яєць, ковбаси та грибів

Треба мати: круто зварені яйця, ковбасу і відціджені мариновані гриби, вершкове масло, майонез, пучечок зелені. Пропорція продуктів довільна (приблизно порівну).

Круто зварені яйця, ковбасу і гриби пропускаємо через м'ясорубку. Додаємо майонез і розтираємо до однорідної маси. Шматочки батона намащуємо вершковим маслом, а зверху бутербродною масою. Кожен бутерброд можна прикрасити цівочкою майонезу й посипати дрібно посіченими петрушкою або кропом.

Грибні "мазанки"

Треба мати: 500 г свіжих грибів, 1 цибулину, 0,5 склянки сметани, 0,5 склянки молока, 1 яєчний жовток, 1,5 столових ложки борошна. Перець, сіль кладемо за смаком.

Ті, хто готує страви із грибів, мають запам'ятати одне суворе правило: кожний вид грибів готується окремо. Гриби перед варінням треба ретельно мити. Оптимальний час варіння – 30–60 хв. Відварені гриби потрібно дрібно нарізати або пропустити через м'ясорубку. Потім обсмажити їх з дрібно нарізаною цибулею, додати борошно, сметану і протушкувати. До грибів додати сирий жовток, сіль, перець і перемішати.

Черству булку нарізати скибочками. Кожну скибочку занурити у молоко, а потім підсмажити з обох боків на сковороді. Підсмажені скибочки булки намастити грибним паштетом і посипати тертим твердим сиром. Зверху на ці бутерброди можна покласти трішки вершкового масла. Викласти "мазанки" (так ми називаємо цю страву) на змащене вершковим маслом деко і запекти в духовці, щоб оплавився сир.

Грибний суп з картопляними галушками

Треба мати: 400 г свіжих грибів, 300 г картоплі, 2 яйця, 50 г борошна, зелень, сіль.

У каструлі варимо гриби. В окремому посуді варимо картоплю. Виймаємо, обсушуємо і гарячою протираємо. Потім вбиваємо в картоплю яйця, додаємо борошно, сіль, добре вимішуємо. Двома чайними ложечками формуємо галушки і повільно опускаємо їх у киплячий грибний бульйон. Перед подаванням до столу в суп додаємо подрібнену петрушку.

Пливуни

Треба мати: 8 картоплин, 0,5 склянки молока, 300 г свіжих грибів, 100 г сала, сіль, пучечок зелені.

Очищену картоплю натерти на дрібній тертушці. Віджати, потім у картоплю повільно влити киплячe мо-

локо і вимішати. Додати подрібнені і пасеровані на вершковому маслі гриби, подрібнену зелень та сіль за смаком. Мокрими руками зробити з цієї маси кульки і зварити їх у підсоленому окропі. Коли "пливуни" спливуть, їх треба вийняти шумівкою на тарілку і полити розтопленим салом із шкварками.

Картопляна бабка з грибами

Треба мати: 1 кг картоплі, 400 г свіжих грибів, 200 г черствої булки, 3 цибулини, 3–5 столових ложок смальцю або масла, 2 яйця, 3 горошини гіркого перцю, 1 столову ложку подрібненої зелені петрушки.

Для підливи треба мати: 1 столову ложку борошна, 2 столових ложки масла, 2 столових ложки томатної пасти, 1–2 цибулини, 0,5 склянки сметани, 1,5 склянки грибного відвару.

Зварити, відцідити і підсушити картоплю. Гарячу картоплю пропускаємо через м'ясорубку. Заправляємо сирими яйцями і солимо за смаком. Відварені гриби дрібно посікти. Додати підсмажену цибулю і разом смажити 8–10 хв. Потім додати терту черству булку і заправити перцем, сіллю та зеленню.

Гусятницю змастити жиром і посипати сухарями. Потім викласти шарами картоплю і гриби так, щоб верхній шар був із картоплі. Картоплю зверху посипати сухарями, збризнути жиром і поставити в духовку. Перед подаванням до столу картопляну ба бку поливають підливою. Січену подрібнену цибулю підсмажують, до цибулі додають підсмажене борошно й томатну пасту . Вливають грибний бульйон, сметану . Солять і перчать за смаком та дають прокипіти.

Овочі з грибами

Треба мати: 0,5 кг білогол ової капусти, 5–7 картоплин, 250 г свіжих грибів, 3 столових ложки олії, 2 столових ложки борошна. Сіль, перець кладемо за смаком.

Картоплю відварити, охолодити й нарізати кружальцями. Капусту посікти крупно. Г рибочки зварити і спасерувати на олії. У каструлю викласти шарами: картоплю, капусту , гриби. На олії підсмажити борошно, а потім долити окропом, щоб вийшов соус. Гриби й овочі посолити, поперчити та залити соусом. Поставити в гарячу духовку і під кришкою довести до готовності. Перед подаванням до столу посипати дрібно посіченою зеленню.

Грибні котлети

Коли до нас приходять гості, ми їх пригощаємо грибними котлетами.

Треба мати: 500 г свіжих грибів, 2 цибулини, 3 столових ложки вершкового масла, 3–4 яйця, жир для смаження, сіль, перець, мелені сухарі.

Гриби почистити, помити у двох водах, ошпарити окропом, дрі бно посікти. До січен их грибів додаємо подрібнену цибулю, посічену зелень, масло, жовтки від яєць і добре вимішуємо. Із грибної маси формуємо невеликі котлетки, змочуємо їх у збитих білках, обкачуємо в сухарях і підсмажуємо до готовності.

Каша грибна чумацька

Цю страву дуже любить мій чоловік.

Треба мати: 2 склянки пшона, 1 кг свіжих білих грибів (якщо білих грибів немає, їх можна замінити опеньками, маслюками, зморшками), 1,5–2 цибулини, 200 г сала, сіль.

Почистити гриби, відварити їх, відцідити і смажити на салі до напівготовності. Потім додати подрібнену ріпчасту цибулю. Пшоно зварити до напівготовності, щоб вийшла розсипчаста каша. Пшоно змішують з грибами, додають сіль і доводять чумацьку кашу до готовності в духовці.

Печінковий торт з грибами

Треба мати: 700–800 г печінки, 2–3 цибулини, 4 яйця, 4 столових ложки борошна, олію для смаження, сіль, перець за смаком.

Для начинки: 1,5 кг грибів, 3 цибулини, склянку гу стої сметани, сіль, перець.

Печінку почистити, звільнити від плівок і жовчних протоків. Нарізати кубиками, злегка приморозити і пропустити через м'ясорубку. Додати борошно, яйця, вимішати до однорідної маси і спекти коржі. Кількість коржів залежить від розміру сковорідки. На торт треба не менше трьох коржів.

Гриби помити, почистити, зварити й пропустити через м'ясорубку. Потім підсмажити разом з цибулею і сметаною до готовності. Охолодити, змастити коржі та боки печінкового торта цією начинкою. Зверху прикрасити цілими грибочками, смаженими а бо маринованими. Перед подаванням до столу охолодити.

Смакуйте на здоров'я!

Шановні читачі журналу "Дім, сад, город"!

Оголошення на сторінках нашого журналу пла тні. Тож, якщо ви бажаєте розмістити свої оголошення, вам потрібно переказати на розрахунковий рахунок № 26006000021176 у ПАТ "Укрсоцбанк", м. Київ, МФО 300023, код 25662848 по 3,00 грн. за кожне слово, враховуючи адресу, прізвище і телефони та рекомендованим листом надіслати текст оголошення і квитанцію про оплату на адресу редакції. Коли ви самостійно рахуєте свій текст, будь-ласка, враховуйте всі слова і знаки більше двох; номер телефону – як три слова.

До чергового номера включаються ті оголошення, що надійшли за місяць до випуску журналу. Всі тексти оголошень здаються до друку до 1-го числа кожного місяця.

Адреса редакції: вул. Заболотного, 19, м. Київ-680, 03680, МСП-680.

Принагідно повідомляємо, що, якщо у когось із вас виникне необхідність у придбанні наших журналів або інших видань за минулі роки чи за поточний рік, будь ласка, звертайтеся до редакції, окрім вихідних та святкових днів, за телефоном: 223-22-58.

За наявності замовлених вами видань, обов`язково надішлемо їх вам поштою.

Придбати журнали "Дім, сад, город" за поточний та минулі роки, та іншу літературу нашого видавництва можна також на "Книжковому ринку" (станція метро "Петрівка", м.Київ). Ряд 100, місце 3.

Працюємо з 10 до 16 год. щодня, крім понеділка.
Відділ реалізації "ДСГ".

У номері:

„ДІМ, САД, ГОРОД"
виробничо-практичний журнал
№ 9 (273), вересень, 2011 р.
Головний редактор **М. І. Халимоненко**
Головний художник **Т. П. Колодницька**
Заступники головного редактора **Б. К. Донгаш, І. Ф. Куштенко**
Зав.відділами **А.М.Капітульська, О.В.Кисленко**
Літературний редактор **А.М.Капітульська**
Дизайн, верстка **О.В.Кисленко**
Комерційний директор **Г.А.Донець**
Реклама **Н.В.Васильєва**
тел.: (044) 223-38-17,
тел.: (044) 222-93-17,
E-mail:vgt@i.com.ua
Оголошення **О.К.Шевченко**
223-22-58
E-mail:reclama@dimsadgorod.com
Розповсюдження, маркетинг **Т. І. Лазебник**
тел.: 223-22-58, 221-68-08
E-mail: lazebnik@dimsadgorod.com
www.dimsadgorod.com

Видання зареєстровано, серія КВ, № 3536 від 3.10.98
Підписано до друку 23.08.2011 р.
Загальний тираж 141 548 прим.
Ціна договірна.
Адреса редакції та видавця: вул. Академіка Заболотного, 19, Київ, 03680, МСП-680.
Тел.: (044) 223-69-11, (044) 223-69-12, факс/автомат: 223-22-59
E-mail: dsg@dimsadgorod.com

Комп'ютерний набір, верстку зроблено у редакції журналу «Дім, сад, город».
Надруковано у друкарні ТОВ "ПК "Онікс-Принт", *м. Київ, вул. Львівська, 22а. Тел.: (044) 390-00-03*
Замовлення № 0057

Передплатні індекси комплектів журналів у складі:

«Дім, сад, город» + «Виноград. Вино» — 22430.
«Дім, сад, город» + «Квіти України» — 22431.
«Дім, сад, город» + «Яблунька» — 22432.
«Дім, сад, город» + «Будьмо здорові» — 22433.
«Дім, сад, город» + «Пасіка» — 22434.
«Дім, сад, город» + «Бібліотека «Дім, сад, город» — 21869.
«Дім, сад, город» + «Календар садівника і городника» — 90245.
«Дім, сад, город» + «Чумацький шлях» — 98881.

Передплачуйте наші видання

Дім, сад, город

Журнал "Дім, сад, город" видається з 1989 року. Це найпопулярніше в Україні, справді народне видання для всіх, чиє життя і праця пов'язані із землею.

Дім, сад, город" (укр.). Передплатний індекс 74142
90240 – річна передплата (на 20% дешевше)
23909 – пільгова передплата для пенсіонерів, ветеранів та дітей війни, учасників ВВВ
"Дом, сад, огород" (рос.). Передплатний індекс 22429
90250 – річна передплата (на 20% дешевше)
Журнал "Пасіка" — індекс 74429
Журнал "Будьмо здорові" — індекс 74063
Журнал "Квіти України" — індекс 74275
Журнал "Виноград. Вино" — індекс 40305
Журнал "Туризм сільський зелений" — індекс 40307
Журнал "Чумацький шлях" — індекс 22436
"Календар садівника і городника" — індекс 30203

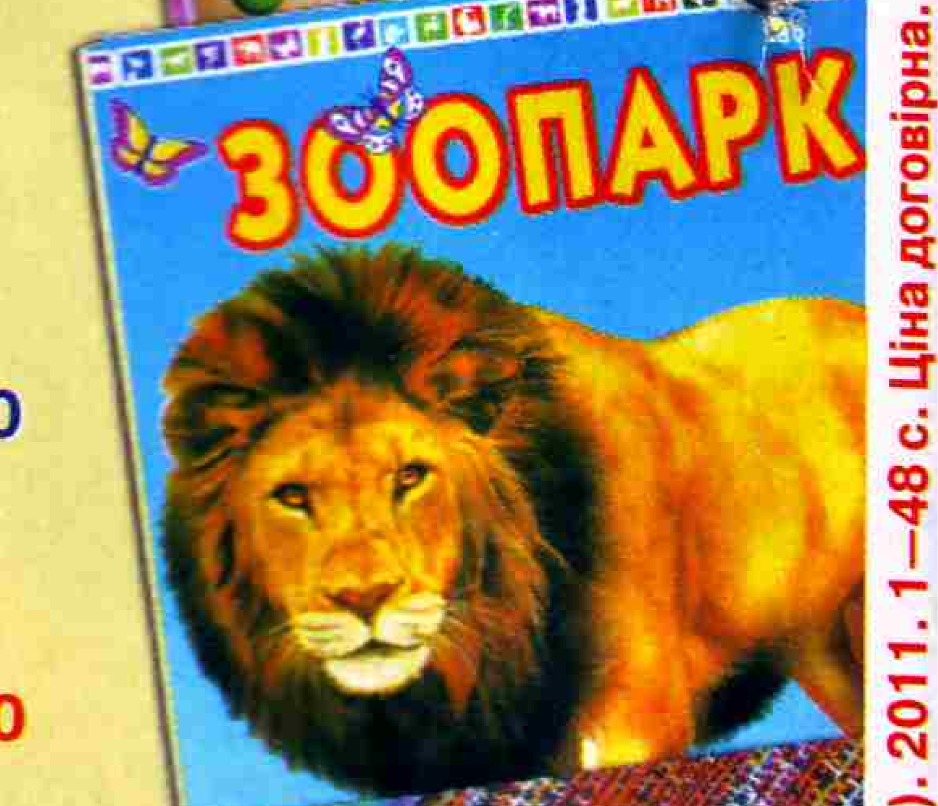

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ ВИДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ!

Журнал"Яблунька" — індекс 40306
Журнал-розфарбовка "Чарівна казка"– індекс 01220
Комплект "Чарівна Яблунька" – індекс 21870

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ КОМПЛЕКТИ ЖУРНАЛІВ У СКЛАДІ:

«Дім, сад, город» + «Виноград. Вино» — індекс 22430
«Дім, сад, город» + «Квіти України» — індекс 22431
«Дім, сад, город» + «Яблунька» — індекс 22432
90260 – річна передплата (на 20 % дешевше)
«Дім, сад, город» + «Будьмо здорові» — індекс 22433
«Дім, сад, город» + «Пасіка» — індекс 22434
«Дім, сад, город» + «Бібліотека «Дім, сад, город» — індекс 21869
«Дім, сад, город» + «Календар садівника і городника» — індекс 90245
«Пасіка» + «Яблунька» – індекс 98882
«Дім, сад, город» + «Чумацький шлях» — індекс 98881

КОМПЛЕКТ ЖУРНАЛІВ ДЛЯ САДІВНИКІВ І ГОРОДНИКІВ У СКЛАДІ:

«Дім, сад, город», «Пасіка", "Виноград. Вино", "Квіти України", "Календар садівника і городника" – індекс 01217

КОМПЛЕКТ ЖУРНАЛІВ ДЛЯ РОДИНИ У СКЛАДІ:

«Дім, сад, город», "Яблунька", "Квіти України", "Чумацький шлях", "Будьмо здорові" — індекс 08070

Річна передплата на 2012 рік здійснюється до 1 грудня 2011 року!

Індекс 74142 ISSN 1814—4357 Дім, сад, город. №9 (273). 2011. 1—48 с. Ціна договірна.